ÇETİN ALTAN

TARİHİN SAKLANAN YÜZÜ

İdam Edilen 44 Vezir-i Azamın Dramı

Öldürülmüş Şehzadeler ve Devrilmiş Padişahlar

AFA

1926 yılında İstanbul'da doğan Çetin Altan, Galatasaray Lisesini ve Ankara Hukuk Fakültesini bitirdi. Gazeteciliğinin yanısıra 1965 - 1969 yılları arasında İstanbul milletvekilliği yaptı. Halen serbest yazarlık yapmaktadır.

Başlıca yapıtları şunlardır: *Üçüncü Mevki*, (1946 - şiir), *Taş* (1964 - fıkra), *Sömürgeciler Savaşı* (1956 - fıkra), *Onlar Uyanırken* (1967 - fıkra), *Geçip Giderken* (1968 - fıkra), *Kopuk Kopuk* (1970 - fıkra), *Suçlanan Yazılar* (1970 - fıkra), *Kahrolsun Komünizm Diye Diye* (1976 - fıkra), *Nar Çekirdekleri* (1976 - fıkra), *Zumada Peşrev Olmaz* (1978 - Çarşaf mizah dergisinde çıkan yazılarının bir kısmı), *Atatürk'ün Sosyal Görüşleri* (1965 - inceleme), *Ben Milletvekili İken* (1971 - anı), *Bir Yumak İnsan* (1977 - anı), *Bir Uçtan Bir Uca* (İsrail, İsveç, İran, Afganistan ve Romanya gezisi, 1965), *Al İşte İstanbul*, eklenerek 2. b. 1970 - gezi notları), *Çemberler* (1964 - basılmış oyun), *Mor Defter* (1965 - basılmış oyun), *Suçlular* (1965 - basılmış oyun), *Beybaba* (1960/1961 - basılmamış oyun), *Yedinci Köpek* (1964 - basılmamış oyun), *Komisyon* (1969 - basılmamış oyun), *Islıkçı* (1977 - basılmamış oyun), *Büyük Gözaltı* (1972 - roman), *Bir Avuç Gökyüzü* (1974 - roman), *Viski* (1975 - roman), *Küçük Bahçe*. Yazar, *Büyük Gözaltı* ile 1973 Orhan Kemal Roman Ödülü'nü, *Bir Yumak İnsan* ile 1978 Türk Dil Kurumu Deneme Ödülü'nü kazanmıştır.

AFA - Çetin Altan: 6
AFA - Yayınları: 298

ISBN - 975 - 414 - 258 - 0

Kasım, 1994

© AFA Yayıncılık A.Ş.

Dizgi: AFA Yayıncılık A.Ş.
Baskı: Gülen Ofset
Kapak: Temel Matbaası
Cilt: Güven Matbaası

AFA Yayıncılık A.Ş., İstiklal Cad. Bekar Sok. No 17 Taksim - İSTANBUL
Tel: 245 39 67

ÇETİN ALTAN

Tarihin Saklanan Yüzü

İdam Edilen
44 Vezir-i Azamın Dramı

Öldürülmüş Şehzadeler ve
Devrilmiş Padişahlar

AFA
YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

İdam Edilen 44 Vezir-i Azamın Dramı 9

Öldürülmüş Şehzadeler ve Devrilmiş Padişahlar 135

Biz Türk cumhuriyetçileri, Osmanlı tarihinin boşluklarını, karanlıklarını, bilinmezlerini ve şimdiye dek kalıplaştırılmış abartmalı yakıştırmalarla şişirme yorumlarını, soylu bir akıcılığın, objektif bir bilimselliğin ve sağlıklı bir "doğruyu arama merakının" beyinsel ve evrensel terazisi içine oturtamadık.

Osmanlı hanedanının kulları, zaten bunu yapamazlardı.

Kullar, efendilerinin tarihini ya onlara yaranmak, ya kendi kulluklarının önemini cilalayıp parlatmak için, efendilerinin olağanüstü kişiler olduklarını gostermek duygusuyla yazarlar.

Cumhuriyet dönemi ise silah gücünden çok, insanın fizik gücüne dayalı bir savunma düzenine bağımlı kalcığından, Osmanlı tarihini hamaset körüklerini çalıştıran bir propaganda aracı olarak kullanmayı yeğledi ve tarihin tekrar tekrar değerlendirilip tekrar tekrar yorumlanma gereğini resmi bir görüşün çerçevesi içinde dondurdu...

Böylece doğruları daha çok arama özgürlüğünün yerini kafadan atma bir böbürlenmecilik aldı ve bu böbürlenmecilik de kuşaktan kuşağa büsbütün dogmalaştı.

Geçmişimizdeki insan ilişkileri üstüne sanat alanında değişik çeşitlemeler yapma ve bunları insanlığın evrensel serüvenlerine armağan edebilme olanakları kısırlaşıp bücürleşti.

İdam Edilen 44 Vezir-i Azamın Dramı adlı kitapçıkta aynı ailenin kendi çevresindeki üst düzey kullara ne kadar acımasız ve ölümcül davrandığının profilini çizmeye çalıştık...

Öldürülmüş Şehzadeler ve Devrilmiş Padişahlar'da ise Osmanlı hanedanının kendi ailesi içindeki bitip tükenmeyen kanlı ve anarşik iktidar kavgalarının bir profilini çizmeye çalıştık.

Her iki kitap da Osmanlı ailesinin şimdiye dek su yüzüne çıkarılmak istenmemiş siyasal cinayetlerinin insanı dehşete düşüren kanlı bir antolojisidir.

Dondurulmuş ve çarpıtılmış bir tarih dogmatizmiyle insan aklının ortaklaşa yarattığı evrensel ve görkemsel sanat ve bilim kubbelerinden hiçbirine merdiven kurulamaz.

İdam Edilen 44 Vezir–i Azamın Dramı

I

Toplumlardaki tarih bilinci ve tarih bilgisi - Tarihi bozup yozlaştırmanın sakıncaları - "Hal", "geçmişten" daha pırıltılı değilse... - Osmanlı devletini kuran Candarlı Ailesi - "Ahi" örgütü - II. Mehmet'in tahttan iki kez indirilişi - Fatih'in lalası ve kayınpederi Zaganos Paşa - Casuslukla suçlanarak çürütülen Candarlı Halil Paşa - Fatih'in gerçekleştirdiği ilk vezir-i azam idamı

Toplumlarda tarih bilinci, ancak belirli bir düzeye gelindiği zaman uyanıyor. Nasıl çocuklarda altının, gümüşün, pırlantanın değerini anlama bilinci, belirli bir yaştan sonra uyanıyorsa...

Tarih bilincini de tarih bilgisiyle karıştırmamak gerek.

Tarih bilinci, tarihin önemini, değerini ve tadım kendisinden vazgeçilemeyecek bir "yaşam laboratuvarı" olarak kavramaktır.

Tarih bilgisi ise o laboratuvardaki aygıtlarla avadanlığı yerli yerine oturtarak kullanabilme donatımı...

Hepimizde yemek bilinci vardır. Yemeğin önemini, değerini ve tadını, kendisinden vazgeçilemeyecek bir "yaşam kaynağı" olarak kavramışızdır.

Yemek bilgisi ise onu pişirip kotarmaktan iyi bir menü hazırlamaya kadar ayrı bir uzmanlıktır.

Bilincin en köklü görüntüsü toplumsal boyutudur. Bilgi ise bireyseldir.

Tarih bilinci tam ışıklanamamış bir toplumda da tarih bilgisine sahip yığınla insana rastlayabilirsiniz.

Ama tarihçi kadroları olmadığı halde tarih bilinci çok gelişmiş bir topluma asla rastlayamazsınız.

• • •

Tarihi genellikle bir tiyatro sahnesine benzetirler. Aktörlerinin, aktrislerinin, figüranlarının, sonunun ne olduğunu kendilerinin de bilmedikleri bir oyunu oynadıktan sonra kaybolup gittikleri bir tiyatro sahnesine...

O oyunun nasıl oynandığını o sırada yahut sonradan anlatmaya kalkanlar bazen siyasal çıkarlara denk düşen birtakım yakıştırmalara ve uydurmalara yönelirler.

Böylece gerçek tarihin yanında, bir de yapay ve çarpıtılmış bir tarih daha çıkar ortaya. Bazı bölümleri gizlenip bazı bölümleri şişirilmiş yapay bir tarih...

Bir toplumu gerçek bir "yaşam laboratuvarı"yla sürekli haşır neşir olma bilincinden koparıp onu yapay bir tarihle oyalamaya çalışmanın, beyinselliği yozlaştırarak yapaylığı dogmalaştıran korkunç sakıncaları vardır.

Bu sakıncalar, "gerçeği bulma merakını" körleştiren, yok edici sakıncalardır.

Bir toplumu, her alanda durmadan "gerçeği" arayan "insanlık gelişimiyle" ters düşüren sakıncalardır.

Bireyleri "gerçeğin" değil, "palavra"nın prim yaptığına inandıran, ölümcül sakıncalardır.

Kendi ortaçağı içinde mumyalanıp kalmanın cenderesini kıran toplumlar, tarihi, yalan ve yakıştırmalardan arıtma çabasında neden çok sesli dinamik bir platform yaratma yarışına girdiler?

En sağlıklı güçle üstünlüğün, "yapay"dan değil, "gerçek"ten kaynaklandığını bildikleri için...

• • •

Bizim taze demokrasimizde tuhaf bir topallık var. Boyuna "halimizin iyi mi, kötü mü" olduğunu tartışmakla yetiniyoruz. Geçmişimizin "ne ölçüde aydınlık, ne ölçüde karanlık" olduğunu da tartışmayı bir türlü gündeme getirmek istemiyoruz. Bundan da adeta, "herkesin kul köle sayıldığı bir monarşi dü-

zeni, herkesin az çok vatandaş sayıldığı bir demokrasi düzeninden daha başarılı ve daha parlakmış," gibi bir inanç çıkıyor.

Böyle bir değerlendirme bir toplumun gelişmekte değil, gitgide çökmekte olduğu mantığına dayanan bir değerlendirmedir. "Geçmişimiz çok görkemliydi, halimiz ise görüyorsunuz ne kadar kötü" türünden bir gözlükle ne çağdaş olunabilir, ne cumhuriyetçi, ne de özgür düşünceli...

• • •

İnanın tarih açısından da çok yanlış bir değerlendirmedir bu...

Yaşadığımız takvim yılları, geçmişimizde bıraktığımız takvim yıllarıyla kıyaslanamayacak kadar yaşam kıvancı, yaşam cıvıltısı, yaşam lezzetiyle dolu...

Ne yüzbinlerce gencin ölüp gittiği bir türlü sonu gelmez savaşlar var; ne her gün, her köşe başında, palayla idam edilen insanlar; ne veba salgınları, ne zincirleme yangınlar, ne bitmeyen seferberlik ilanları; ne de yolsuz, ışıksız, okulsuz, flörtsüz ve yaz tatilsiz kopkoyu bir cahillik...

Zindan gecelerin mum ışıklı izbelerinde bir sinek kadar bile cürmü olmadan sönüp kaybolmaya özlem çekmenin anlamı nedir? Bir bira bile içmeden, bir TV programı bile seyredemeden...

İnsanlık daima daha iyiye gider. Biz de bunun dışında değiliz.

• • •

Bizim Osmanlı tarihi, geniş kitlelere derinliğine mal olmuş bir tarih sayılamaz... Hemen hemen hiçbir bölümü, ne kamuoyu önünde didik didik edilmiştir ne de kare kare işlenmiştir. Koskoca bir tarih, "atalarımız çok büyük adamlardı vesse-

lam" gibi kısa kuyruklu bir özetin içinde eritilip yarım bardaklık bir koruk şerbetine döndürülmüştür. Değişik görüntülü ama mayhoşumsu.

• • •

Osmanlı tarihi hiçbir tarihte rastlanmayan garip çarpıcılıklarla doludur.

Örneğin padişahlar düğün törenleriyle evlenmezler. Çoğunun kayınpederi de belli değildir, kayınvalidesi de...

Ayrıca Osmanlı padişahları dünya tarihinde en çok vezir-i azam, yani başbakan idam etmiş hükümdarlardır.

Orhan Gazi'den, Tanzimatı ilan ederek İmparatorluğu çağdaşlaştırmak isteyen Abdülmecit'e kadar yüzsekseniki vezir-i azam gelmiştir iş başına...

Fatih'ten II. Mahmut döneminin sonuna kadar da bunlardan kırkdört tanesi idam edilmiştir. Yani üçyüzaltmışsekiz yılda cellada verilen kırkdört vezir-i azam... Ortalama her sekiz yılda bir vezir-i azam kopsi kefali olmuş...

Bu hesabı ileriye doğru yansıtsak nasıl bir tablo çıkar ortaya bilir misiniz?

2358 yılına kadar her sekiz yılda, bir başbakanın asılacağı...

• • •

Bir monarşi yönetiminde de olsa, normal bir tablo değildir bu.

Ya tahtından indirilerek öldürülen padişahlar?..

Otuzaltı padişahtan onüçü zorla indirilmiştir tahttan. Çoğu da öldürülmüştür.

Bu tablo da normal sayılamaz.

Hem değişmeyen bir rejim, hem de bir türlü bitmeyen darbelerle vezir-i azam idamları... Padişah kardeşlerinin

idamlarıyla bazı şehzadelerin idamları ise, kanlı sayfaları bir hayli yoğun olan Osmanlı tarihinde ayrı bir fasıldır.

• • •

Şimdi gelelim Fatih'in boğdurduğu ilk vezir-i azam Candarlı Halil Paşa'ya...

Candarlı Halil Paşa kimdi?

Uzun bir öyküdür Candarlı Halil Paşa ve Candarlı ailesi; Osmanlı devletinin kuruluşuyla birlikte başlayan ve yüzelli yıl süren uzun bir öykü...

Osman Gazi "Kayı" aşiretinin başına "Bey" olmayı başardığı yıllarda, Ankara'nın Nallıhan ilçesine bağlı Cenedere köyünde Ali adında bir köylü yaşardı.

Köylü Ali'nin bir oğlu vardı. Halil Efendi. Halil Efendi, esmer yağız görüntüsüyle tipik bir bozkır delikanlısı olduğu için, kendisine Kara Halil lakabı takılmıştı...

Ve Kara Halil Efendi sağlam bir medrese eğitimi gördükten sonra, Tanrı kendisine "yürü ya kulum" demişti.

• • •

Tanrı'nın Kara Halil Efendi'ye "yürü ya kulum" dediği sıralarda, Anadolu'da Türk kökenli güçlü bir zanaatçılar tarikatı vardı. Bu tarikatın adı "Ahi" tarikatıydı.

"Ahiler" büyük ağırlığı olan ve Selçuklu beyliklerinin siyasal kavgalarıyla dengelerinde önemli roller oynayan bir örguttu. Öyle ki Osmanlı hanedanının ilk kurucusu Osman Gazi kendi düzeyine yakışan bir evlenmeyle "Ahi" tarikatının büyük öncülerinden Şeyh Edebalı'nın kızını nikahlamıştı.

Kara Halil Efendi de yine Şeyh Edebalı'nın akrabalarındandı. Onun için dolaylı yoldan da olsa, bir bakıma karabeti varsayılırdı Osmanlı ailesiyle...

Osman Gazi, sonradan kendi adını alacak olan İmpara-

torluğun ilk çekirdeğini dikip yirmidört yıl başında kaldı aşiretinin, yani 1324'e kadar...

O günlerde İstanbul surları, atılan ilk temellerinin 1000. yılını kutluyorlardı ve sahip değiştirmeye çok az bir zamanları kaldığını bilmiyorlardı.

• • •

1324 yılında Osman Gazi ölünce yerine oğlu Orhan Gazi geçti.

Kara Halil Efendi de yeni alınan ve Osmanlı devletinin ilk başkenti olan Bursa'ya kadı olarak atandı.

Bursa kadısı Kara Halil Efendi aynı zamanda üstün bir örgütçüydü.

Henüz yüksük boyutunda olan Osmanlı devletinin ilk ordusunu o örgütlemiştir.

Orhan Gazi'den sonra tahta çıkan I. Murat döneminde, yeni kurulan "kazasker"liğe -bir çeşit adalet bakanlığına- getirildi.

Bu arada tutsak alınan Hristiyan çocuklarının Türk köylü aileleri yanında İslam eğitimiyle yetiştirilerek Yeniçeri ordusunun kurulmasını da gerçekleştiren odur.

Ve önce vezir, sonra da vezir-i azam oldu I. Murat'a...

Adı da Kara Halil Efendi'den, Halil Hayrettin Paşa'ya dönüştü.

• • •

Kara Halil Efendi, Candarlı Halil Hayrettin Paşa adıyla vezir-i azam olduğu zaman, oğlu Candarlı Ali Bey kazaskerliğe atanmıştı. Babası öldüğü sıralarda da Ali Paşa olarak önce vezirliğe, sonra da vezir-i azamlığa yükseltildi.

Ali Paşa 1387-1406 yılları arasında, I. Murat, Yıldırım

Beyazıt ve Süleyman Çelebi dönemlerinin vezir-i azamlığını yaptı.

Ali Paşa'mn bir kardeşi vardı, İbrahim Paşa...

Yıldırım'ın Timurlenk'e tutsak düşmesinden ve oğulları arasında başlayan iktidar kavgasını I. Mehmet'in kazanmasından sonra İbrahim Paşa, I. Mehmet'in veziri oldu. Sonra da II. Murat'ın vezir-i azamı... Ölünceye kadar altı yıl sürdü vezir-i azamlığı...

• • •

Candarlı İbrahim Paşa'nın ölümünden sonra oğlu Candarlı Halil Paşa geldi vezir-i azamlığa... Tabii o sıralarda idam edilen ilk vezir-i azam olacağını bilmiyordu.

II. Murat zamanında vezir-i azam Candarlı Halil Paşa, bütün gücü elinde toplamıştı. Devletin mutlak egemeni gibiydi.

• • •

1444 yılında II. Murat, saltanattan sıkıldı mı ne oldu, tahtından vazgeçip yerine onüç yaşındaki oğlu II. Mehmet'i çıkardı.

Onüç yaşındaki II. Mehmet Manisa valisiyken, kendisini yönlendiren bir lalası vardı, Zaganos Paşa... Zaganos Paşa devşirme takımındandı. Ama II. Mehmet, hayrandı Zaganos Paşa'ya. Öyle ki sonunda onun kızını almış, kızkardeşini de kendisine vermişti.

II. Mehmet onüç yaşında padişah olunca, Zaganos Paşa da "dediğim dedik, öttürdüğüm düdük" diye iyice havalanıp rüzgarlanmaya başladı.

O zamana kadar devletin yönetimini elinde tutmaya alışmış olan vezir-i azam Candarlı Halil Paşa, Zaganos Paşa'nın her işe burnunu sokmasından deliye dönüyordu.

Sonunda düzenlenmekte olan yeni bir haçlı seferini baha-

ne ederek, onüç yaşındaki II. Mehmet'in savaşı yönetemeyecek kadar küçük olduğunu, bu yüzden de II. Murat'ın tahta geri dönmesi gerektiğini söyledi eski padişaha...

II. Murat yeniden tahta çıktı. Onüç yaşındaki II. Mehmet de Zaganos Paşa'yla birlikte Manisa'ya geri döndü.

• • •

Ne yapmalı ki II. Murat saltanattan hoşlanmıyordu. Kısa bir süre sonra tekrar indi tahttan. Ve oğlu II. Mehmet'i yeniden tahta çıkardı, tabii Zaganos Paşa'yla birlikte...

Aradan iki ay geçti geçmedi, Edirne'de büyük bir yangın oldu. Aynı günlerde yeniçeriler de ayaklanıp kazan kaldırdılar.

Candarlı Halil Paşa, II. Murat'ı gizlice Edirne'ye getirdi ve II. Mehmet'i bir kez daha tahttan indirerek, tekrar babasını çıkardı yerine...

Haydi II. Mehmet, bir daha tuttu Manisa'nın yolunu, Zaganos Paşa'yla birlikte...

• • •

Derken 1451 yılı geldi.

II. Murat öldü. II. Mehmet üçüncü kez padişah oldu. İki yıl sonra da İstanbul'u kuşattı. O zamana kadar hep yüzüne güldü Candarlı'nın...

1453'de İstanbul düşünce...

Zafer şenlikleriyle tüm İslam alemi bayram ederken...

Bir söylenti dolaşmaya başladı. Vezir-i azam Candarlı Halil Paşa, Bizans'tan rüşvet olarak torik balıkları içine sokulmuş altın aldığı için, kuşatma uzun sürmüş, diye...

Vezir-i azam İstanbul'da tutuklanıp Edirne'ye gönderildi.

Fatih, kırk gün bir tepki olup olmayacağına baktı. Ama herkes kendinden geçmiş, İstanbul'un alınışını kutluyordu. Yaygın söylentilere inandığı için de Candarlı'ya kızıyordu. Yoğun çürütme kampanyası vezir-i azamın prestijini iyice zedelemişti.

Cellatlar urganlarla geldiler, Anadolu Hisarının onarımında da, Rumeli Hisarının yapılmasında da, İstanbul'un alınmasında da en büyük katkıları sağlamış olan yirmidört yıllık sadrazam Candarlı Halil Paşa'yı boğarak idam ettiler.

* * *

Candarlı Halil Paşa'nın iki oğlundan bir tanesi kazasker, ötekisi Edirne kadısıydı.

Kazasker olan azledildi, kadı olan da babasının cenazesini alarak İznik'teki aile mezarlığına götürüp defnetti.

Edirne kadısı olan Süleyman Çelebi, Fatih'in oğlu II. Beyazıt döneminde vezir-i azamlığa kadar yükseldi ve İnebahtı seferinde öldü.

Bir daha da Candarlılardan kimse iktidara gelemedi.

Daha doğrusu yönetim Türk kökenlilerden çözülüp devşirmeden yetişmiş olan devlet adamlarının eline geçti.

Fatih ise Candarlı Halil Paşa'yla başlattığı vezir-i azam idamlarını sürdürecek ve Candarlı'dan sonraki iki vezir-i azamın daha verecekti cellatlara...

II

Siyaset kavgalarındaki geleneksel "çürütmecilik" - Kafasına çadır yıktırılarak azledilen vezir-i azam - Fatih'in idam ettirdiği ikinci vezir-i azam Rum Mehmet Paşa - Şehzade Mustafa'nın ırzına geçtiği vezir-i azam karısı - Fatih'in idam ettirdiği üçüncü vezir-i azam Mahmut Paşa - İdam edilecek dördüncü vezir-i azama doğru...

Osmanlı tarihi, üstünde belge belge çalışılmış ve tekrar tekrar işlenmiş berrak bir tarih değil.

Bunun bir nedeni, tarihe karşı bilimsel bir meraktan yoksunluk. İkinci nedeni, geçmişi ille de günün siyasal rüzgarlarına uygun olarak yorumlamak zorunluğu. Üçüncü nedeni de anlatım bozukluğu...

Tarih bu kadar sisli puslu olunca, toplumun son yedi yüz yılda nerelerden geçip nerelere geldiği konusu "ölçeksiz" kalıyor. Ayrıca bizdeki siyaset kavgalarıyla bu kavgalarda bol bol kullanılan "çürütmecilik" yönteminin, tarihin hangi derinliklerinden köklenip günümüze kadar dal budak saldığı sorunu da toplumsal bilincin tümden algısı dışına itilmiş oluyor.

• • •

İstanbul'un zaptıyla birlikte tutuklanıp kırk gün sonra da Edirne'de boğdurulan vezir-i azam Candarlı Halil Paşa, hangi gerekçeyle idam edilmişti?

Bizans'tan rüşvet olarak torik balıkları içinde altın aldığı ve kuşatmayı uzattığı gerekçesiyle...

Oysa asıl neden II. Mehmet'in, Candarlı Halil Paşa'ya çocukluğundan beri kızıp kin beslemesiydi.

Babası II. Murat, iki kez tahtı kendisine bırakmış, ama o

zaman da vezir-i azam olan Halil Paşa, her seferinde tahttan indirmişti Şehzade Mehmet'i... II. Mehmet, babası ölüp de üçüncü kez padişah olunca neden Candarlı'nın yerine alelacele hemen bir başka vezir-i azam bulmadı?

Bunun birinci nedeni, Candarlı Halil Paşa'mn güçlü bir çevreden gelen çok güçlü bir vezir-i azam olmasıydı.

İkinci nedeni de, Candarlı Halil Paşa olmadan, İstanbul'u zaptetmenin kolay kolay mümkün olamayacağı idi...

Ve İstanbul alınınca...

Rüşvetçilik ve casusluk çürütmeciliğiyle Halil Paşa tutuklanıp boğduruldu.

• • •

İstanbul alındığında yirmiiki yaşında olan Fatih Mehmet, idam ettirdiği yirmibeş yıllık vezir-i azam Halil Paşa'mn yerine kimi vezir-i azam yaptı?

Osmanlı tarihleri sadaretin iki yıl süreyle boş kaldığını yazıyorlar.

Bizanslı tarihçi Kritovulos ise Halil Paşa'mn yerine İshak Paşa'nın getirildiğini yazıyor.

Durum net değil.

Tahminlere bakılırsa İstanbul alınıp Halil Paşa idam edildikten sonra iki yıl boyunca vezir-i azamlığa İshak Paşa vekalet etmiş.

Sonra ne olmuş?

1455'de, Mahmut Paşa vezir-i azam olmuş.

Mahmut Paşa oniki yıl kalmış sadarette, 1467'ye kadar...

Sonra ne olmuş?

1467'de Rum Mehmet Paşa vezir-i azam olmuş.

Ve üç yıl sonra da Rum Mehmet Paşa, boğdurulan ikinci vezir-i azam olmuş. 1470.

Sonra ne olmuş?

Mahmut Paşa da yine ikinci kez vezir-i azam olmuş. İki yıl kalmış sadarette. Ve o da 1474 yılında önce azledilmiş, sonra boğdurulmuş. Böylece de tarihimizde idam edilen üçüncü vezir-i azam Mahmut Paşa olmuş...

• • •

Şimdi gelelim Candarlı Halil Paşa'dan sonra Fatih'in idam ettirdiği ikinci vezir-i azam olan Rum Mehmet Paşa'nın kimliğiyle nasıl vezir-i azam olduğuna ve neden idam edildiğine...

Fatih, İstanbul'u almış ama Anadolu'daki bazı Selçuklu Beylikleriyle hesaplaşmayı bir türlü sonuçlandıramamıştı.

Karaman Beyliği Fatih'e karşı sade direnmiyor, ayrıca fırsat buldukça saldırıya da geçiyordu.

1466'da, yani fetihten onüç yıl sonra Fatih II. Mehmet, vezir-i azamı Mahmut Paşa ile birlikte Karaman Beyliği üstüne yürüdü. Beyliğin başkenti olan Konya düştü. Mahmut Paşa, Beyliği hâlâ savunmaya çalışan güçlerin üstüne gönderildi. Karaman ordusu bozguna uğratıldı. Komutanı da kaçtı.

Osmanlılar, Karaman'daki ileri gelen kişileri öldürdüler, esnaf ve zanaatçıları da İstanbul'a gönderdiler. O sıralarda İstanbul'da çok Türk yoktu. Onun için de Anadolu'daki Türkleri İstanbul'a sürme politikası izleniyordu.

Rum Mehmet Paşa, vezir-i azam Mahmut Paşa'nın yerine göz dikmişti. Ne yapıp yapıp onu düşürmek ve sadaret koltuğuna oturmak istiyordu.

Karaman seferinden dönüşte vezir-i azam Mahmut Paşa'yı fitleyip durdu Fatih'e:

– Ah padişahım ah, şu sizin vezir-i azam kulunuz Mahmut Paşa var ya... İnanın çok alçak bir adam... Fakir fukaranın can düşmanı... Karaman'ın neresinde bir yoksul varsa, hepsini sürdü İstanbul'a... Zenginlere ise hiç dokunmadı. Neden dokunmadı, çünkü rüşvet aldı zenginlerden. Ayrıca Karaman ordusunun komutanı Pir Ahmed'in kaçmasına da göz

yumdu. Neden göz yumdu, çünkü ondan da rüşvet aldı... Ya padişahım, durum böyle işte. Kulunuz olacak vezir-i azam Mahmut Paşa, o makama asla layık olamayan bir deni, bir rezil, bir namussuz...

Fatih Mehmet, Rum Mehmet Paşa'nın fitneleriyle çürütmeciliğini dinledikçe, bozulup öfkelenip küplere biniyordu Mahmut Paşa'ya karşı...

Sonra da ne yaptı biliyor musunuz?

İstanbul'a dönülürken, Afyon Karahisar'a gelindiğinde, vezir-i azamı Mahmut Paşa'mn otağını kurdurup içine girmesini bekledi.

Vezir-i azam çadırına girince, emir verdi adamlarına:

– Gidin şu herifin kafasına yıkın çadırını.

İçoğlanı, bostancı kim varsa koşuştular, vezir-i azam Mahmut Paşa'nın hemen kafasına yıktılar çadırını.

Sonra da Fatih Mehmet, Mahmut Paşa'yı sadaretten azletti. Yerine Rum Mehmet Paşa'yı vezir-i azam yaptı. Yıl 1467.

• • •

Mahmut Paşa'mn yerine Rum Mehmet Paşa vezir-i azam oldu da ne oldu?

Karaman Beyliği bir türlü durulup oturmuyordu.

1468'de Fatih, yeni vezir-i azamı Rum Mehmet Paşa'yı, Karamanoğullarını, kendilerine destek olanlarla birlikte tümden yok etmesi için Konya'ya gönderdi.

Rum Mehmet Paşa zalim bir adamdı. Halkı Osmanlıya ısındıracağına, tam tersini yaptı. Önüne geleni kılıçtan geçirdi. Cami, türbe ve medreseleri bir güzel yağmaladı. Ağır vergiler aldı.

Aym gazabı estirmek için ayrıca bir de Varsak Türkmenleri üstüne yürüdü.

Varsak beylerinden Uyuz Bey, vezir-i azam Rum Mehmet Paşa'yı bozguna uğrattı. Bozguna uğratmakla da yetinmedi, vezir-i azamın gasbettiği mal, para ve daha ne var ne yoksa, hepsini ganimet olarak aldı.

Bu kez de Karamani Mehmet Çelebi, Fatih Mehmet'e, vezir-i azam kulu Rum Mehmet Paşa'mn ne alçak, ne deni, ne rezil bir herif olduğunu bir bir anlatmaya başladı.

Ve Fatih yine bozulup öfkelenip küplere bindi.

Vezir-i azam Rum Mehmet Paşa'yı sadaretten azletti ve cellatlara boğdurttu. Yıl 1470.

Rum Mehmet Paşa, İstanbul'un zaptında tutsak alınmış bir Rum çocuğuydu. İstanbul'da Türk nüfusun artmasına karşıydı. Kendisi idam edilmiş ikinci vezir-i azam olarak Üsküdar'daki külliyesinde gömülüdür.

• • •

Görülüyor ki Fatih, kendi kafasına ve meşrebine uygun bir vezir-i azam bulmakta zora düşüyor.

Candarlı Halil Paşa'yı idam ettirdikten sonra vekaleten de olsa vezir-i azamlığa getirdiği İshak Paşa'yı, Rum Mehmet Paşa'yı idam ettirdikten sonra da yine vezir-i azamlığa getiriyor. Bu kez asil olarak...

İshak Paşa'mn ikinci vezir-i azamlığı iki yıl...

Haydi yerine yine birinci vezir-i azamlığı, kafasına çadırı yıkılarak sona erdirilen Mahmut Paşa... Yıl 1472.

Mahmut Paşa ikinci kez çıktığı vezir-i azamlıkta iki yıl kalabiliyor. 1474'de önce azledilip sonra da boğduruluyor.

• • •

Mahmut Paşa kimdi?

II. Mehmet'in gençliğinde pek bağlı olduğu Zaganos Pa-

şa'nın bir kızını da Fatih'ten sonra o aldığı için, Fatih'in bacanağı idi.

Mahmut Paşa, tarihçi Kritovulos ile Hammer'e göre önemli bir Rum ailesinin çocuğuydu. Büyükbabalarından Flantropinos, hem Yunanistan emiri hem de Bizans'ın imparatordan sonra gelen ikinci adamıydı.

Babasının adı Mihail idi. Anası da Sırplıydı. Kruçevaç'da (Alacahisar'da) doğmuştu.

Küçük yaşta serhad gazileri tarafından tutsak alınıp Edirne'ye getirildi. Mahmut'u satın alan Mehmet Ağa, kendisini okutup eğittikten sonra II. Murat'a armağan etti. II. Murat da Mahmut'u oğlu Şehzade Mehmet'in hizmetine verdi.

. Şehzade'nin lalası Zaganos Paşa'mn kızıyla evlenme olanağı böyle çıktı karşısına.

* * *

Belgrad kuşatmasındaki başarılarından ötürü ilk kez getirildiği vezir-i azamlıkta oniki yıl kaldı. (1455–1467)

Karamanoğulları üstüne yapılan sefer dönüşünde de rakibi Rum Mehmet Paşa'mn kendisini Fatih'e gammazlaması üstüne çadırı kafasına yıkılarak azledildi.

Ve beş yıl sonra ikinci kez vezir-i azam oldu.

O sırada Akkoyunlu kuvvetleri Karaman Beyleriyle birleşmişler ve Fatih'e karşı bazı başarılar sağlamaya başlamışlardı.

Fatih'in güçlü bir vezir-i azama gereksinmesi vardı. Vaktiyle çadırını kafasına yıktırdığı Mahmut Paşa'dan daha güçlü biri yoktu ortalıkta.

Mahmut Paşa'nın ikinci vezir-i azamlığında Otlukbeli zaferi kazanıldı. Ama Mahmut Paşa'mn işi uzatmamak için Tebriz'e doğru kaçan Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın peşinden gitmemesi, Fatih Mehmet'i için için kızdırdı.

Mahmut Paşa aleyhindeki daha bazı dedikodular da bu-

na eklenince Fatih, İstanbul dönüşünde Mahmut Paşa'yı ikinci vezir-i azamlığından da azletti. Ve kendisini Edirne dolaylarındaki çiftliğinde oturmaya memur etti.

• • •

O günlerde Fatih'in oğlu Şehzade Mustafa öldü. Mahmut Paşa, Fatih'e başsağlığı dilemek için İstanbul'a geldi.

Bu fırsattan yararlanarak Mahmut Paşa'nın yeniden vezir-i azam olmasından korkanlar, fitne fücurluk kazanlarını kaynatmaya ve gammazlık tezgahlarını çalıştırmaya başladılar.

Mahmut Paşa'nın, Şehzade Mustafa ile arası açıktı. Kendisi seferdeyken, kadın düşkünü olan Şehzade Mustafa karısına tecavüz etmişti. Bunu öğrenen Mahmut Paşa, karısını boşamış ama Fatih'in emriyle kadını tekrar nikahlamak zorunda kalmıştı.

Paşa'nın düşmanları, Şehzade Mustafa'nın ölümünden eski vezir-i azamın pek keyiflendiğini yaymaya başladılar. Şehzadeyi zehirlemiş olabileceği dahi söylentiler arasındaydı.

Mahmut Paşa'nın evine gönderilen bir casus, Paşa'nın beyaz giysiler içinde, pürneşe satranç oynadığı haberini getirdi.

Fatih Sultan Mehmet, Mahmut Paşa'yı tutuklatarak Yedikule zindanına attırdı.

Onsekiz gün sonra da, 17 Ağustos 1474'de, boynuna cellat kemendi geçirildi.

Bugün Mahmutpaşa'da dolaşanlar, o semte ve çarşıya adını veren Mahmut Paşa'nın, Fatih'in iki kez vezir-i azamlığa getirdiği ve birincisinde başına çadırını yıkarak azlettiği, ikincisinde de boğdurarak öldürttüğü Mahmut Paşa olduğunu bilmem anımsıyorlar mı?

Osmanlı tarihinde idam edilmiş vezir-i azamlardan ilk

üçünü Fatih teslim etmişti cellada. Bunlardan üçüncüsüydü Mahmut Paşa...

Mahmut Paşa Camisinin yanındaki türbesinde gömülüdür.

* * *

İdam edilmiş dördüncü vezir-i azam, yine Fatih Sultan Mehmet'in vezir-i azamlarından Gedik Ahmet Paşa'dır.

Ancak Gedik Ahmet Paşa'yı, Fatih değil, oğlu II. Beyazıt boğdurdu.

III

Fatih Mehmet'in vezir-i azamlarına karşı tavrı - II. Beyazıt'ın boğdurduğu eski bir vezir-i azam, Gedik Ahmet Paşa - Yavuz Selim, altı vezir-i azamından üçünü neden idam ettirdi? - Cem Sultan olayı - İdam edilen beşinci vezir-i azam Koca Mustafa Paşa - Yavuz'un eliyle hançerlediği vezir-i azam Dukakin oğlu Ahmet Paşa - Yunus Paşa'nın kesilen kafası

Fatih'le vezir-i azamları arasındaki ilişki, yüz yılların ötesinden bakıldığında kanlı bir Walt Disney filmine benziyor.

Vezir-i azamken kafasına çadırı yıkılarak azledilen Mahmut Paşa, işler sıkışınca yine vezir-i azamlığa getirilir. Bu kez de kendisi seferdeyken, karısının ırzına Fatih'in ortanca oğlu Şehzade Mustafa geçer.

Mahmut Paşa kadını boşar. Ama Fatih'in emri üstüne yeniden nikahlar.

Fatih, Uzun Hasan'ı yakalamadığı için Mahmut Paşa'yı vezir-i azamlıktan ikinci defa azleder.

O sıralarda Şehzade Mustafa ölür. Mahmut Paşa'nın buna pek sevindiği dedikoduları üstüne Fatih, Paşa'yı boğdurur.

Mahmut Paşa'mn yerine vezir-i azamlığa Gedik Ahmet Paşa gelir, 1474.

1476'da vezir-i azamı Gedik Ahmet Paşa Arnavutluk seferine memur edilir.

İnatçı bir adam olan Paşa, "Arnavutluk seferine gitmem de gitmem" diye tutturur.

Fatih, emrini dinlemeyen Gedik Ahmet Paşa'yı da vezir-i azamlıktan azleder. Bununla da hızım alamaz, kendisini Rumeli Hisarına hapseder. Ama kısa bir süre sonra çıkarıp kaptan-ı deryalığa atar.

Henüz tahta Fatih'in büyük oğlu II. Beyazıt çıkmadığı için, eski vezir-i azam Gedik Ahmet Paşa'nın idamına daha altı yıl vardır o tarihte...

• • •

Bu arada idam edilen ve azledilen vezir-i azamlardan boş kalan sadarete atanacak kimse bulunamadığı zaman, ikide bir vezir-i azam yapılan ihtiyar bir İshak Paşa dikkati çekiyor.

Candarlı Halil Paşa idam edilince yerine İshak Paşa atanmıştır.

Rum Mehmet Paşa idam edilince de yerine İshak Paşa atanmıştır.

Fatih'in son vezir-i azamı Karamani Mehmet Paşa'yı -tahta Fatih'in küçük oğlu Cem'i çıkarmak istiyor diye- yeniçeriler öldürünce de, yerine yine İshak Paşa atanmıştır... 1453'den 1492'ye kadar üç kez vezir-i azam olmak kolay değil...

Neydi ki İshak Paşa'nın hüneri? Tek hüneri aşırı parlak bir adam olmamasıydı. Hem çok göze batmıyor, hem de ortalıktan kaybolmuyordu. Böylece idam olmadan boyuna vezir-i azam oluyordu.

Onca idam ve azil arasında "çapsızlığın başarısı"na önemli bir örnektir İshak Paşa...

• • •

Fatih, kendi dönemindeki yedi değişik vezir-i azamdan üçünü boğdurdu.

Bir tanesini hapsetti.

Sonuncusunu da yeniçeriler öldürdü.

Fatih II. Mehmet, 1481 yılında, otuz yıllık bir saltanattan sonra ellibir yaşında öldü.

Arkasında iki şehzade bırakmıştı. Büyük oğlu Beyazıt'la küçük oğlu Cem...

Yüzseksen yıllık Osmanlı devletinde, "taht büyük evlada kalır" diye bir kural yoktu.

Fatih, ayrıca "tahta kim çıkarsa kardeşini öldürebilir" yasasını getirmişti.

Zaten kendi de yirmi yaşında tahta çıktığı zaman iki yaşındaki kardeşi Ahmet'i öldürtmüştü.

Fatih'in ölümüyle taht kavgası başladı. Otuzdört yaşındaki Beyazıt ile yirmiüç yaşındaki Cem birbirlerine girdiler.

Daha doğrusu kavga Fatih daha sağken başlamıştı. Öyle ki, Sultan Mehmet ne olur ne olmaz diye iki oğlunun da iki çocuğunu, yani kendisinin iki erkek torununu rehin olarak yanında tutmaya başlamıştı.

Aslında Fatih'in gönlü küçük oğlu Cem'den yanaydı.

Son vezir-i azamı Karamani Mehmet Paşa ile azledildikten sonra kısa bir süre Rumeli Hisarında hapsedilen eski vezir-i azam Gedik Ahmet Paşa'nın da gönlü aynı yöndeydi. İkisi de Cem'i tutuyorlardı.

Buna karşılık yeniçeri de Beyazıt'ı tutuyordu.

Kanlı, uğursuz, karanlık bir yığın kavga oldu.

Yeniçeriler Fatih'in son vezir-i azamı Karamani Mehmet Paşa'yı öldürdüler.

Sonunda da II. Beyazıt tahta çıktı. Cem Sultan Rodos'a kaçtı.

• • •

II. Beyazıt tahta çıktığı zaman eski vezir-i azam Gedik Ahmet Paşa, Gelibolu'daki donanmayla İtalya seferine çıkmak üzereydi.

Fatih'in ölümüyle yerine büyük oğlu Beyazıt'ın geçtiğini görünce, seferden vazgeçip İstanbul'a döndü.

II. Beyazıt, padişahlığı şerefine Edirne'de tantanalı bir içki meclisi kurmuş, Gedik Ahmet Paşa'yı da sofrasına davet etmişti.

O sofra Gedik Ahmet Paşa için ölüm sofrası oldu.

Davetin en coşkulu anında II. Beyazıt çevresindeki vezirlere sordu:

– Küfranı nimet edenin cezası nedir?

Vezirler hep bir ağızdan yanıt verdiler:

– Ölümdür.

II. Beyazıt parmağını Gedik Ahmet Paşa'ya doğru uzattı:

– İşte ol munafık budur.

O sırada davetlilere beyaz kaftanlar armağan edilirken, eski vezir-i azam Gedik Ahmet Paşa'ya siyah bir kaftan getirildi. Siyah kaftan ölüm işaretiydi.

Paşaya siyah kaftanı giydirdiler ve ziyafetin sonunda kendisini kapı dibinde bekleyen cellada teslim ettiler. Cellatlar orada boğdular Fatih'in dik kafalı serkeş vezir-i azamı Gedik Ahmet Paşa'yı; Cem'den yana olduğu sanıldığı için... Tarih 18 Aralık 1482.

• • •

II. Beyazıt, otuzbir yıl kaldı iktidarda. Aşağı yukarı babası II. Mehmet kadar. Ama onun Fatih gibi kafası kızdıkça vezir-i azam boğdurmak gibi bir huyu yoktu.

Babasının eski vezir-i azamı Gedik Ahmet Paşa'dan başkasını idam ettirmedi.

Ancaaak...

Oğlu Yavuz Selim, kendisini 1512'de devirip de tahta çıkınca...

Yavuz, sekiz yıllık iktidarı süresinde, atadığı altı değişik vezir-i azamdan üçünü idam ettirdi.

Hatta bunlardan Dukakin oğlu Ahmet Paşa'yı bizzat ken-

di eliyle öldürmek için hançerlemiş, ama tam öldüremediğinden, yere yığılan vezir-i azamın kafasını yanındaki akağalara kestirmiştir.

Onun için de I. Selim döneminde halk arasındaki en yaygın beddua şuydu:

– İnşallah Yavuz'a vezir-i azam olursun.

* * *

Gedik Ahmet Paşa'dan sonra idam edilmiş beşinci vezir-i azam, II. Beyazıt'ın son, Yavuz Selim'in de ilk vezir-i azamı olan Koca Mustafa Paşa'dır. Boğdurulduğu yıl 1512.

Koca Mustafa Paşa devşirmeydi. Kökeni Rum muydu, Frenk miydi, orası belli değil.

II. Beyazıt döneminin önde gelen devlet adamlarındandı.

Fatih'in küçük oğlu Cem Sultan, tahtı ele geçiremeyip de, romanlara piyeslere konu olmuş çileli ve garip yaşamını gurbette sürdürmeye başlayınca, ağabeyi II. Beyazıt da durmadan kendisini izlemeye başladı.

Cem, Rodos şövalyelerine sığındıktan sonra, Osmanlı Sultanı adayı kuşatmasın diye beş hafta içinde Fransa'ya nakledildi.

Kendisi artık şövalyelerin oyuncağı olmuştu. Şövalyeler Cem'i bir şantaj aracı olarak kullanıyor, II. Beyazıt'tan her yıl beşbin düka altını alıyorlardı.

Sıkı pazarlıklar sonucu şövalyeler Cem'i Papa VIII. İnosan'a sattılar.

Sultan Beyazıt da Papa'yla pazarlığa girişmek için kapıcıbaşı Mustafa Ağa'yı göndermişti Roma'ya...

İşte o kapıcıbaşı Mustafa Ağa, II. Beyazıt'ın son, oğlu Yavuz'un da ilk vezir-i azamı olacak olan Koca Mustafa Paşa'ydı.

Papa'yla yaptığı anlaşma sonucu, Cem Sultan'ın zehirlenerek öldürülmesine neden olduğu da söylenir.

• • •

II. Beyazıt'ın sekiz oğlu vardı:

Abdullah, Şehinşah, Alemşah, Mahmut, Mehmet, Ahmet, Korkut, Selim...

Sekiz çocuktan ilk beşi Beyazıt'ın sağlığında ölmüş ve geriye sadece Ahmet, Korkut ve Selim kalmıştı. Selim en küçük olanıydı.

Taht kavgası Beyazıt'ın sağlığında başladı. Sonunda da yine kardeş savaşlarına dönüştü.

Yavuz'un tahta çıkmak için babasıyla savaşı göze alması ve onu tahttan indirmesi de ilginçtir; kardeşleriyle giriştiği tuzaklı kavgalar da... Vaktiyle ölmüş ağabeylerinin sarayda kalmış çocuklarını boğdurması da...

Örneğin ağabeyi Korkut, Selim'in Manisa'daki sarayını kuşatmaya geldiğini öğrenince sakalını beyaza boyatıp başına keçe külah giyerek sarayın arka kapısından kaçmış ve bir mağaraya saklanmıştır.

Üç hafta kadar yaşadı mağarada. Bir köylü ihbar etti kendisini. Tutuklanıp Bursa'ya getirilirken de Emet kasabasında gece uyurken kapıcıbaşı Sinan Ağa tarafından kementle boğularak öldürüldü.

Yavuz'un büyük ağabeyi Şehzade Ahmet'i de yine kapıcıbaşı Sinan Ağa kementle boğup öldürmüştür. Herhalde şehzade boğmasını seven bir adamdı Sinan Ağa...

• • •

II. Beyazıt'ın gönlü, hayatta kalmış en büyük oğlu Şehzade Ahmet'den yanaydı. Son vezir-i azamı Koca Mustafa Paşa da Ahmet'i tutuyordu...

Yavuz tahta çıkınca...

Vezir-i azam Koca Mustafa Paşa'nın, ağabeyi Şehzade Ahmet'le gizli gizli mektuplaştığı kuşkusuna düşünce...

1512 yılında Yavuz, vezir-i azam Koca Mustafa Paşa ile Bursa'da birlikte yemek yerken, kendisine yine kara kaftan armağan ediliyor.

Ve kara kaftan sırtına giydirilerek, hemen orada kementle boğduruluyor.

• • •

İdam edilmiş altıncı vezir-i azam, Dukakin oğlu Ahmet Paşa'dır.

Kendisi Yavuz Selim'in üçüncü vezir-i azamıydı.

1514 yılının Aralık ayında vezir-i azam oldu. 1515 yılının Mart ayında da Yavuz'un eliyle önce hançerlendi, sonra da yığıldığı yerde akhadımağaları tarafından kafası kesildi.

İki buçuk ay sürdü vezir-i azamlığı.

Dukakin oğlu Ahmet Paşa, Arnavut kökenli bir Hristiyandı. Ailesi Arnavutluk'u yönetmiş bir aileydi. Ahmet Paşa kendi iradesiyle Müslüman olup Osmanlı hizmetine girmiş ve hızla yükselerek Yavuz'un Çaldıran dönüşünde vezir-i azamlığa getirilmişti.

Ayrıca Yavuz Selim'in kızkardeşinin damadıydı. II. Beyazıt'ın kızından olma torunu Hanım Sultan ile evliydi.

Yavuz kendisine neden kızmıştı, hem de eliyle öldürmeye kalkacak kadar?...

• • •

I. Selim Amasya'da kışladığı sırada, ilkbaharda tekrar İran üstüne gidileceği haberi, yeniçeriyi ayaklandırmıştı.

Yeniçeriler Dukakin oğlu ile vezir Piri Paşa'nın evlerini basmışlar, ertesi günü de o zamanın "bakanlar kurulu" anla-

mındaki "Divan"a gelerek bağırıp çağırmışlar, ortalığı allak bullak etmişlerdi.

Yavuz Selim, yeniçeri ayaklanmasının daha önceden düzenlenmiş bir senaryo olmasından kuşkulanmıştı. Durum hakkında gizli bir kovuşturma açtı.

Çok şaşırtıcı bir sonuç çıktı ortaya...

Yeniçerinin ayaklanmış gibi görünüp kendi evini basmasını da isteyen, vezir-i azam Dukakin oğlu Ahmet Paşa'mn bizzat kendisiydi.

Vezir-i azamı hemen yanına çağırdı, önce eliyle hançerleyip sonra da kafasını kestirdi.

• • •

I. Selim'in idam ettirdiği üçüncü vezir-i azam da Yunus Paşa'dır...

Ve Yunus Paşa, Osmanlı tarihinde, Candarlı Halil Paşa, Rum Mehmet Paşa, Mahmut Paşa, Gedik Ahmet Paşa, Koca Mustafa Paşa ve Dukakin oğlu Ahmet Paşa'dan sonra idam edilmiş yedinci vezir-i azamdır.

Sultan Selim, Mısır seferinden dönüşte vezir-i azamı Yunus Paşa'yla at üstünde konuşa konuşa Bülbis'ten geçiyordu...

O sırada Yunus Paşa öyle bir şey söyledi ki kendisine...

Yavuz, hemen atım durdurdu ve derhal solaklar kethüdasına emrederek oracıkta Yunus Paşa'mn kafasını kestirdi.

Ama yine de öfkesi geçmemişti.

Beş on dakika önce tatlı tatlı konuşmakta olduğu vezir-i azamı Yunus Paşa'nın kesilmiş kafasını eline aldı. Üç gün beraberinde taşıdı kafayı. Üç gün sonra Katya'da gömdürdü ancak... Tarih 1517 Eylülü...

Vezir-i azam Yunus Paşa'mn, Sultan I. Selim'i böylesine kızıp deliye döndürmüş olan sözü neydi acaba?

IV

Yavuz Selim'in elinde taşıdığı vezir-i azam kellesi – Mısır seferinde onbeşbin deveyle taşınan su – Vezir-i azamları sille tokat bizzat döven padişahlar – Kanuni'nin boğdurduğu Makbul İbrahim Paşa – İdam edilmiş dokuzuncu vezir-i azam Kara Ahmet Paşa – Hurrem Sultan'ın entrikaları – Vezir-i azamlar için kırk yıl süren cellat tatili

Bizim Osmanlı İmparatorluğunun tarihi, peri padişahlarının öykülerine benzeyen, üstünde pembe hayaller kurulabilecek bir tarih değil...

Tut ki Yavuz Sultan Selim Han'ın vezir-i azamısın, her dem başının üstünde bir cellat gölgesi...

Tut ki Sultan II. Beyazıt Han'ın şehzadesisin, sakalım beyaza boyatıp kafana bir keçe külah geçirerek sarayının arka kapısından tüysen ve bir mağaraya saklansan bile, boynunu cellat kemendinden kurtarma olanağın yok...

Fatih Sultan Mehmet Han bile olsan, kendi ecelinle mi öldüğün, yoksa ellini henüz geçmişken zehirlenip de mi öldürüldüğün hep bilinmez kalacak...

Büyük bir imparatorluk, ama hiç kimsenin can güvenliğinin bulunmadığı bir imparatorluk; ne vezir-i azamların, ne şehzadelerin, ne de hünkârların...

Ve bitmez tükenmez iktidar kavgaları... Hem de ne kanlı kavgalar, ne karanlık kavgalar, ne kaypak kavgalar...

* * *

Yavuz Sultan Selim'in kendi sekiz yıllık iktidarı döneminde idam ettirdiği vezir-i azamlardan üçüncüsü Yunus Paşa'dır.

Yunus Paşa da devşirmeydi. Ama kokeni neydi? Rum muydu, Hırvat mıydı, Sırp mıydı orası bilinmiyor. Soylentiye göre yeniçerilikten yetişme birisiymiş.

Yavuz Selim kendisini Rumeli Beylerbeyiyken kubbealtı veziri yapmış. Yani o zamanın bakanlar kurulunu atamış

Mısır seferindeki Ridaniye savaşında vezir-i azam Hadım Sinan Paşa şehit düşünce sekiz gün içinde vezir-i azamlığa getiriliyor.

Sultan I. Selim'in Yunus Paşa'yı bu ölçüde beğenip takdir etmesinin büyük bir nedeni var.

Osmanlı ordusu çöllerden geçerek Mısır üstüne yürürken, Yunus Paşa tam onbeş bin deveyle ordunun su gereksinmesini karşılıyor. Hiç kimseye su sıkıntısı çektirmiyor. Yıl 1517.

Önce vezir-i azamlık, otuzsekiz gün sonra da aynı zamanda Mısır valiliği veriliyor kendisine...

Ne var ki bizim Yunus Paşa hızlı bir rüşvetçi. Vezir-i azamlığı üstüne bir de Mısır valiliği eklenince, hemen hızlı bir rüşvet ve haraç kampanyası başlatıyor.

Öyle bir kampanya ki baş edilecek gibi değil...

Çaresiz vezir-i azam Yunus Paşa'nın Mısır valiliği iptal ediliyor. Kendisi sadece vezir-i azam olarak bırakılıyor.

Mısır valiliğine de Çerkez Hayır Bey getiriliyor.

• • •

Yavuz Selim Mısır dönüşü, yolda Yunus Paşa'yla konuştuğu sırada:

Mısır arkamızda kaldı, demiş.

Yunus Paşa, Mısır valiliğinde bırakılmayıp valiliğin Çerkez Hayır Bey'e verilmesinden alınmış olduğu için, kafasının hemen oracıkta kesilmesine neden olan bir serzenişte bulunmuş Padişah'a:

– Evet, demiş, bu kadar zahmet çekildi. Ordunun yarısı kumlar içinde mahvoldu. Mısır'ı yine böyle Çerkezler elinde bırakacağımız bilinseydi, zahmet çekilip buraya kadar gelinmezdi.

Yunus Paşa'nın böyle bir sitemi öfkeden çılgına çevirmiş Yavuz'u. Hemen durdurmuş atını, solaklar kethüdasına emretmiş:

– Tez urun şu herifin kellesini.

Vezir-i azam Yunus Paşa'nın kellesi o anda düşmüş yere.

Ama I. Selim hırsını alamamış. Üç gün elinde taşımış vezir-i azam Yunus Paşa'nın kesik kafasını.

Böylece 3 Şubat 1517'de vezir-i azam olan Yunus Paşa'nın sadareti, Eylül 1517'de sona ermiş. Yani yedi ay sonra...

1453'ten bu yana idam edilmiş yedinci vezir-i azam olan Yunus Paşa'mn öyküsü de bu işte.

* * *

Şimdi biraz nefes alalım.

Nasıl olsa Yunus Paşa'dan sonra sıra idam edilmiş sekizinci vezir-i azam olan İbrahim Paşa'ya gelinceye kadar aradan ondokuz yıl geçecek...

Yavuz'un beş yıl içinde üç vezir-i azam idam ettirdiği düşünülürse epey uzun bir süre...

Osmanlı İmparatorluğundaki onu bunu durmadan cellatlara boğdurma ve kafaları kestirme tutkusu, adeta psikopatolojik boyutlarda cinnetli bir karabasan...

Sultanlarınki de dahil, kimsenin can güvenliği bulunmayan böylesi bir idam ve öldürme furyasını, tutarlı bir mantık içine oturtmak da zor.

Üstelik padişahların hemen hepsi ozan. Hem de güçlü bir ozan.

Örneğin Yavuz Selim'in Türkçe yazdığı bir gazelden şu beyite bakın:

Ben yatam layık mı ol karşımda ayağın dura
Servi-i nazıma deyin ben öldükte namazım kılmasun.

Gerçi kadınlar cenaze namazı kılmadığına göre, Selim'in "servi-i nazım" diye hitap ettiği kişi kadın değildir ama, Fars ve Osmanlı edebiyatında erkeklere de aşk şiiri yazma modası çok yaygındı.

Böyle şiirler yazan bir Sultan'ın öfkelendikçe başbakanlarını boğdurup kafalarını kestirmesi bir tuhaf geliyor insana...

Bizzat kendi eliyle sille tokat dövdüğü başbakanlar da ayrı...

Tarihlerin yazdığına göre idam ettirmediği vezir-i azamlarından Hersekzade Ahmet Paşa'yı da tekme yumruk sık sık dövermiş, Piri Ahmet Paşa'yı da...

Hatta vezir-i azam Piri Paşa, dayak yemekten usandığı bir gün:

– Padişahım onunde sonunda bir bahane ile beni oldureceksin; hemen bir gün evvel halas etsen münasiptir, demiş.

Yavuz gülmuş ve badem şekerli bir iltifatta bulunmuş:

– Benim dahi bu mana muradım; lakin yerini tutar bir adam bulunmaz; yoksa seni muradına eriştirmek kolaydır.

• • •

Devletin önde gelenlerini, bu arada başbakanları da, bizzat sopayla dövüp kafasını gözünü yarma huyu Fatih Mehmet'de de varmış.

Sonradan oğlu Beyazıt'ın vezir-i azamı olacak Davut Paşa, Rumeli Beylerbeyiyken Fatih kendisini yanına çağırtmış, daha onceden hazırladığı kalın bir sopa ile feci biçimde dövmüş. Öyle ki kırk gün yataktan çıkamamış Davut Paşa...

• • •

Yavuz'un tek oğlu olduğu için kardeş öldürme derdine düşmeden tahta çıkan Kanuni Sultan Süleyman'ı ele alalım.

O da çok güçlü bir ozan.

Ama gelgelelim öldürtmediği ne oğul kalıyor, ne torun, ne yeğen, ne yeğen çocuğu...

Rodos'u alır almaz ilk yaptığı iş, orada unutulup kalmış olan büyük amcası Cem Sultan'ın oğluyla torununu buldurup boğdurmak...

Neresinden bakılırsa bakılsın, anlamsız cinayetlerdir bunlar...

* * *

Şimdi yine gelelim Osmanlı tarihinde idam edilmiş sekizinci vezir-i azam olan İbrahim Paşa'ya...

İbrahim Paşa'nın da kökeni tam bilinmez. Sadece Pargalı olduğu bilinir. Bazı tarihçiler Arnavut olduğunu iddia etmede, bazıları Frenk, bazıları da Rum...

Tarihçi Hammer'e göre İbrahim Paşa, Parga gemicilerinden birinin oğludur. Çok güzel keman çalarmış. Türk korsanlarınca tutsak alınıp önce Manisa'da dul bir kadına satılmış. Dul kadın da İbrahim'i o sırada Manisa'da vali olan Şehzade Süleyman'a satmış. Ve Kanuni padişah olduktan sonra, İbrahim Paşa da Kanuni'nin "Hasodabaşı"lığına getirilmiş.

Hasodabaşıların savaşta ve barışta daima padişahla birlikte bulunmaları gelenek gereği olduğundan İbrahim Paşa uzun bir süre Kanuni ile sabah akşam dip dibe burun buruna yaşamış.

27 Haziran 1523'de, yani Kanuni'nin padişahlığının üçüncü yılında; Yavuz'un son, Kanuni'nin de ilk vezir-i azamı olan Pir Mehmet Paşa emekli edilmiş. Ve İbrahim Paşa hem vezir-i azamlığa getirilmiş, hem de uhdesine Rumeli Beylerbeyliği verilmiş.

Böylece 1523'den, idam edildiği 15 Mart 1536'ya kadar

tam onuç yıl, bir dediği iki edilmeden, adeta bir hükümdar gibi vezir-i azamlık etmiş. Kanuni'nin kendisini çok sevmesi yüzünden, adı da "Makbul" İbrahim Paşa'ya çıkmış.

Ne var ki işin içine sonunda kadın parmağı karışıyor.

Kanuni'nin büyük aşkı Hurrem Sultan, I. Sultan Süleyman'dan sonra kendinden doğan Şehzade Beyazıt'ın tahta çıkmasını istemede...

İbrahim Paşa ise tahtın büyük Şehzade Mustafa'nın hakkı olduğu kanısında...

Hurrem Sultan, ne yaptı ne etti Kanuni'yi inandırdı ki, vezir-i azam İbrahim Paşa kendisini devirip tahta geçmek istemektedir.

Kanuni'nin ise İbrahim Paşa yı azletmeyeceğine dair yemini vardı.

Yemine de bir çare bulundu. Azletmeyecek, sadece idam edecekti. Hem de uyurken idam edilecekti, ruhu vücudunda değilken.

Saraya davet edilen Makbul İbrahim Paşa, 15 Mart 1536'da yatağında uyurken kementle boğularak öldürüldü.

Adı da "Makbul İbrahim Paşa"dan, "Maktul İbrahim Paşa"ya dönüştü.

• • •

İdam edilen dokuzuncu vezir-i azam, yine Kanuni'nin vezir-i azamlarından Kara Ahmet Paşa'dır...

Arnavut devşirmelerinden...

Osmanlı tarihinde Temaşvar fatihi olarak tanınıyor.

Kanuni'nin damadı vezir-i azam Rüstem Paşa'nın azlinden sonra vezir-i azamlığa getiriliyor.

Hurrem Sultan ile kızı Mihrimah Sultan ise Rüstem Paşa'nın tekrar sadarete getirilmesinde kararlı...

Hurrem Sultan başlıyor yine Kanuni'yi doldurmaya:

Sultanın bu Arnavut hain, el altından ortalığa nifak saçıp yeniçeriyi ayaklandırmaya çalışıyor...

Kanuni iyice yaşlanmış. Hurrem'in sözünden dışarı çıkamıyor.

Ve bir divan toplantısından sonra, Arz odası önünde cellada teslim ediliyor Kara Ahmet Paşa. Tarih 28 Eylül 1555.

Yerine de tekrar Mihrimah Sultan'ın kocası Damat Rustem Paşa getiriliyor. Kanuni'nin büyük oğlu Şehzade Mustafa'nın idamında büyük etkisi olan Rüstem Paşa...

İdam edilmiş dokuzuncu vezir-i azam olan Kara Ahmet Paşa da Yavuz Selim'in damadıydı. Kendisi Yavuz'un kızı Fatma Sultan'la evlenmişti.

Ama artık Yavuz yoktu ve Hurrem Sultan elbette ki kendi damadı Rustem Paşa'yı, Yavuz'un damadı Kara Ahmet Paşa'ya yeğleyecekti.

• • •

İnanması zor ama, vezir-i azam Kara Ahmet Paşa'nın boğdurulmasından sonra, Kanuni'nin oğlu II. Selim ve onun da oğlu III. Murat dönemlerinde tam kırk yıl boyunca hiçbir vezir-i azam idam edilmedi.

Ancak kırk yıl sonunda III. Mehmet, vezir-i azamı Ferhat Paşa'yı önce azletti, sonra da 1595'de cellatlara boğdurarak idam ettirdi.

Böylece Ferhat Paşa, Osmanlı tarihinde idam edilen onuncu vezir-i azam oldu.

Ferhat Paşa'dan sonra daha otuzüç vezir-i azam idam edilecekti.

V

Yaşlı dünya tarihi ve bizim genç tarihimiz – Birbirlerine düşman vezir-i azamlar – Sinan Paşa, Ferhat Paşa'yı cellada nasıl verdirdi? – Kanuni'nin oğlu II. Selim'le torunu III. Murat, hiç vezir-i azam idam ettirmedi – III. Mehmet'in boğdurduğu üç vezir-i azam – Aşırı rüşvetçi Safiye Sultan – Hadım Hasan Paşa'yla Yemişçi Hasan Paşa'nın idamları

Osmanlı İmparatorluğu 1299–1300 yıllarında kuruldu. Nasıl kurulduğu belgesel olarak tam net değildir.

I. Osman'ın oğulları, kendi aralarındaki kavga dövüşlerle Kayı aşiretinin başına geçmeyi sürdürdükçe, aşiret yavaş yavaş kemiklenip devletleşmiş, devlet de sonunda imparatorluk olmuştur.

Yani Osmanlı devleti, kurulu bir toplum düzeninde sadece egemenliğin yeni bir sülaleye geçmesiyle açılmış taze bir sayfa değildir. Hiç yoktan varolmuş bir devlettir.

Osmanlı tarihi üstünde yumulup kalmadan İmparatorluğun dünya tarihi içindeki yerini belirlemeye çalışmak, tarihsel bilincin objektif olarak gelişmesi ve beyinsel kanalların tıkanıklığa uğramaması için, hem şarttır, hem de farzdır...

Dünyanın bizi tanımasını mı istiyoruz? Bunun en sağlam yöntemi nedir biliyor musunuz? Bizim de dünyayı tanımamız...

Örneğin ateş, İsa'dan 500.000 yıl önce keşfedildi.

Ya dikiş iğnesiyle düğme? O da İsa'dan 150.000 yıl önce...

İlk yazıyı taş üstüne Sümerliler yazdılar. İsa'dan 3.500 yıl önce.

Sümerlilerden 500 yıl sonra, eski Mısırlılar da yazdılar.

Taş üstüne yazılmış ilk Türkçe yazılar ise, İsa'dan 732 yıl sonradır.

Bizim tarihimiz, iddia edildiği gibi çok eski değil, çok yeni bir tarihtir. Biz de genç bir toplumuz. Bu da bize büyük bir dinamizm veriyor.

Bizden daha genç bir tek toplum var; o da Amerika...

* * *

Bu yüzden Osmanlı tarihini çok eski bir tarihmiş gibi görmemek gerekiyor.

Demirci körüğü Osmanlı devletinin kuruluşundan 3000 yıl önce keşfedildi, eski Mısır'da...

Taş köprü yapımı yine Osmanlı devletinin kuruluşundan 2000 yıl önce gerçekleştirildi, Roma'da...

Su değirmeni de 1500 yıl önce, yine Roma'da...

Matbaanın icadı da, İstanbul'un alınışından 17 yıl öncedir.

Görülüyor ki dünya tarihi sadece zaferlerle yenilgilerden ibaret değil.

İnsanlık yaşamını kolaylaştırıp tatlandıran bilimsel ve teknik çabaların da kendine özgü ayrı bir tarihi var.

Sanatsal çabaların da...

* * *

Şimdi yine gelelim Osmanlı tarihine ve idam edilmiş vezir-i azamlardan onuncusu olan Ferhat Paşa dönemine...

Yıl 1595. Tahtta III. Mehmet...

Fatih, üç; onun oğlu II. Beyazıt, bir; onun oğlu Yavuz Selim, üç; onun oğlu Kanuni Sultan Süleyman, iki vezir-i azam idam ettirmişlerdi.

Kanuni'nin oğlu Sultan II. Selim'le, torunu III. Murat, hiç vezir-i azam idam ettirmediler.

Ama III. Murat'ın oğlu III. Mehmet...

III. Murat tahta çıkınca beş erkek kardeşini boğdurmakla yetinmişti.

III. Mehmet ise tahta çıkınca, bol kardeş sahibi olduğu için, önce ondokuz erkek kardeşini boğdurdu. Sekiz yıllık saltanatının sonuna doğru da, onaltı yaşındaki oğlu Şehzade Mahmut'u ve Mahmut'un annesini...

* * *

İdam edilen onuncu vezir-i azam Ferhat Paşa da III. Mehmet'in emriyle verilmiştir cellada.

Ferhat Paşa'nın kökeni Arnavut.

Ta Kanuni zamanında başlamış kendini göstermeye. O zaman henüz Ferhat Paşa değil, sadece Ferhat Ağa...

Kanuni Sultan Süleyman'ın güveni varmış kendisine...

Kanuni Zigetvar'da öldüğü zaman, naaşı da Ferhat Ağa'nın gözetiminde nakledilmiş İstanbul'a...

Kanuni'nin oğlu Sarı Selim'in sekiz yıllık iktidarı süresince de yükselmesini sürdürmüş.

Kanuni'nin torunu III. Murat döneminde yeniçeri ağalığına atanmış. Yıl 1581.

Aynı yıl, III. Murat'ın oğlu Şehzade Mehmet'in sünnet düğününde, kapıkulu süvarilerinden bazıları, oturdukları kışlaya fahişeler getirip eğlenmeye başlamışlar.

Bir bölük yeniçeri ile şehir subaşısı, kapıkulu süvarilerinin kışlasını basıp süvarilerle kavgaya tutuşmuş.

Yeniçeri ağası Ferhat Ağa, olay yerine koşmuş. Kavgayı sertçe bastırmış. Bu arada iki süvari ölmüş.

O sırada III. Murat'ın vezir-i azamı Sinan Paşa...

Sinan Paşa, fahişeler yüzünden birbirine giren süvarilerle yeniçerilerin kavgası bastırılırken, iki süvarinin öldürülmüş olmasına öfkelenmiş.

Yeniçeri ağası Ferhat Ağa'yı çağırtmış, kendisini bir güzel azarlayıp makamından azletmiş...

Vezir-i azam Sinan Paşa ile Ferhat Ağa'nın birbirlerine diş bilemeleri böyle başlamış. Ağustos 1582.

• • •

Ferhat Ağa azlinden sonra beş ay açıkta kalıyor.

III. Murat, vezir-i azamı Sinan Paşa'yı azledince de, hem dördüncu vezir, hem İran serdarı oluyor.

Büyük başarılar sağlıyor İran'da...

Ve Sinan Paşa ikinci kez vezir-i azam olduktan ve ikinci kez yine azledildikten sonra da, vezir-i azamlığa getiriliyor. Yıl 1591 Ağustosu.

Ferhat Ağa artık Ferhat Paşa'dır. Eski vezir-i azam Sinan Paşa da kendisinin "düşman-ı biaman"ıdır.

Padişah III. Murat, Ferhat Paşa'ya:

– Benden sana müsaade, aleyhinde olanlardan hepsinin gözlerine mil çektirip hepsini kör edebilirsin, diyor.

Ferhat Paşa, Sinan Paşa'nın gözlerine mil çektirme iznine sahip. Ama o daha efendi davranıyor. Saygı gösteriyor yaşlı ve eski vezir-i azam Sinan Paşa'ya...

Ne var ki Sinan Paşa'nın kini kin... Ferhat Paşa'yı yok etme duygusu engerek yılanı gibi kıvrılıp oturmuş yüreğinde...

• • •

1691 yılında Erzurum halkı, Erzurum kalesindeki yeniçerilerin densizliklerinden yakınmaya başlarlar.

Vezir i azam Ferhat Paşa, Erzurum'daki yeniçerilerin İstanbul'a dönmesini emreder.

Yeniçerilere geri dönme emri verildiğini öğrenen Erzurum halkı, yeniçerilerin Erzurum kalesinden bir an önce çık-

maları için, kaleye saldırır. Halkla yeniçeriler arasında bir çarpışma olur.

İstanbul'daki yeniçeriler, Erzurum'daki olayı duyunca, karavanayı boykot ederek bağırmaya başlarlar:

– Bizi kırdırmak için Erzurum'a emr–i şerif gönderilmiş, padişahımız bu hale vakıf mıdır?

Padişah III. Murat, yeniçerinin neden karavanayı boykot ettiğini vezir–i azamı Ferhat Paşa'dan öğrenmek ister.

Ferhat Paşa, durumu idare etmeye çalışır:

– Yeniçeri kullarınızın ocak ağalarından şikayetleri vardı. Ağalar azledildi, olay da yatıştı der.

Eski vezir–i azam Sinan Paşa, Ferhat Paşa'nın kuyusunu kazmak için bu fırsatı ganimet bilir.

Ferhat Paşa'yı, Erzurum'daki yeniçeriyi halka ezdirmek, İstanbul'daki başkaldırının da gerçek nedenini saklayarak padişaha yalan söylemekle suçlamaya başlar.

III. Murat da Ferhat Paşa'yı azleder. Yıl 1592.

* * *

Yıl 1595.

III. Murat ölmüş, yerine III. Mehmet tahta çıkmıştır.

O sırada Sinan Paşa vezir–i azamdır yine. Sultan Murat'ın ağzından girip burnundan çıkarak üçüncü kez vezir–i azam olmayı kıvırmıştır.

Ve Avusturya'ya karşı gereksiz bir savaş açarak, cepheye gitmiştir.

Kendisine sadaret kaymakamı olarak Ferhat Paşa vekalet etmektedir.

III. Mehmet, Sinan Paşa'mn savaştaki başarısızlığını görerek kendisini azleder, yerine de Ferhat Paşa ikinci kez vezir–i azam olur.

Tam o tarihlerde Eflak voyvodası başkaldırmıştır Osmanlıya.

Vezir-i azam Ferhat Paşa, üstüne gider voyvodanın.

Ama en büyük rakibi ve siyasal düşmanı Sinan Paşa'yla oynamakta olduğu tahterevalli henüz bitmemiştir.

• • •

Ferhat Paşa gözdeyken, Sinan Paşa'nın gözden düşmesi. Sinan Paşa gözdeyken Ferhat Paşa'nın gözden düşmesi maçının son raundunu gelmiştir sıra.

Ferhat Paşa Eflak yakasına geçmek için köprü kurdurmaya uğraştığı sırada, İstanbul'daki Sinan Paşa'yla yandaşları, Ferhat Paşa'nın padişah III. Mehmet'i sattığı ve Eflak voyvodasıyla anlaştığı soylentilerini çıkarırlar.

III. Mehmet hem azleder Ferhat Paşa'yı hem de katlini emrederek bir cellat çıkartır yola.

• • •

Ferhat Paşa, İstanbul'da olup bitenleri hemen öğrenmiştir. Padişahın celladı henüz gelmeden, mühr-i hümayunu yanındaki vezirlerden Saturcı Mehmet Paşa'ya teslim ederek, gizlice İstanbul'a gelir, Metris'deki çiftliğine saklanır.

Elaltından da padişahın annesi Safiye Sultan'a ricacılar ve bol armağanlar gönderir. Hayatta bırakılarak çiftliğinde oturmasına izin verilmesi için Valide Sultanın yardımına sığınır.

Ve affı şahane'ye uğrar...

• • •

Ama Sinan Paşa...

Sinan Paşa, Ferhat Paşa'nın idamı için elinden geleni ardına koymamaktadır.

Sonunda erişir isteğine...

Ferhat Paşa bir gün çiftliğinden alınarak Yedikule zindanlarına götürülür ve orada boğularak idam edilir. Ekim 1595.

Sonradan Sultan III. Mehmet de, Ferhat Paşa'nın Sinan Paşa çürütmeciliğiyle iftiraya kurban gittiğini ve kendisinin eski bir kine alet edildiğini anlamıştır ama, iş işten çoktan geçmiştir.

• • •

Geldik olum cezasına çarptırılan onbirinci vezir-i azama. O da yine III. Mehmet'in vezir-i azamlarından Hadım Hasan Paşa...

Kökeni bilinmiyor. Akhadım ağalarından...

Önceleri Mısır valisiyken aldığı rüşvetlerden oturu azledilmiş. İstanbul'a gelince de hapsedilmiş.

Siz işe bakın ki rüşvetçilikten azledilip hapse atılan vali; Venedik'in ünlü ailesi Bafo'ların kızıyken, korsanlara tutsak düşüp saraya satıldıktan sonra, önce III. Murat'ın gözdesi, arkasından da III. Mehmet'in annesi olan Safiye Sultan'a sunduğu armağan ve paralar sayesinde affa uğramış.

Affa uğramakla da kalmamış, vezir-i azamlığa kadar yükselmiş.

Ama rüşvetçilikten bir türlü vazgeçmemiş. Memuriyetleri yüksek paralarla satar, herkese de aldığı paraları Valide Sultana vermek zorunda olduğunu söylermiş. Gerçekten de sadareti süresince, her hafta Safiye Sultan'a yığın yığın armağanlar getirip durmuş.

• • •

Hadım Hasan Paşa'nın da siyasal bir düşmanı varmış; kapıağası Gazanfer Ağa...

Mısır dönüşü kendisini hapse attıran da o Gazanfer Ağa'ymış.

Hadım Hasan Paşa, Gazanfer Ağa'yı öldürme planlarına girişmiş ama kıvıramamış.

Şeyhülislamlığa gelmek isteyen Hoca Saadettin Efendi'nin de ayağına karpuz kabuğu koymak isteyince; Gazanfer Ağa ile Hoca Saadettin Efendi, yeniçeri ağası Tırnakçı Hasan Ağa'yı da kendilerinden yana çevirip vezir-i azamın aldığı rüşvetleri gösteren bir defteri padişah III. Mehmet'e sunmuşlar.

Hadım Hasan Paşa, vezir-i azamlığının altıncı ayında, Safiye Sultan'ın yaptıracağı Yeni Cami'nin temelini atmaya giderken bostancıbaşı tarafından yakalanarak, önce beş altı gün Yedikule zindanında hapsedilmiş, sonra da boğularak idam edilmiş. Mayıs 1598.

* * *

III. Mehmet bir vezir-i azam daha boğdurtmuştur, Yemişçi Hasan Paşa.

Ölüm cezasına çarptırılmış vezir-i azamların onikincisi...

Yemişçi Hasan Paşa bir Arnavut devşirmesi...

1601 Temmuzunda III. Mehmet'in anası, aşırı rüşvetçi Safiye Sultan'ın önerisiyle vezir-i azamlığa getiriliyor.

Tamtakır hazinenin yarattığı sıkışıklıklardan ötürü işkenceyle toplatmaya kalktığı vergilerle, olur olmaz nedenler yüzünden bol bol öldürttüğü kişiler, aleyhinde gitgide yoğunlaşan bir hava yaratıyor.

1603 Eylülünde azlediliyor.

Padişaha şantaj yaparak yerinde kalmak için yeniçeri ocağını baş kaldırmaya kışkırttığından, Sütlüce'deki konağına bir bostancıbaşı gönderiliyor ve konağının bahçesinde boğularak idam ediliyor.

* * *

Aynı yıllarda acaba dünyada neler oluyordu?

1590'da Hollanda'da mikroskop icat ediliyordu.

1609'da İtalya'da Galile teleskopu buluyordu.

Aynı yıl Almanya'da Kepler, gezegenlerdeki hareketlerin belirli bir yasaya uyduğunu kanıtlıyordu...

İngiltere'de ise kurşun kalem çoktan icat edilmiş, sıra matematikte logaritmanın bulunmasına gelmişti.

• • •

İdam edilen onikinci vezir-i azam Yemişçi Hasan Paşa'dan sonra, kendilerini de aynı akıbetin beklediği daha otuziki vezir-i azam vardı sırada...

VI

Tarihi canlı tutmak – İmparatorluğun bir başka yüzü – İdam edilenlerin giysileri – I. Ahmet dönemi ve Tünelci Derviş Paşa – Vezir-i azam Nasuh Paşa'yı boğan cellat Ohrili Hüseyin Ağa – Deli Mustafa – Genç Osman olayı – 11 yaşındaki IV. Murat'ın ilk idam ettirdiği vezir-i azam Mere Hüseyin Paşa – Yeniçerilerin öldürdüğü vezir-i azamlardan birkaçı

Hep düşünmüşümdür, neden bizde kıvılcımlı bir tarih merakı yoktur, diye...

Okullardaki tarih dersleri, tıpkı edebiyat dersleri gibi, tekdüze, çekimsiz, adeta kalıplaşmış bir cansızlıkta sürdürüldüğü için belki de...

Belki de kendi mayamızı, dokumuzu ve yapımızı sereserpe tartışmaktan çekindiğimiz ve kendi kendimizi öven klişelerle yetinmeyi yeğlediğimiz için...

Tarih de nişanlanılmış bir sevgili gibidir. Yüreğinde onunla durmadan haşır neşir olacak kadar bir sıcaklık duymuyorsan, kendisine bir iki bayat komplimanla tam sahip olamazsın.

Ayrıca bizde iyi yazılmış çok az tarih kitabı var.

Çoğunda hem düzenleme çok bozuk, hem de anlatım tekniği...

Sanki birçok ayrıntı üstü kapalı olarak anlatılmak istenmiş. Tıpkı Fatih II. Mehmet'in annesi Mara Despina'nın Müslüman olmadığının saklanması gibi...

* * *

Buna karşılık ağırlık, hep zaptedilen yerlerle kaybedilen yerler üstüne konmuş...

Zaptedilen yerler, kaybedilen yerler...

Ve son toplamda genellikle kaybedilen yerler...

Oysa tarihin asıl çekici yanı, ikide birde ya genişleyen, ya da daralan sınırların serüvenleri değildir.

Tarihin çekici yanı, vaktiyle yaşamış egemenlerle çevrelerindekilerin, ne menem kişiler olduklarını açıklayan yanıdır.

Bizde ise bu açıdan yazılmış pek bir şey yok...

O yüzden günümüzdeki siyaset kavgalarında da aynen sürmekte olan bazı garip yöntemleri, kimlerden nasıl miras aldığımızın tam bir dökümünü yapamıyoruz.

Bu dökümü yapmaya başlasak, hem tarihe karşı ilgi artacak; hem de farkına varmadan kimleri taklit etmekte olduğumuzu görme şaşkınlığının yutkunmalı şaşılığına uğrayacağız.

Lise gençleri Osman Gazi'den Kanuni Sultan Süleyman'a kadar olan padişahları -Yıldırım Beyazıt'ın oğlu I. Mehmet'te biraz bocalayarak- az buçuk rahat sıralarlar.

Kanuni'den sonra teklemeler başlar. I. Ahmet'den sonra ise sıralama çokçası tümden çıkmaza girer.

Bana sorarsanız padişahları ezberden peşpeşe sıralamanın da pek bir anlamı yoktur...

Anlamı olan, her birini sanki aileden yahut mahalleden biriymiş gibi, tek tek tanımaya ve anlamaya çalışmaktır.

Heybetli, kudretli, dirayetli, bahadır, dâhi, ermiş diye yapılan toptancı tanıtmaların arkasında, akıl almaz acayiplikte üç düzine psikolojik portre kuzu kuzu durmakta...

Tarihin zevki de zaten burada. Gerçeğin hasıyla, çarpılmışı arasındaki açıları bulmakta...

* * *

Bir başka soru daha:

- Osmanlı İmparatorluğu zengin miydi, yoksul muydu?

Okullarda öğretilen yanıt:

Önceleri çok zengindi, kötü padişahların elinde gitgide yoksullaştı.

Peki, ne zaman zengindi de, ne zaman yoksullaşmaya başladı?

Bu alanda da belgeler yine çok aşağılayıcıdır.

Kanuni dönemi imparatorluğun en parlak dönemi sayılır. Oysa Kanuni 1566'da Zigetvar'da öldüğü zaman, oğlu II. Selim, İstanbul'dan sonra bir de Belgrad'da tahta çıktığında askere dağıtılacak cülûs bahşişi için yeterli para bulunamamış ve vezir-i azam Sokullu Mehmet Paşa çok zor durumda kalmıştı.

Yeniçeriler, yeni padişah II. Selim'e nasıl posta koyacaklarının planını dahi yapmaya başladılar.

Ve Sarı Selim'in İstanbul'a girişinde bir yığın rezaletle bir yığın bela çıktı...

* * *

İdamı edilmiş onikinci vezir-i azam olan Yemişçi Mehmet Paşa döneminde ise ekonomik durum, adı imparatorluğa çıkmış hiçbir devlette rastlanmayacak kadar felaketti.

Yemişçi Hasan Paşa'nın, kendisini sonradan boğduracak olan padişah III. Mehmet'e daha vezirken yazmaya başlayıp vezir-i azamlığında da yazmaya devam ettiği "Telhisler"i Cengiz Orhonlu "Osmanlı Tarihine Ait Belgeler" adı altında toplamıştır. 1597-1607 arasını kapsayan ve 1603'e kadarı Yemişçi'ye ait bulunan bu belgeler, gerçekten hem yürek yakıcı, hem de yüz kızartıcıdır.

III. Mehmet, Yemişçi Hasan Paşa'dan üçbin altın istiyor.

Hazinede ise metelik yok.

Yemişçi, Padişaha gönderdiği yazıda şöyle diyor:

"... masrafa nihayet yok. Nereden ne tahsil edeceğimizi bilemiyoruz. Hazineye hiçbir şey girmediğinden aklımız başı-

mızda değildir. Eğer memleket mamur olup akçe tahsili mümkün olsa, devletli padişahımdan sakınır mıydım? Memleket ve hazine ve kul cümlesi padişahımın değil midir?.."

Padişah III. Mehmet, idam edilen vezir-i azam Hadım Hasan Paşa ile Ali Ağa'mn giysilerinin satılmasını, parasının da kendisine gönderilmesini istiyor Yemişçi'den...

Yemişçi, bu isteğe de şu yanıtı veriyor:

"... Otuz yıldan ziyadedir ki, ortalık bozulmaya yüz tutmuştur. İşkencesiz kimseden ödünç akçe alma olanağı yoktur. Bu ise ne saltanatın namusuna uyar, ne de şer-i şerife. Hasan Paşa ile Ali Ağa'nın gerçi bazı kaba saba giysileri vardır. Ama bu giysilerin satılması zaman alacaktır..."

* * *

Siz bir devlet ekonomisi düşünün ki, padişah da, veziri de, hazineye para bulmak için idam edilmiş kişilerin giysilerinden medet umup onların ne zaman satılacağını izliyorlar.

Kanuni'nin ölümü ve oğlu Sarı Selim'in tahta çıkışı sırasında bulunamayan cülûs akçesi, otuz yıl, otuzbeş yıl sonunda öyle bir "sır-a kadem" basıyor ki; iş, idam edilmiş kişilerin giysilerine para verecek bir eskici bulmaya kadar varıyor.

Öyleyse niye yapılmıştır onca savaş, onca baskın, onca saldırı ve niye öldürülmüştür yüzbinlerce insan?

O da ayrı bir soru.

Bana sorarsanız Osmanlı İmparatorluğu imrenilmesi gereken bir model değil, ibret alınması gereken bir modeldir.

Nedense bizim cumhuriyet, böylesi bir gerçekçiliğe her zaman yan çizmiştir.

* * *

Kanuni'nin torun çocuğu olan III. Mehmet'in saltanatı sekiz yıl sürdü. 1595'den 1603'e kadar.

Yerine oğlu I. Ahmet geçti.

I. Ahmet sadece iki vezir-i azam boğdurmuştur; Derviş Paşa'yla, Nasuh Paşa'yı...

Derviş Paşa, 1453'den sonra sık sık idam edilmeye başlanmış olan vezir-i azamların onüçüncüsü...

Kendisi Bosnalıydı.

Önce bostancıbaşı, yani bir bakıma sarayın baş celladı oldu.

Yavaş yavaş I. Ahmet'in gözüne girdi. Hem vezirliğe, hem de kaptan paşalığa atandı.

O tarihlerde vezir-i azam Lala Mehmet Paşa'ydı.

Sinan Paşa'nın daha III. Murat döneminde durup dururken başlattığı Avusturya savaşı, sürüp gidiyordu.

I. Ahmet, Derviş Paşa'nın etkisiyle bir de İran seferi başlatmaya kalktı.

Lala Mehmet Paşa buna karşı çıktı:

– Sultanım, dedi onüç yıldır hâlâ Avusturya savaşını bitiremedik. Bir de İran'a sefer başlatmayalım.

I. Ahmet:

– Hayır, dedi, seferi başlatacaksın. Yoksa bak canından olursun paşa.

Vezir-i azam Lala Mehmet Paşa öylesine kahroldu ki, felç indi kendisine. Birkaç gün sonra da öldü.

Sultan Ahmet, Derviş Paşa'yı vezir-i azam yaptı, Lala Mehmet Paşa'nın yerine. Tarih, Mayıs 1606.

Ölen Lala Mehmet Paşa'mn malına mülküne el koydular. Parasını orduya dağıttılar. Padişah, mallarının yetim kalan çocuklarına bırakılmasına izin verdi.

Ancak yeni vezir-i azam Derviş Paşa, bu mallara da el koyarak, ölen vezir-i azam Lala Mehmet Paşa'nın çoluğunu çocuğunu çırılçıplak bıraktı.

* * *

Hazinenin sıkışıklığı gitgide artıyordu.

Vezir-i azam Derviş Paşa, karşılığını sonradan ödemek vaadiyle, zengin Yahudilerden gumuş ve mucevher toplamaya başladı.

İş o hale geldi ki, Yahudisi Müslümanı, herkes Derviş Paşa'dan illallah demeye başladı...

Ve yavaş yavaş aleyhindeki söylentiler iyice yoğunlaştı.

Bu söylentilere gore Derviş Paşa, oturduğu Demirkapı'dan saraya doğru tünel kazdırıyordu. Bir gece adamlarıyla yeraltı tünelinden geçerek sarayı basacak ve padişah I. Ahmet'i devirecekti. Bu konuda yeniçeriyle de anlaşmıştı.

Derviş Paşa'nın düşmanları bu söylentileri padişaha yansıtarak, I. Ahmet'i öylesine kışkırttılar ki, Sultan Ahmet söylentilerin doğru olup olmadığını araştırmaya bile gerek duymadan, Derviş Paşa'nın oldurulmesini emretti.

Ve kendisini saraya davet etti.

Derviş Paşa sarayda şehzadeler muallimhanesine girdiği sırada, acemi oğlanlarının ustune saldırısıyla orada oldürüldü. Aralık 1606.

Vezir-i azamlığı topu topu yedi ay sürebildi.

Galiba kendinden önceki vezir-i azam Lala Mehmet Paşa'yla, çırılçıplak bıraktığı yetimlerinin ahına uğramıştı...

• • •

I. Ahmet bir vezir-i azam daha oldurttu, Nasuh Paşa. Oldürülen ondördüncü vezir-i azam.

Nasuh Paşa da devşirme. Drama köylerinden devşirilmiş.

Celali isyanlarının iyice azgınlaştığı bir dönemde, doksan yaşındaki vezir-i azam ünlü Kuyucu Murat Paşa'nın olumünden sonra, onun yerine vezir-i azamlığa getirildi. Tarih 1611 Agustosu...

Yetenekleri olan, ama çevresindekileri gereksiz yere kıran öfkeli bir vezir-i azammış.

Ne istediğini bilmeyen I. Ahmet'e dahi, zaman zaman kafa tutmaya kalkarmış.

Hatta bir kez:

– Ya ben ne dersem, amel edip hayırhahlığıma itimat ile dediğimi yaparsınız, veyahut bana sadaret lazım değil, muhrü başka kulunuza verirsiniz; aksi takdirde kendimi zehirlerim, demiş.

Bu sözleri duyunca I. Ahmet küplere binmiş:

– Hay bre hain, senin için Murat Paşa lalamı zehir verip oldurdu dedikleri gerçektir, demiş.

Ve ertesi gün katline ferman vermiş.

Nasuh Paşa'yı 16 Ekim 1614'te boğan cellat, Ohrili Hüseyin Ağa'dır.

Ohrili Hüseyin Ağa da, Ohrili Hüseyin Paşa namıyla sonradan vezir-i azam olmuştur.

• • •

I. Ahmet'den sonra ilk kez bir padişah kardeşi geçti tahta, I. Mustafa... 1617.

I. Ahmet'in çocukları çok küçük olduğundan, ne olur ne olmaz diye kardeşi Mustafa'yı kendisine oldurtmemişlerdi.

Ne var ki I. Mustafa, kendisinden bir yaş büyük ağabeyi padişahken, her an celladı bekleye bekleye dengesini yitirmişti. Kolay değil, gecesi gündüzüyle tam ondört yıl cellat beklemek...

I. Mustafa'nın saltanatı bir yıl bile sürmedi. Deli olduğu açığa çıkınca, tahttan indirildi. Yerine I. Ahmet'in ondört yaşındaki oğlu II. Osman çıkarıldı. 1618.

Bu kez de Genç Osman'ı onsekiz yaşındayken yeniçeriler devirdi. Önce ırzına geçtiler, sonra da boğdular genç padişahı. 1622...

Haydi yine Deli Mustafa çıkartıldı tahta.

Deli Mustafa gerçekten deliydi. Padişahlık edecek hali yoktu. Çaresiz tekrar tahttan indirildi ve I. Ahmet'in ikinci oğlu onbir yaşındaki IV. Murat çıkarıldı tahta. 1623.

* * *

IV. Murat altı vezir-i azam idam ettirmiştir. "Vezir-i azam öldürtme şampiyonluğu" kendisindedir.

IV. Murat'ın küçük kardeşi Deli İbrahim'di. Onun oğlu, yani IV. Murat'ın yeğeni Avcı Mehmet de altı vezir-i azam idam ettirmiştir. Böylece amcasının şampiyonluğunu egale etmiştir.

IV. Murat'ın ilk boğdurduğu vezir-i azam, idam edilmiş vezir-i azamların onbeşincisi... Adı, Mere Hüseyin Paşa...

Genç Osman'ın öldürülmesinden sonra tekrar padişahlığa getirilen Deli Mustafa'nın çok kısa süren ikinci iktidarı döneminde, iki kez vezir-i azam oldu. Birincisi, Haziran 1622. İkincisi, Şubat 1623.

İmparatorluğun en karışık dönemlerinden biriydi. Herkes birbirini kesip biçmeye uğraşıyordu.

Mere Hüseyin Paşa da, ikinci sadaretinde yeniçerilerle sipahileri birbirlerine kırdırmayı planlarken, planı çakılmış ve I. Mustafa'nın düşmesinden bir ay önce azledilmişti.

Kendisi aslen Arnavuttu. Macaristan serdarlığında bulunan Satırcı Mehmet Paşa'nın aşçıbaşısıydı.

İşe aşçıbaşılıktan başlayıp Mısır valiliğine ve vezir-i azamlığa kadar yükselmişti.

İkinci kez azlinden onbir ay sonra, onbir yaşındaki IV. Murat tahta çıkınca, "Genç Osman olayında ortalığı karıştıranlardan biri olmak" suçuyla yakalanmış, Temmuz 1624'te de öldürülmüştür.

Birinci vezir-i azamlığı yirmibir gün, ikincisi de yedi ay sürdü.

* * *

Bir de padişah emriyle idam edilmeyip ayaklanmalar sırasında öldürülmüş vezir-i azamlar var. Onları, Prof. Dr. Ahmet Mumcu, "Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl" adlı doktora tezinde idam edilmişler listesine almadığı için, biz de almadık.

Örneğin, Genç Osman olayında vezir-i azam Dilaver Paşa'ydı.

Ayaklanma sırasında Üsküdar'daki Aziz Mahmut Hüdayi Efendi dergahına saklanmıştı.

Yakalanıp yeniçeriler tarafından öldürüldü.

* * *

Onun yerine vezir-i azamlığa hemen vaktiyle vezir-i azam Nasuh Paşa'yı kementle boğmuş olan eski cellat Ohrili Hüseyin Paşa getirildi. Genç Osman, Ohrili Hüseyin Paşa'yı daha önce de vezir-i azam yapmıştı.

Yeniçeriler, ikinci kez vezir-i azam olan Ohrili'yi de yakalayıp öldürdüler.

İkinci vezir-i azamlığı bir gün sürdü.

* * *

Ohrili Hüseyin Paşa'nın yerine Kara Davut Paşa vezir-i azam oldu.

Kendisi Deli Mustafa'nın eniştesiydi. Yeniçeriyle birlik olup Genç Osman'ı o boğdurmuştur Yedikule zindanında.

Ancak halk tarafından, "padişahın ırzına geçip kendisini öldürmekle" suçlanan yeniçeriler, suçu üstlerinden atmak için gerçek kaatilin ortaya çıkmasını istemişler, sonunda da Davut Paşa'yı yakalayıp öldürmüşlerdir. 1623.

İdam edilmemiş ama öldürülmüş vezir-i azamların da listesi, ayrı bir dizi olacak kadar kabarıktır...

Görüldüğü gibi Osmanlı İmparatorluğunda vezir-i azam-

hk, yani başbakanlık, çok da tamah edilecek bir yer değilmiş...

Çürütmecilik fırtınası bir başladı mı, fırtınayı atlatamayan vezir-i azam mutlaka okkanın altına gidiyor. Kendisini de ya padişah öldürüyor, ya yeniçeri...

VII

Şarktaki ortaçağ megalomanisi – İdam edilen yirmialtıncı vezir-i azam Kemankeş Ali Paşa – Şeyhülislam Yahya Efendi'nin kulisleri – Gürcü Mehmet Paşa'yla Topal Recep Paşa'nın boğuşması – Ondört yaşındaki IV. Murat'ın idam ettirdiği doksan yaşındaki vezir-i azam – İdam infazı izlemeye bayılan vezir-i azam Boşnak Hüsrev Paşa da cellattan kurtulamadı – Nefi'nin haksız yergisiyle haksız övgüsü

Rahmetli babam 1939'da İstanbul'daki başbakanlık arşiv dairesi müdürlüğüne atanmıştı.

Eski püskü çuvallara, kırık dökük sandıklara karman çorman tıkılmış yazılı eski Osmanlı belgelerinin yüz milyonu aştığı sanılıyordu.

Bu belgeleri kendi dönemlerine göre ayırıp düzenleyerek numaralamak bayağı bir uzmanlık işiydi.

1939 yılında da olsa, iki buçuk lira gibi bir gündelikle bunu yapabilecek çok adam yoktu İstanbul'da...

Şaşaalı yaşamlardan, hatta büyükelçiliklerden sonra geçinemeyecek duruma düşmüş eski bir Osmanlı paşasıyla, iyi ailelerden gelme birkaç emekli memur, kolları tirfillenmiş giysileri, ökçesi aşınmış pabuçları ve burunlarının ucuna kaymış gözlükleriyle, yüz milyonu aşkın belgeyi tek tek ayıklamak için sabahtan akşama çalışıp dururlardı.

Cumhuriyet'le yeni bir dönem başlamış, bu arada eski dönemlerin yaşlıları iki buçuk lira gündeliğe muhtaç kalmışlardı.

* * *

Babam, arşiv dairesinin pek dar olan "tasnif kadrosu"nu genişletmeye uğraşıyor, eskiden tanıdığı bazı emekli kişileri, arşiv mahzenlerinde çalışmaları için gündelikle işe alıyordu.

Komşularımızdan bir Senuhi Bey vardı. Gemi arslanı gibi kalıplı ve kibirli bir adamdı. Kendi yapısına uygun düşeceğine inandığı rahat bir yaşamın yolunu bulamadığı için, üç çocuğuyla çerden çöpten karısını boşamış, bir hayli geçkince ama oldukça zenginçe, rujlu sürmeli çok bilmiş bir hatunla evlenmişti.

Yeni karısı sayesinde Senuhi Bey'in geçim sıkıntısı pek yoktu. Ne var ki boş gezenin boş kalfası olmak da istemiyor, kartına kimlik olarak yazabileceği bir memuriyet arıyordu.

Babam ona da arşivde çalışmayı önermiş, o da kabul etmişti.

Aradan bir ay ya geçti, ya geçmedi.

Senuhi Bey bize geldi. Babama çok üzüldüğünü, hatta kırıldığını söylüyordu. Kendisine de öteki uzmanlarla eşdeğer muamele yapılmış ve maaşı iki buçuk lira gündelik üstünden hesaplanmıştı. Oysa o Senuhi Bey'di, ötekilerle nasıl kıyaslanabilirdi?

Babam önce kızarmış, sonra sararmış, sonra da morarmıştı. Sonunda da:

– Bir yanlışlık yapılmış herhalde, bana idadi diplomanızı getirin de hemen düzeltelim, dedi ve konuşmanın bittiğini anlatmak için ayağa kalktı.

Senuhi Bey bir daha ne bize geldi, ne arşiv dairesindeki işine gitti.

Senuhi Bey'in hiçbir diploması yoktu.

* * *

Osmanlı tarihinin, okullardaki derslere yansıtılmayan özelliklerini, iğneyle kuyu kazarcasına yaprak yaprak gözden geçirir-

ken; sade, babamın bir tarihte müdürlüğünü yaptığı arşiv dairesindeki yüz milyonu aşkın belge gelmiyor aklıma, Senuhi Bey de geliyor.

Anasımn karnından üstün ve önemli bir kişi olarak çıktığına inanmak.

Şark erkeğinde vazgeçilmez bir saplantı bu inanç...

Böylesi ortak bir inancın kişileri, hangi alanda ve hangi düzeyde olursa olsun, ille de "baş", yani "başkalarını yöneten kişi" olmaya layık görüyorlar kendilerini...

Siyaset kavgalarının çok acımasız, demagojik, alengirli ve her türlü ilkeden uzak bir "körü körünelik" bataklığında çalkalanıp durmasının bir nedeni de bu galiba...

Ayrıca şark ülkelerinin dışarıya açılamamasının da yine nedeni galiba bu.

Anasımn karnından üstün ve önemli bir kişi olarak çıktığına inanan şark erkeği, üstünlüğüyle önemini tüm dünya önünde kanıtlama derdinde değil asla.

O sadece kendi ortamında, kendine benzerler arasında inanıyor üstünlüğüyle önemine... Hangi eziklik duygusundan kaynaklandığı tam kestirilemeyen tuhaf ve adeta kolektif bir megalomani...

Bir çeşit Senuhi Bey psikolojisi...

* * *

Altı yüzyıl boyunca birbirinin kanını içme hıncıyla öfkesinde, tepişip durmuş olan vezir-i azamlarla yandaşlarının temeldeki öz sorunları neydi? Hangi inancın, hangi görüşün, hangi sistemin, hangi uygulamanın kavgasını yapıyorlardı? Alıp veremedikleri neydi, paylaşamadıkları neydi?

Her biri kendisini ötekinden daha üstün görüyordu. Hepsi bundan ibaret... Neden üstün gördüğüne gelince...

"Bizim şeyhin kerameti olur menkul kendinden." Her bi-

ri de anasından, başkalarına kıyasla daha üstün ve önemli olarak doğmuştu.

• • •

IV. Murat, onbir yaşında çıktı tahta. Onyedi yıl saltanatta kaldı ve yirmisekiz yaşında oldu.

Onbir yaşından yirmisekiz yaşına kadar da altı vezir-i azam idam ettirdi.

Osmanlı tarihinde idam edilmiş onbeşinci vezir-i azam, onun tahta çıkar çıkmaz idam ettirdiği Mere Hüseyin Paşa idi.

Mere Hüseyin Paşa, II. Osman'ın Yedikule zindanında boğulmasından sonra ikinci kez tahta çıkan Deli Mustafa'nın vezir-i azamıydı. Mustafa'nın çok kısa süren ikinci iktidarı sırasında o da iki kez vezir-i azam olmuş ve Mustafa'nın düşmesinden bir ay önce azledilmişti.

IV. Murat tahta çıkınca Genç Osman olayında ortalığı karıştıranlardan biri olmakla suçladı Mere Hüseyin Paşa'yı ve kendisini boğdurdu.

• • •

IV. Murat'ın boğdurduğu ikinci vezir-i azam, kendisi tahta çıktığı sırada vezir-i azamlık minderinde oturmakta olan Kemankeş Kara Ali Paşa'dır.

Ali Paşa Isparta yöresindendi.

Mere Hüseyin Paşa'nın yerine vezir-i azam olmuştu. Deli Mustafa, tahttan ikinci kez onun döneminde indirilmişti. IV. Murat da onun döneminde çıkmıştı tahta...

Vezirlerden Halil Paşa ile Gürcü Mehmet Paşa'yı kendisinin can düşmanı olarak görüyordu.

Onları birer bahane ile hapsettirmek, sürdürmek, sonunda da idam ettirmek için çırpınıp duruyordu.

İnanıyordu ki kendisi o vezirlerden daha üstün ve önemli olarak doğmuştur anasından.

Ancak küçük bir özürü vardı. Rüşvete dayanamıyordu.

Aynı zamanda büyük bir ozan olan şeyhulislam Yahya Efendi, birkaç kez kibarca uyarmıştı Kemankeş Kara Ali Paşa'yı; bir vezir-i azam rüşveti görünce, yaşı geçmiş gerdek gelini gibi hemen sarılmamalıydı rüşvete...

• • •

Kemankeş Kara Ali Paşa, şeyhülislam Yahya Efendi'nin bu uyarılarını, zakkum gibi içip yutmuş, ilk fırsatta da şeyhulislamı, oniki yaşındaki IV. Murat'a gammazlamıştı:

Mere Hüseyin Paşa ile müttefik olup sizin tahta çıkmanızı engellemeye çalışmış baş münafık, şeyhülislam olacak o Yahya Efendi'dir. Bilesiniz.

Oniki yaşındaki IV. Murat, vezir-i azamın çürütmeciliği üstüne hemen azletmişti Yahya Efendi'yi şeyhulislamlıktan.

Yahya Efendi'yi azlettirmekle boyundan büyük nane yemiş oldu Kemankeş Kara Ali Paşa...

Kanına ekmek doğramaya uğraştığı vezirlerle Yahya Efendi'nin yandaşları hep birlikte bir cephe oluşturdular.

Ve Kemankeş'i alaşağı etmek için fırsat kollamaya başladılar.

O fırsat çabuk çıktı.

Bağdat İranlıların eline geçmişti. Vezir-i azam Kemankeş Ali Paşa ise olayı padişahtan saklamıştı.

Durum hemen duyuruldu padişaha: vezir-i azam Kemankeş Kara Ali Paşa hem affedilmez bir yalancı, hem de baş edilmez bir "irtikap ve irtişa" tutkunuydu.

Böylece oniki yaşındaki padişah, iyice aleyhine döndürüldü vezir-i azamın.

Ve Kemankeş Kara Ali Paşa, sadaretinin yedinci ayında, 3 Nisan 1624 günü saraya davet edilerek boğduruldu.

Kendisi o zamana kadar idam edilmiş vezir-i azamların onaltıncısıydı.

* * *

IV. Murat'ın cellada teslim ettiği üçüncü vezir-i azam, idam edilmiş vezir-i azamların onyedincisi olan Hadım Mehmet Paşa'dır. Yahut Gürcü Mehmet Paşa...

Kanuni'nin son vezir-i azamlarından Semiz Ali Paşa'mn kölesi ve akağasıydı.

Genç Osman'ın öldürülmesinden sonra, ikinci kez tahta çıkarılan I. Mustafa zamanında vezir-i azamlığa getirilmişti.

Mere Hüseyin Paşa'mn birbirine düşürmeye çalıştığı yeniçerilerle sipahiler ayaklanmasında başı derde girmişti.

Mere Hüseyin Paşa'nın kışkırtmasıyla ayaklanan sipahiler, o sırada vezir-i azam olan Hadım Mehmet Paşa'ya şöyle bağırıyorlardı:

– Sen bizim daha evvel bazı ihvanımızı katletmiştin; biz seni istemeyiz. Tuvaşi taifesinin vezarette alakası olduğuna razı değiliz. Yok dersen hançer üşürüp paralarız.

Hadım yahut Gürcü Mehmet Paşa, sadaret mührünü hemen kapucular kethüdasına teslim etmiş, bunun üzerine de kendisi azledilmişti.

* * *

IV. Murat tahta çıkınca, Gürcü Mehmet Paşa'yı sadaret kaymakamlığına, yani vezir-i azam vekilliğine atadı. Paşa iki yıl bu görevde kaldı.

Kaptan-ı derya Topal Recep Paşa'mn da aynı yerde gözü vardı.

Topal Recep Paşa da doğuştan kendisini, Gürcü Mehmet Paşa'dan daha üstün ve önemli buluyordu.

Topal Recep Paşa da yeniçeri ve sipahiyi Gurcu'nun aleyhine kışkırttı. Hem de nasıl kışkırttı biliyor musunuz?

"Gürcü Mehmet Paşa, akçenin rayicini değiştirdi, katli şartur" diyerek...

Oysa Gürcü Mehmet Paşa, ayarı bozulmuş olan sikkeyi yeniden değerlendirmiş ve hem ekonomik durumu, hem de devletin itibarını düzeltmeye çalışmıştı.

Özellikle sipahilerin gemi azıya almaları ve ısrarla Gürcu'nun kellesini istemeleri ustune, ondort yaşındaki IV. Murat, doksan yaşındaki eski vezir-i azamın oturduğu konağa cellat göndererek paşayı kendi konağında boğdurdu.

• • •

Bir söylentiye göre de, Gürcü Mehmet Paşa'nın yeniçeri ocağını kaldırmak için vezir-i azam Hafız Ahmet Paşa'ya yazdığı mektuplar ele geçmiş. Bunun üstüne IV. Murat'tan Mehmet Paşa'nın öldürülmesi istenmiş. Padişah bu isteğe yanaşmayınca, yeniçeri Fatih Camisinde toplanmış. IV. Murat, Gürcü Mehmet Paşa'nın ölüm fermanını o yüzden vermek zorunda kalmış.

Yerine sadaret kaymakamlığına Gurcu'nun can düşmanı ve rakibi Topal Recep Paşa getirilmiş. Tarih, Temmuz 1626.

• • •

Boşnak Hüsrev Paşa, idam cezasına çarptırılan onsekizinci vezir-i azam.

IV. Murat'ın da boğdurttuğu vezir-i azamlardan dördüncüsü.

şeyhulislam ve ozan Yahya Efendi'nin onerisiyle 6 Nisan 1628'de vezir-i azam oluyor.

Bağdat'ı geri almak için açılan seferi yönetirken, kırk

gün süren kuşatma sonunda kent düşmeyince Mardin'e geri çekilmiş. Ve ikinci bir saldırıya geçmemiş.

O nedenle de IV. Murat kendisini 1631 Eylülünde azletmiş. 1632 Martında da gizli bir emirnameyle Tokat'ta boğdurtmuş.

Vezir-i azamlığı üç yıl sekiz ay sürmüş.

Kendini çok beğenmiş, çok zalim bir adammış Boşnak Hüsrev Paşa.

Gereksiz yere kan dökmekten hoşlanırmış.

Öldürteceği kişileri önüne getirtir, uzun uzun seyreder, sonra da kendilerini otağındaki bir iskemleye oturtarak orada boğdurturmuş.

Pek sinirliymiş, çarçabuk öfkelenirmiş. Kendince en küçük bir falsosunu gördüğü kişinin, hemen idamına hükmedermiş.

Nedense Nef'i, Gürcü Mehmet Paşa'yı yerin dibine geçirirken, Boşnak Hüsrev Paşa'yı da övüp göklere çıkarır:

Aferin ey alem efrakte serdar-ı dilir
Saf-der-i kal'a-küşa saf-şiken-ü kişver-gir

* * *

Gülmek fiilinin karşılıklı olanı nasıl "gülüşmek"se; boğmak fiilinin de karşılıklı olanı "boğuşmak"tır...

Padişahı, şehzadesi, vezir-i azamı, veziriyle Osmanlı siyaset adamlarının tümü, baştan sona birbirleriyle boğuşup durmuşlardır.

Her biri, daha doğuştan en üstün ve önemlinin kendisi olduğuna inandığı için...

Nasıl ki babamın kendisine o boğuşma belgelerini düzenleme işini verdiği kalıplı ama diplomasız Senuhi Bey de aynen buna inanıyordu.

VIII

Osmanlı hanedanında aile yoktu - Günlük işlerden biri, idam infazı - Padişahın sonsuz irade özgürlüğü - Ölümcül otorite ve bitmeyen anarşi - Vezir-i azam idamları yanında, şehzade idamları - Kim kimi neden boğduruyordu? - "Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl" - Cellat hemendinin menzilindeki boyunlar

Osmanlı İmparatorluğunun objektif bir analizini yapmak hem zor, hem kolaydır.

Zordur, çünkü monarşik devlet modellerinden hiçbirine uymamaktadır. Tahtın sahibi olan sülalenin aile yapısı yoktur. Padişahlardan çoğunun ne kayınpederleri, ne de annelerinin babaları bellidir. Hünkarlar nikah töreni ve düğünle evlenmezler. Kendilerinden hangi harem kadını gebe kalıp erkek çocuk doğurursa o valide sultan olur.

Hünkarın en büyük oğlunun tahtın doğal varisi sayıldığı "primogenitur" düzeni de benimsenmemiştir. Tahtı ele geçiren oğlun, tüm erkek kardeşlerini öldürmesine hak tanıyan "Fatih kanunnamesi", kardeşler arasındaki taht kavgalarıyla padişah olanının ötekileri hemen öldürmesini yasallaştırmış; egemen ailenin kendi içinde bulunması gereken hiyerarşiyi, tam bir anarşiye dönüştürmüştür.

* * *

Ne egemen sülalenin çıkarlarına, ne kamunun yararına denk düşen böyle bir tablonun hangi mantığa dayandığını anlamak zordur.

Padişah iradesinin, hiçbir kurum, kural ve ilkeyle çerçevelenemeyeceği anlayışını pekiştirmeye dönük uygulamalar,

adeta Tanrı gücünü aşmaya çalışan bir delirme yüzünden "eşyanın tabiatı"yla sık sık çatıştığı için; bir yandan daha çok otoriter olmaya kalkan sultanların, öldürücülüğü yoğunlaşmış; bir yandan da "kim kimi öldürürse güçlü odur" tepinmelerinin altı yüzyıl boyunca süren kronik anarşileri yaşanmıştır.

Yönetenin de yönetilenin de çıkarlarına uymayan böyle tuhaf bir denklemin objektif bir analizini yapmak zordur elbet.

* * *

Başka bir açıdan da kolaydır bu analiz...

Taht sahibi sınırsız iradesini kullanırken, aklına estiği gibi davranma özgürlüğüne sahiptir.

Bu özgürlüğün kullanımını, titiz bir "kâr-zarar hesabı"nın rantabilitesi üstüne oturtmaya gerek görmemektedir.

Savaşların kaç paraya ve kaç kişiye mal olacağı, karşılığında ne getirip ne götüreceği gibi makro ölçülerde bir değerlendirme yapma alışkanlığı yoktur.

Ayrıca kadroların oluşumunda, değerlilerle başarılıların öne çıkarak kadirlerinin bilinmesi gibi, kendiliğinden çalışması gereken olumlu bir eleme de yoktur...

En yararlı olan da idam edilebilir, en yararsız olan da...

Padişahın iradesi mutlaktır ve bu irade önünde kaliteyle kalitesiz eşittir.

* * *

Üstelik idam "umur-u adiyeden gündelik bir olay"dır.

Ne suçlunun mahkemeden geçmesine gerek vardır, ne de borulu trampetalı korkutucu infaz törenleri yapmaya...

Padişah, vezir-i azamın idamına karar verdiği zaman, gereğinde bir cellat yollanır konağına ve cellat vezir-i azamı konağında boğduktan sonra sallana sallana geri döner. Aynı cel-

ladın kısa bir süre sonra vezir-i azam olduğu da çok görülmüştür...

Bazen bir aşçı, bir uşak, bir arabacı da atanabilir vezir i azamlığa...

• • •

Kahvede oturan mahalle muhtarının bazen sakayı bekçi, bekçiyi müezzin yapması, kızdığı bakkal çırağına da birkaç şamar patlattıktan sonra babasının gönlünü alması gibi bir yönetimdir saray yönetimi... Tıpkı bazen kahvede olduğu gibi, tekme tokat birbirlerine girmeleri dahil...

Şu farkla ki, padişahın çevresindeki kullar da, kendi bölgelerinde küçük birer padişahtırlar. İstediklerini asar, istediklerini keserler...

İşin ekonomik yönü ise epey karışıktır. Rüşvet köklüce yerleşmiş, geleneksel bir kurumdur ve Kanuni'nin ölümünden itibaren "hazine daima zor durumda"dır...

Otuzaltı padişahtan onuçunun devrilmiş olmasının da gösterdiği gibi, böyle nirengisiz ve yerçekimsiz kaotik bir boğuşma ortamında neden her şeyin –son toplamda– eriyip kaybolduğunu ve köklü bir alt yapıyla köklü bir birikimin sağlanamadığını anlamak çok kolaydır.

Otoritenin sonsuz olan irade özgürlüğüyle eşyanın tabiatı çatıştıkça, ortaya yüksek gerilimli bir belalar zincirinin kor düğümleri çıkmayacaktı da, gül bahçeleri mi çıkacaktı?...

• • •

Şimdi idam edilmiş vezir-i azamlar listesinin ortasında bir parantez açarak, Osmanlı hanedanı üyelerinin taht rekabeti yüzünden, birbirlerine uyguladıkları idam cezaları üstünde duralım azıcık da...

Bu konuyla ilgili bölümü, Prof. Dr. Ahmet Mumcu'nun

"Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl" adlı yapıtından alıyoruz.

"Fatih kanunnamesinin uygulanması:

... Fatih'in saltanatın intikali konusunda bir usul koyamaması, onun ölümü ile iki oğlu Beyazıt ve Cem arasında derhal bir saltanat kavgasına yol açmış, sonunda, Fatih'in sert siyasetini yumuşatacağına söz veren Beyazıt'ın kapıkulu ocağını ele geçirmesi ile onun lehine sonuçlanmış ve uzun maceralardan sonra Cem İtalya'da katledilmiştir. 1495.

• II. Beyazıt daha önce Gedik Ahmet Paşa'nın koruyuculuğu altında bulunan, Cem'in oğlu Oğuz Han'ı, Ahmet Paşa'yı bertaraf ettikten sonra boğdurmuştu. 1482."

* * *

"Böylece saltanatta yalnız kalan II. Beyazıt, bir süre sonra ikinci oğlu Ahmet'i veliaht yapmak yolunda bazı adımlar atınca, en küçük oğlu Selim ayaklanmış ve kendisini saltanatta aynı derecede hak sahibi gördüğü için babasından 'şehzadelerden hiçbirisinin diğerine tercih ile veliaht yapmayacağına' dair söz almıştır.

Ancak bu sırada bazı olaylar yüzünden II. Beyazıt tahttan çekilmek isteyerek 'muaccelen Ahmet Han'ı getirün ve benim fermanımı yerine getirün. Mülkü sahibine virem, taht varisine teslim kılam' diyerek, ikinci oğluna tahtı terketmek istemişse de, egemenlik anlayışı yüzünden bu emrinin hiçbir değeri kalmamış ve Selim, yeniçerilerin desteği ile tahtı eline geçirerek babasını, emekli maaşı tahsisle Dimetoka'ya yollamıştır. 1512."

* * *

"II. Beyazıt'ın büyük oğlunu değil de ikinci oğlunu tahta çı-

kartmak istemesi primogenitur kuralının yerleşmediğine alamettir.

II. Beyazıt, Selim'den kendisine karşı koymadıkça kardeşlerini öldürtmeyeceğine dair söz almıştır.

Selim, buna rağmen dedesinin kanunnamesini uygulamıştır. İlk önce, daha önce ölmüş bulunan kardeşleri Şehinşah, Alemşah ve Mahmut'un oğulları olan Mehmet, Musa, Emin, Orhan ve Osman'ı boğdurttu. 1513.

Sonra büyük ağabeyi Korkut'un saltanat isteği olup olmadığını kontrol etti. Bu isteğin varlığını anladıktan sonra onu da katlettirdi.

Ahmet'le yaptığı Yenişehir savaşını kazandıktan sonra, onu da yakalayıp boğdurttu. 1513.

Ahmet'in oğullarından Kasım, Kölemenlere, Murat ise Şah İsmail yanına kaçtılarsa da, bir süre sonra Murat eceli ile öldü. Kasım ise I. Selim'in Mısır'ı almasından sonra yakalanarak katledildi. Çok kuvvetli bir söylentiye göre I. Selim, babası II. Beyazıt'ı da öldürtmüştür."

* * *

"I. Süleyman tahta çıktığı zaman erkek kardeşi yoktu. O yüzden kanunname uygulanmadı.

... I. Süleyman 1522 yılında Rodos'u fethettiği zaman orada Cem'in Hristiyan olan oğlu Murat ile onun oğlunu yakaladı ve katlettirdi.

... Saltanatın intikalinde bir usul olmaması, Kanuni'nin son zamanlarında iki kanlı olaya sebep vermiştir. Büyük oğlu Mustafa, tahtta gözü olduğu iddiasıyla boğdurulmuştur. 1553.

Bu olaydan sonra, Kanuni'nin gene saltanatın intikali konusunda çekimser kalması, oğlu Beyazıt'ın isyanı sonucunu doğurmuştur. Uzun mücadelelerden sonra yenilen Beyazıt,

İran'a kaçmış ve orada, Kanuni'nin ricası üzerine oğulları ile birlikte boğdurulmuştur. 1561."

* * *

"... II. Selim öldüğü zaman büyük oğlu Murat sancakta bulunuyordu. İstanbul'da bulunan kardeşlerinden herhangi birisi yerine ona haber verilmiş ve hemen İstanbul'a gelen III. Murat, cülûs eder etmez beş erkek kardeşini derhal katlettirmiştir. 1574.

Gene bu usule göre tahta çıkan III. Mehmet, Fatih kanunnamesini uygulayarak ondokuz erkek kardeşini birden katlettirmiştir. Bu hükümdar da, saltanatta gözü olduğu iddiası ile büyük oğlu Mahmut'u öldürtmüştü."

* * *

"... I. Ahmet tahta geçtiği zaman çocuk denecek bir yaştaydı. Henüz evlenip çocuğu olması mümkün değildi. Hayatta da bir tek erkek kardeşi vardı. I. Ahmet, kanun gereğince kardeşini öldürtmek istedi ise de devlet erkanı buna engel oldu.

... I. Ahmet'in genç yaşta ölümü, çocuklarının tahta çıkmasına imkan vermedi ve yerine kardeşi Mustafa geçti. Fakat bu hükümdar deli olduğundan üç ay sonra hal edilmiş ve yerine I. Ahmet'in büyük oğlu II. Osman geçirilmiştir. Bu hükümdarın altı kardeşi vardı. O, bir müddet bunların hayatına dokunmadı. Fakat Lehistan seferine çıkarken, içlerinden en büyüğü Mehmet'e saltanat kanununu uygulamak istedi."

* * *

"... II. Osman'ın idamından sonra tekrar padişah olan I. Mustafa'nın yerine, II. Osman'ın kardeşi IV. Murat geçmiştir. Bu hükümdar da ilk önce kardeşlerine dokunmamış, ancak tıpkı

ağabeyi gibi, Revan seferi sırasında bunlardan Beyazıt ile Süleyman -1635- Bağdat seferi esnasında da Kasım -1638- boğdurulmuştur, geriye yalnız İbrahim kalmıştır..."

* * *

İdam edilmiş vezir-i azamlar yanında, Prof. Dr. Ahmet Mumcu'nun "Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl" adlı yapıtından yaptığımız bu alıntılar, Osmanlı padişahlarının, kendi aileleri içinde de idam uygulamasını ne kadar bol kullandıklarını gösteriyor...

Sonsuz bir irade özgürlüğüyle aşırı bir can alıcılık gücü...

Ve bitmeyen bir anarşi içinde, küçük-büyük başkaldırı dizileriyle, durmadan padişah indirip padişah çıkarma senaryoları...

* * *

Geçmişle övünme tutkusunda aşırı koyulaşmanın bir sakıncası var. Ne kadar hızlı bir gelişimle, nerelerden nerelere geldiğimizi anlamayı zorlaştırıyor bazen.

Halimizden yakınıp durmayı modalaştırsak bile, zamanla yozlaşıp çöküntüye uğramış bir toplum değiliz biz.

Mutlak bir şark monarşisinden cumhuriyete, oradan da demokrasiye geçme atılımlarını, çok da küçümsememek gerekir.

I. Murat'tan Tanzimata kadar olan dönemde, vazgeçtik sade basit bir kul olmayı, cellat kemendinin menziline girmeden ne vezir-i azam olabilirdiniz ne de şehzade...

IX

Marx'ın tarihe bakışı · Kıyaslamalı tarih - Ekonomiye dayalı kazançlarla siyasete dayalı kazançlar - Vezir-i azam Topal Recep Paşa'nın idamı - IV. Murat'ın boğdurduğu altıncı vezir-i azam. Tabunıyassı Mehmet Paşa - Deli İbrahim'in idam ettirdiği ilk vezir-i azam Kemankeş Kara Mustafa Paşa - İmam evinde kuyu ipiyle boğulan vezir-i azam Salih Paşa

Marx, tarihin sürekli çıkar çatışmalarıyla sentezlerinden oluşan ve durmadan değişen dinamik bir yaşam tablosu olduğuna inanır.

Onun için de şöyle der:

- Geçmişte ne olmuşsa, başka türlü olamayacağı için öyle olmuştur.

Marx'ın bu yaklaşımı, tüm dünyada yaşayanları bir tek toplum olarak gördüğünde ve bu toplumun tarih içindeki eylemleriyle değişimini bin yıllık zaman dilimlerine bölerek incelediğinde doğrudur.

Ama dünyadaki yaşayanları, diller, dinler, ırklar, sınırlar, bayraklar ayrımına göre incelersen, çok daha başka tablolar çıkar ortaya...

Ve o zaman "geçmişte ne olmuşsa, başka türlü olamayacağı için öyle olmuştur" diyemezsin.

İnsan aklıyla toplum aklının, yine kendi öz çıkarlarına göre çok daha olumlu kullanımı mümkünken, bunun neden öyle kullanılamadığını göreceğin için, diyemezsin.

Bizim Osmanlı tarihi bu açıdan hiç incelenmedi ve sürekli bir oyunma özlemine maya yapıldı.

Sanki geçmişte çok daha iyiyken, gitgide kötüleşmişiz gibi.

İnanın tam tersidir. Çok genç bir toplum olduğumuz için, çok hızlı atılımlar göstermekteyiz. Aklın olumlu kullanımı dönemine de, yeni yeni giriyoruz.

* * *

Osmanlı padişahının sonsuz olan irade özgürlüğü akıl berraklığına gerek duymuyordu. Böyle olunca da belgelere ve matematiğe dayalı mantık ölçülerine göre değil, söylentilere göre en olmayacak kararları alıp uygulamaya kalkıyor, sonunda da ortalık amaçsız bir mezbahaya dönüyordu...

Alınan kararlardaki dayanak noktasının, hesaplanmış kitaplanmış somut araştırılarla mantıksal bir tutarlılık değil de sadece söylentiler olması, hem birey, hem toplum karakterinin belkemiğini çarpıtıyordu.

Rakip siyasetçiler arasındaki divanece çürütme kampanyaları, ortalığı cehenneme çeviriyordu.

Kanuni, Hurrem Sultan'la Rüstem Paşa'nın ağzına bakarak oğlu Mustafa'yı idam ettiriyor, III. Mehmet oğlu Mahmut'u boğduruyor, I. Ahmet vezir-i azam Derviş Paşa'nın kendisini devirmek için saraya tünel kazdırdığı dedikodusu üstüne, başbakanını hemen öldürüyordu.

Son analizde, "üreterek kazanma" dinamosunu benimsemek yerine, "yöneterek kazanma" koşullanmasına zamk gibi yapışıldığı için oluyordu bütün bu abuk sabukluklar...

* * *

Düşünün ki imparatorluğun bir deniz ticaret filosu bile yoktu. "Kâr-zarar bilinci" de o yüzden bir türlü gelişmemişti.

Padişah, aklına estikçe savaş ilan ediyor, koskoca bir toplumu insan deposu olarak kullanıyor, böyle bir savaşta kaç kişinin öleceği ve karşılığında toplumun ne kazanacağı gibi bir hesabı aklından bile geçirmiyordu.

Öyle ki insan deposunun kullanımındaki rahatlık, gitgide silah teknolojisinde atılımlar yapma gereğini dahi unutturmuştu saraya...

Bol bol insan ziyan ederek başarı kazanma çabaları, sadece kahramanlık edebiyatının pompalanmasıyla sürdürülüyor ve bununla yetiniliyordu.

Aklın yarattığı teknoloji, cesaretin çoğalttığı şehitlerle nereye kadar dengelenebilirdi ki?..

Osmanlı yöneticileri bu tür bir düşünce berraklığına alışık değildiler. O yüzden de ne bir Bacon çıkabildi o dünyadan, ne bir Descartes. Bu boşluğun hepimizi saran sıkıntılarını da, kahramanlık övünmeleriyle pansumanlamak, temelde pek bir işimize yaramadı. Aynı kalıplaşmış lafları peşpeşe sıralayanların kolayca alkışlanmalarını sağlamaktan gayrı...

* * *

Biz yine gelelim onyedinci yüzyılın ilk yarısında, onbir yaşındayken tahta çıkan IV. Murat'ın, yirmisekiz yaşında ölünceye kadar idam ettirdiği altı vezir-i azamdan beşincisi olan Topal Recep Paşa'ya...

Topal Recep Paşa, 1453'den sonra idam edilmiş vezir-i azamların da ondokuzuncusuydu...

Kendisi Boşnaktı. Bostancıbaşılıktan, yani bir bakıma saray cellatlığından gelmeydi...

Yerine göz diktiği kişilere karşı, el altından yeniçeriyi ayaklandırmak gibi aşşağılık bir huyu vardı.

IV. Murat tahta çıkınca, sadaret kaymakamlığına, yani vezir-i azam vekilliğine Gürcü yahut Hadım Mehmet Paşa'yı atadığı zaman, deliye dönmüştü. Kendisi o sırada kaptan-ı derya idi.

Ve Mehmet Paşa'mn yerine geçmek istiyordu.

Yeniçerilerle sipahileri Gürcü'nün aleyhine "enflasyon

yapıyor" diye ayaklandırdı. "Enflasyon" sözcüğünü kullanmadı ama "sikkenin ayarını bozuyor" suçlamasını yaydı.

Ve konağında boğdurulmasına neden oldu doksan yaşındaki vezir-i azam vekilinin. 1626.

Sonra da Gürcü Paşa'mn yerine çıkıp oturdu.

* * *

Topal Recep Paşa aslında vezir-i azam vekili değil, vezir-i azam olmak istiyordu.

Ne var ki, 1631'de vezir-i azamlığa ikinci kez yine Hafız Ahmet Paşa getirildi. Topal Recep Paşa da yine deliye döndü.

Hemen yine el altından kapıkulunu ayaklandırdı. Kapıkulu tayfası o zamanın kabine toplantısını, yani ayak divanını bastı ve vezir-i azam Hafız Ahmet Paşa'yı onyedi yerinden bıçaklayarak öldürdü. Tarih 10 Şubat 1632. IV. Murat henüz yirmi yaşındaydı.

Ve Topal Paşa, Hafız Ahmet Paşa'mn yerine nihayet vezir-i azam oldu.

Üç ay sonra da IV. Murat, yeniçerilerle aşırı sıkı fıkı olduğu için kendisini boğdurttu.

* * *

IV. Murat'ın idam ettirdiği vezir-i azamlardan altıncısı ve sonuncusu da Tabanıyassı Mehmet Paşa... Genel sıralamada ise padişah emriyle öldürülmüş vezir-i azamların yirmincisi...

Kökeni Arnavut.

Topal Recep Paşa'dan sonra getiriliyor vezir-i azamlığa...

Revan seferi onun zamanında başlıyor.

Revan seferinden dönüşte kendisi Diyarbakır'da kalıyor ama, yine de İran Şahı'nın Revan'ı geri almasını engelleyemi-

yor. Bu yüzden 1636 Şubatında azlediliyor. İstanbul'a gelince iki buçuk ay hapsediliyor.

Hapisten sonra yine önemli yerlere getiriliyor. Örneğin Silistire valiliğine atanıyor. Sonra da sadaret kaymakamlığına...

* * *

Tabanıyassı Paşa, Silistire valisiyken Eflak ve Buğdan voyvodaları kendisini pek iplememişler.

Tabanıyassı Mehmet Paşa da valilikten sadaret kaymakamlığına atanınca, voyvodalardan öcünü alıyor. İkisini de azlettiriyor...

Voyvodalar, IV. Murat'ın büyük dostu Silahtar Mustafa Paşa'ya bol ölçüde armağan ve para göndererek kendisini tavlıyorlar. Voyvodalıkta kalmaları için, padişahtan ricada bulunmasını ve elinden geleni yapmasını istiyorlar.

Silahtar Paşa, voyvodaların azlinde kendisinin düşüncesini sormadığı için zaten kızgınmış Tabanıyassı Paşa'ya...

Hemen başlıyor kazanı kaynatmaya:

– Bu adam voyvodaları isyana itip devletin başına yeni dertler açmak istiyor...

IV. Murat bir de voyvodaları dinliyor. Ve kararını veriyor, Tabanıyassı Mehmet Paşa Yedikule zindanına atılacak, orada boğulacak. Yıl 1639.

Mehmet Paşa öldürüldüğünde elli yaşındaydı. Vezir-i azamlığı beş yıl, yani oldukça uzun sürmüştür.

Ne yapmalı ki vezir-i azamlığı yitirdikten üç yıl sonra, celladın kemendi yine de gelip bulmuştur kendisini...

* * *

İdam edilmiş yirmibirinci vezir-i azam, Deli İbrahim'in vezir-i azamı Kemankeş Kara Mustafa Paşa'dır...

Hammer, Macar: Katip Çelebi Arnavut olduğunu soylu-yor.

IV. Murat'ın Bağdat seferi sırasında getirilmiş vezir-i azamlığa. Ve IV. Murat'ın son, onun ölümünden sonra yerine geçen kardeşi Deli İbrahim'in de ilk vezir i azamı olmuş.

Özelliği okuma yazma bilmemesi...

Ama çok iyi ok atarmış. Denizcilikten, maliye ve bayındırlık işlerinden de anlarmış.

Deli İbrahim'in önde gelen dostlarından Cinci Hoca ile Silahtar Yusuf Paşa, bir türlü çekemezlermiş Kemankeş Kara Mustafa Paşa'yı ve diş bileyip dururlarmış kendisine... Tabii çürütmecilik kampanyasını da faryap ederek... İkide bir Deli İbrahim'e gidip, "Kemankeş Kara Mustafa Paşa sizi devirmeyi düşünüyor" diyerek...

• • •

Kemankeş Kara Mustafa Paşa, ardı arkası kesilmeyen bu tezvirat ile padişahın dengesizliklerinden oturu, iki kez istifaya kalkışmıştır vezir-i azamlıktan...

Gelin görün ki, Deli İbrahim her iki istifayı da reddetmiş, ama sonunda söylentilerin etkisinde kalarak kendisini boğdurtmuştur. Ocak 1644.

Kemankeş Paşa'nın en üzüldüğü şey, okuma yazma bilmemekmiş.

"Ben vezir-i azamlığa layık değilim; yeterli devlet adamı bulunamadığı için beni tayin ettiler. Zira sadaret makamının şartı okur yazar olmaktır. Padişah ile vezir-i azam arasında gizli kalması gereken nice umur vardır ki, katibin onlara vakıf olmaması icap eder" dermiş.

Okur yazar olmadığı için, padişah huzuruna davet edilmez ve gizli olarak arzedilecek şeyleri başka birisine yazdırmak zorunda kaldığı için de pek "meyus" olurmuş.

IV. Murat'la Deli İbrahim arasına rastlayan Kemankeş

Paşa'nın vezir-i azamlığı beş yıl dört ay sürmüş. İdam edildiği zaman elli yaşında kadarmış.

• • •

Deli İbrahim'in boğdurttuğu ikinci vezir-i azam Salih Paşa...

Kendisi Hersekli... Osmanlı tarihinde idam edilmiş vezir-i azamların yirmiikincisi...

1645'de vezir-i azam olmuş. Deli İbrahim'in tahta çıkmasından beş yıl sonra..

Çok acayip bir nedenle, Davutpaşa'daki üfürükçü bir imamın evinde, kuyu ipiyle boğularak idam edilmiş.

Sultan Deli İbrahim, İstanbul içinde bazen at, bazen araba, bazen de tahtırevan ile dolaşmaktan hoşlanırmış.

Bu gezintiler sırasında en sinirlendiği şey, beklenmedik bir yerde karşısına çıkan ve yolunu kesen arabalarmış. Yani bugünkü deyimiyle trafiğin tıkanmasına pek kızarmış. O yüzden de İstanbul'a araba girmesini yasaklamış.

17 Eylül 1647 günü, kentte yine bir gezintiye çıkmış. Davutpaşa semtinde Çınaraltı yanında üfürükçü bir hocanın evinde okunup üflenmeye gidiyormuş.

Yolda bir at arabası çıkmış karşısına.

Deli İbrahim tümden çılgına dönmüş.

Koyduğu yasağın uygulanmamasından vezir-i azam Salih Paşa'yı sorumlu tutmuş...

Sövmüş saymış Salih Paşa'ya...

Arkasından da vezir-i azamı bulup hemen yanına getirmelerini emretmiş.

O saatlerde Salih Paşa, Babıali'de "ikindi divanı" yapmaktaymış.

• • •

Padişah'ın adamları koşa koşa Babıali'ye gelmişler ve Salih

Paşa'yı alarak, Deli İbrahim'in gittiği Davutpaşa'daki üfürükçü hocanın evine götürmüşler.

Deli İbrahim vezir-i azam Salih Paşa'yı görünce:

– Ben arabaları yasak etmişken, niçin benim tembihim tutulmaz, ben padişah değil miyim, tiz boğun, demiş.

Hoca'nın evinde ne cellat ne de idam kemendi olduğu için, imamın bahçesindeki kuyunun ipini alarak boğmuşlar vezir-i azam Salih Paşa'yı...

Vecihi tarihi ise Salih Paşa'nın idamını başka bir nedene bağlıyor.

Şeyhülislam Abdurrahim Efendi, bir ihbarda bulunmuş Deli İbrahim'in annesi Kösem Sultan'a...

Vezir-i azam Salih Paşa, Sultan İbrahim'i tahttan indirme hesapları güdüyor, diye...

İdam kararı bu ihbar üstüne verilmiş.

* * *

Acaba o tarihlerde başka yerlerde ne oluyordu?

1641'de Fransa'da Pascal hesap makinesini icat ediyordu.

1644'de İtalya'da Torriçelli barometreyi buluyordu.

Almanya'da Leibniz, "beden ile ruh arasındaki uyuma" yeni bir anlatım getiriyordu.

İspanya'da Tirso de Molina tiyatroda "Don Juan" tipini yaratıyordu...

Ve Amerika'dan boyuna altın geliyordu Avrupa'ya...

X

Avcı Mehmet'in boğdurttuğu altı vezir-i azam – Sofu Mehmet Paşa'nın sarayda yediği sopa – Deli İbrahim'in idamı – İlk hücreyi yapan Tarhoncu Ahmet Paşa'nın öldürülmesi – Vezir-i azam İbşir Paşa'nın kuyuluşu – Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın boğdurulması – Cellattan kurtulamayan Kara İbrahim Paşa ile Sarı Süleyman Paşa

Konuya bu kez cuppadak balıklama girelim.

Deli İbrahim sekiz yıl iktidarda kaldıktan sonra 1648'de tıpkı büyük ağabeyi II. Osman gibi zorla tahttan indirilmiş ve öldürülmüştü.

Yerine oğlu IV. Mehmet geçti.

IV. Mehmet, ava çok tutkun olduğu için adı Avcı Mehmet'e çıkmıştı. Avcı Mehmet, otuzdokuz yıl iktidarda kalacak ve bu süredc, amcası IV. Murat'ın rekorunu egale ederek altı vezir-i azam idam ettirdikten sonra kendisi de babası Deli İbrahim gibi tahttan yine zorla indirilecekti.

• • •

Avcı'nın ilk idam ettirdiği vezir-i azam Sofu Mehmet Paşa'dır.

Genel sıralamada idamı edilmiş yirmiüçüncü vezir-i azamdır.

Sofu Mehmet Paşa'nın sadareti, Osmanlı tarihinin sayfalarında kanla çizilmiş komik bir karikatüre benzer.

Şimdi o kanlı karikatürün üstüne azıcık eğilelim:

Deli İbrahim, hırslı bir samur ve amber duşkunuydu.

Bu duşkunlüğü yüzünden devletin önde gelenleriyle

ocak ağalarından samur ve amber vergisi almaya kalkınca, yeniçeri ayaklandı.

İbrahim tahttan indirildi ve iki yaşındaki kızı Beyhan Sultan'ı nikahladığı sonuncu vezir-i azamı Hazerpare Ahmet Paşa da parça parça edildi...

Parça parça edildiği içindir ki kendisine ölümünden sonra "Hazerpare" adı takıldı.

* * *

Tam işte o sırada, yeniçeri ağaları henüz vezir-i azam Ahmet Paşa'yı yakalayıp parça parça etmeden önce, Sofu Mehmet Paşa'yı vezir-i azamlığa getirdiler.

Ancak kısa bir süre sonra parçalanıp "Hazerpare" olacak olan Ahmet Paşa, ayaklanmayı sezmiş ve bir yerlere saklanmıştı. O nedenle mühr-ü humayun kendisinden alınıp Sofu Mehmet Paşa'ya verilemedi.

Neyse ki sonunda, mührün ikinci bir eşinin "Hasodabaşında" bulunduğu anımsandı ve o sayede Sofu Paşa'nın vezir-i azamlığı "mühr-ü humayun"suz kalmadı.

O arada Sultan İbrahim, kendi iradesine karşın vezir-i azamlığa getirilen Sofu Paşa'dan bir yerlerde gizlenmekte olan damadı ve vezir-i azamı Ahmet Paşa'nın bağışlanmasını istemişti.

Sofu Paşa ricayı yeniçerilere iletti.

Yeniçeri ocağı ricayı kabul etmedi.

Bunun üstüne taze vezir-i azam Sofu Ahmet Paşa, ocağın kararını bildirmek için tekrar saraya döndüğünde kendisine sıkı bir dayak atıldı ve kafası gözü yarılmış olarak kapı dışarı edildi.

Yediği dayağın acısıyla da vezir-i azamlıktan hemen istifa etti.

Ama yeniçeri ocağı kabul etmedi istifayı.

Deli İbrahim tahttan indirilip boğdurulurken de infazda hazır bulundu.

* * *

Sultan İbrahim'in yerine tahta çıkan oğlu IV. Mehmet, henüz yedi yaşındaydı.

Sofu Paşa bir yıl kadar ocak ağalarıyla birlikte dilediği gibi yönetti imparatorluğu. Bir yılın sonuna doğru, padişahın babaannesi Kösem Sultan'la, yeniçeri ağası Murat Ağa karşısına dikilmeye başladılar. Sofu Paşa'nın gelir-gider dengesini ayarlamaya çalışması, bazı kısıntılara neden olduğu için çevresindekileri kızdırmıştı.

Sonunda donanmanın Venediklilere yenilmesi bahane edilerek, Sofu Ahmet Paşa azledildi sadaretten. Tarih 19 Mayıs 1649.

Azli, bir haftalık bir hapis, onu da Malkara'ya sürgün izledi. Sıcağı sıcağına Sofu Paşa'mn yerine geçen eski yeniçeri ağası Murat Ağa ve yeni vezir-i azam Kara Murat Paşa'mn ısrarıyla Malkara'da boğularak idam edildi. Öldürüldüğünde yaşı seksenin üstündeydi.

* * *

Avcı Mehmet'in boğdurttuğu ikinci vezir-i azam Torhoncu Ahmet Paşa'dır.

Genel sıralamada idam edilen yirmidördüncü vezir-i azam...

Arnavutluk'un Mat kasabasında doğmuş.

Bir yığın düşmanı varmış. Onlar çeşitli belalar açmışlar başına. Hatta hapse düşmesine bile neden olmuşlar.

Ama sevenleri de varmış.

O sevenlerin de yardımıyla 19 Haziran 1652'de vezir-i azam olmuş.

Devletin gelirleriyle giderlerini düzenleyerek ilk bütçeyi yapmaya çalışmış olan vezir-i azam, Torhoncu Ahmet Paşa'dır.

Bu tür bir düzenleme saray çevresiyle IV. Mehmet'in annesi Turhan Sultan'ı kızdırdığından, 1653 yılının Martında bir nevruz günü saraya davet edilmiş.

Davet geldiğinde kendisi tersanede donanma işleriyle uğraşıyormuş.

Denizden kayıkla gitmiş "Hasbahçe"ye...

Torhoncu'yu kızlarağası karşılamış. Önce sadaret mührünü almış elinden. Sonra da kendisini bostancılara teslim ederek boğdurtmuş.

Torhoncu Ahmet Paşa'nın vezir-i azamlığı dokuz ay. İdam edildiğinde altmış yaşındaymış.

* * *

Avcı Mehmet'in idam ettirdiği üçüncü vezir-i azam İbşir Paşa...

İki yüzyıl süresince cellada verilen yirmibeşinci vezir-i azam.

Demek ortalama her sekiz yılda bir, bir vezir-i azam ölüme gönderilmiş.

İbşir Paşa Abaza ailesinden.

1654'de Halep valisiyken vezir-i azamlığa getiriliyor.

Zaman zaman bulunduğu yerden saraya karşı çıktığı için, vezir-i azamlığa atanmasını önce bir tuzak sanıp İstanbul'a gitmeyi aylarca geciktiriyor.

Derken IV. Mehmet'in hocası Reyhan Ağa geliyor Halep'e. Yanında, padişahın İbşir Paşa'ya dokunmayacağına dair üstüne el basıp yemin ettiği Kuran var. Veriyor Kuran'ı vezir-i azama ve kendisini İstanbul'a getiriyor.

İbşir Paşa İstanbul'a gelir gelmez, önce büyük rakibi def-

terdar Moralı Mustafa'yı tutuklatıp sürgün etmiş. Mallarına da bir güzel el koymuş. Ve sürgüne giderken yolda öldürtmüş kendisini.

Bu ilk icraat genel bir tedirginlik yaratmış.

• • •

Sofu Mehmet Paşa'nın idam edilmesinde pek etkili olan eski vezir-i azam Kara Murat Paşa, o tarihlerde sadaretten kaptan-ı deryalığa kaydırılmış.

İhşir Paşa, Kara Murat Paşa'yı da İstanbul'dan uzaklaştırmaya çalışıyor.

Kara Murat Paşa da boş mu duracak?

O da sipahiyle yeniçeriyi vezir-i azam İhşir Paşa'ya karşı ayaklandırıyor.

Bunun üstüne Avcı Mehmet, İhşir Paşa'nın öldürülmesine ferman çıkarıyor.

İhşir Paşa da saraya davet edilerek orada boğdurulmuştur.

İstanbul'a geldikten sonra iki ay sürmüş vezir-i azamlığı.

• • •

Avcı Mehmet'in boynuna kement dolattığı dördüncü vezir-i azam, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa...

Fatih Mehmet'ten Avcı Mehmet'e kadar idam edilmiş vezir-i azamların yirmialtıncısı...

Kendisi Merzifon'un Marince köyünde doğmuş.

Köprülü Mehmet Paşa'nın damadı, Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın da enişte si...

Fazıl Ahmet Paşa'nın ölümünden sonra getiriliyor vezir-i azamlığa...

Kayınpederi ve kayınbiraderi gibi ünlü bir vezir-i azam

olmak istediğinden, hiç neden yokken İkinci Viyana seferini başlatıyor.

Savaşı da bir turlu kazanamıyor.

Kış geldiği için ordusuyla Belgrad'a çekildiği sırada azledilerek ölüm cezasına çarptırılıyor.

• • •

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Viyana seferine çıkarken, yerine kendi yetiştirmelerinden pek güvendiği Kara İbrahim Paşa'yı sadaret kaymakamı olarak bırakmış.

Merzifonlu'nun İstanbul'da iki de can düşmanı var. biri kızlarağası Yusuf Ağa, öteki sonradan vezir-i azam olan Sarı Süleyman Ağa...

Yusuf Ağa ile Sarı Süleyman Ağa, Kara İbrahim Paşa'ya gidip:

– Bak demişler, şu Merzifonlu'nun defterini dürebilirsen, seni onun yerine vezir-i azam yaptırırız.

Ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın, kendi yetiştirmesi olduğu için pek güvendiği ve yerine vekil olarak bıraktığı Kara İbrahim Paşa sayesinde, Avcı Mehmet'ten, Merzifonlu'nun ölüm fermanını koparmışlar.

• • •

Merzifonlu kaliteli bir vezir-i azammış aslında.

Yaşlı vezirlerden Budin valisi İbrahim Paşa'nın boynunu vurdurma emri vereceği günlerde, yaşlı İbrahim Paşa şöyle demiş:

– Bu adam benim düşmanım olup bir an evvel beni öldürtmek istiyor. Lakin bu ana kadar devletin ekmeğiyle yetiştiğim için padişahımızdan rica ederim ki, başarısızlık kabahatiyle vezir-i azamı oldurmeyerek, bu işin hüsn-ü suret bulma-

sını yine ona bıraksın, bundan gayrısı bu işin üstesinden gelemez.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın vezir-i azamlığı yedi buçuk yıl sürdü.

Arkasında ikiyüzbin kişilik bir ordu varken, İstanbul'dan tek başına gelen bir cellada, hiç ses çıkarmadan boynunu uzattığı sırada elli yaşındaydı. Tarih 25 Aralık 1683.

• • •

Avcı Mehmet'in boğdurttuğu vezir-i azamlar listesindeki başıncı kişi, Kara İbrahim Paşa...

Genel sıralamada idam edilen yirmiyedinci vezir i azam...

Bayburt'un Hınzeverek köyünde doğmuş.

Kendisini yetiştiren, koruyan ve Avusturya seferine çıkarken de, en güvendiği kişi olduğu için yerine vekil bıraktığı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya ne yapmıştı Kara İbrahim Paşa?

Merzifonlu'yu padişaha gammazlayarak idamına neden olmuştu.

Merzifonlu'nun idamından sonra da kendisi vezir-i azamlığa getirildi. 16 Aralık 1683.

Avusturya'ya açılan savaş devam ediyordu.

Kara İbrahim Paşa bir turlu cepheye gitmediği, çeşitli kulis entrikaları çevirdiği ve ayrıca da hastalıklı olduğu için, Aralık 1685'de azledildi.

Azlinden sonra emekli olup Hacca gitmek istedi. Padişah isteğini kabul etti.

Yolda hem cakalı görünmek, hem de korunmasını sağlamak için asker toplamaya kalktı.

Düşmanları, asker toplamasını "Padişaha karşı ayaklanmaya hazırlanma" olarak bildirdiler saraya...

Bunun üstüne önce tutuklanıp hapse atıldı. Üçbin keselik servetine de el konuldu. Arkasından Rodos'a sürgün edildi. Ve orada boğularak öldürüldü. Tarih 1687.

Vezir-i azamlığı iki yıl kadar sürdü. Öldürüldüğünde altmışsekiz yaşındaydı.

* * *

Avcı Mehmet'in idam ettirdiği altıncı vezir-i azam, Sarı Süleyman Paşa...

Merzifonlu Viyana seferindeyken, sadaret kaymakamı Kara İbrahim Paşa'yla kumpas kurup Merzifonlu'nun idamına neden olan eski Sarı Süleyman Ağa...

Kara İbrahim Paşa'mn azlinden sonra getirildi vezir-i azamlığa, Aralık 1685.

Daha ilk ağızda Avusturya ordularının başkomutanı Prens Eugène de Savoie'ya fena yenildi. Kendi ordusunda da askeri kızdırıp isyan çıkmasına neden olunca, sancak-ı şerif'i koltuğunun altına bohçalayıp önce Belgrad'a, oradan da İstanbul'a tüyerek saklanmaya başladı.

14 Ekim 1687'de yakalanarak boğduruldu.

Vezir-i azamlığı yedi ay sürdü. İdam edildiğinde altmış yaşlarındaydı.

Böylece idam edilmiş vezir-i azamların yirmisekizincisi olmak Sarı Süleyman Paşa'ya rastladı...

* * *

Tarih kitaplarını karıştırırken sayfaların arasından çürük yumurta kokuları yükseliyormuş gibi olur. Bitip tükenmeyen siyaset kavgalarındaki çürütmeciliğin kokusudur o... Arıtılması zor bir koku olduğu için, kuşaktan kuşağa sinip gitmiştir.

XI

Avcı Mehmet'in kardeşi II. Suleyman'ın idam ettirdiği vezir-i azam İsmail Paşa - Cellat Kara Boyram Ağa ile Halil Paşa'nın konuşmaları - II. Ahmet'in öldürttüğü vezir-i azam Arnavut Ali Paşa - "Arabacı" lakabının nedeni? - II. Mustafa'nın idam ettirdiği iki vezir-i azam - Vezir-i azam Sarmcli Ali Paşa ile şeyhülislam Feyzullah Efendi arasındaki didişme - İdam edilen otuzbirinci vezir-i azam Daltaban Mustafa Paşa

İstanbul'un alınışından Gülhane Hattı'yla başlayan Tanzimat dönemine kadar yirmidört padişah çıkmıştır tahta.

Bunlardan beş tanesi dışında, ötekilerin hepsi, en az bir vezir-i azam idam ettirmişlerdir.

Deli İbrahim'in tahttan indirilmesinden sonra yerine padişah olan oğlu Avcı Mehmet, otuzdokuz yıllık iktidarı süresinde altı vezir-i azam boğdurttu ama yazgısını değiştiremedi. O da babası gibi zorla indirildi tahttan.

Yerine kendisinden sadece üç ay küçük olan kardeşi II. Suleyman geçti...

Avcı Mehmet yedi yaşındayken tahta çıkmıştı. Kardeşi II. Süleyman, ağabeyinin iktidarı boyunca kapalı tutulduğu yerde, her gün, her gece, her saat bir celladın gelmesini bekleyerek otuzdokuz yıl yaşadı ve iyice yıpranmış sinirleriyle kırkaltı yaşında çıktı tahta... Tarih 1687.

II. Süleyman'ın dört yıllık iktidarı döneminde bir tek vezir-i azam idam edildi, İsmail Paşa...

Kendisi idam edilmiş vezir-i azamların yirmidokuzuncusudur.

• • •

İsmail Paşa Ayaşlıydı.

Avcı Mehmet'in tahttan indirilip, kardeşi II. Süleyman'ın tahta çıkarılması sırasında, ortalık yine iyice karışmıştı. Yeniçeri ayaklanmaları sürüp gidiyordu.

Vezir-i azam Sarı Süleyman Paşa, Avusturya savaşındayken, kendi askerinin de ayaklanması üzerine, İstanbul'a tüyüp saklanmaya çalıştığı yerde yakalanmış ve idam edilmişti.

Sarı Süleyman Paşa'nın idamıyla birlikte, ocaklıyla anlaşan Sivayuş Paşa, kendisini vezir-i azam yaptırmış, ancak ayaklanmaları hem bir türlü bastıramamış, hem de bastırmaya çalışırken yeniçeriler sarayına saldırarak kendisini vurmuşlardı.

Sivayuş Paşa, Köprülü Mehmet Paşa'nın damadı, Fazıl Mustafa Paşa'nın da enişteşiydi.

İsyancılar tarafından sarayında öldürülünce de yerine Nişancı İsmail Paşa vezir-i azam olmuştu.

İsmail Paşa sıkı tuttu işi; sonunda da sancak-ı şerif'i açarak isyanı bastırdı.

Ne var ki bu başarıdan sonra burnu büyüdü.

Padişahın hocası Arapzade Abdulvehap Efendi'yle dostu darüssaade ağasını rüşvetçilikle suçladı.

Onlar da önde gelen kişilerle anlaşıp padişah II. Süleyman'a çıkarak, vezir-i azam İsmail Paşa'yı azletmesi için kendisini ikna ettiler. Nisan 1689.

• • •

Azledilen İsmail Paşa, bir süre Kavala kalesinde hapsedildi. Oradan da Rodos'a gönderildi.

İsmail Paşa, Köprülüzadelerin aleyhindeydi. Hepsinin padişahları uyuttuğunu ve açıktan servet sahibi olduğunu söylerdi.

Vezir-i azamlığı sırasında da, Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa'yı Çanakkale kumandanlığından kaldırıp Hanya'ya göndermişti.

Gelin görün ki, İsmail Paşa Rodos'ta sürgünken, Fazıl Mustafa Paşa vezir-i azam olmuştu.

Fazıl Mustafa Paşa'nın kızkardeşi, Avcı Mehmet'in tahttan indirildiği dönemdeki kargaşada, sarayı basılarak öldürülen vezir-i azam Sivayuş Paşa'nın karısıydı.

Kendisi, henüz vezir-i azam olmuş bulunan ağabeyi Fazıl Mustafa Paşa'ya giderek dert yandı:

– Kocamın yağma edilen hazinesinden beşyüz kese nakit ile mücevherlere de, yerine vezir-i azam olan Nişancı İsmail Paşa el koydu. Biliyorsun şimdi Rodos'ta. Bunları ondan almanı isterim, dedi.

O sıralarda, İsmail Paşa'nın vaktiyle öldürttüğü Arnavut Zeynelabidin Paşa'nın mirasçıları da, Zeynelabidin Paşa'nın haksız yere öldürüldüğünü iddia ederek, kısasa kısas istiyorlardı...

Fazıl Mustafa Paşa, Rodos'a sürülen İsmail Paşa hakkındaki bütün bu yakınmaları büyükçe bir paket halinde Sultan II. Süleyman'a sundu.

Ve padişahtan, eski vezir-i azam İsmail Paşa'mn, Sivayuş Paşa'ya ait paralarla mücevherleri vermesini, vermediği takdirde de öldürülmesini emreden bir ferman alarak, kapıcıbaşılardan Kara Bayram Ağa'yı bu fermanla Rodos'a gönderdi.

* * *

Kapıcıbaşı Rodos'a gelip, İsmail Paşa'mn karşısına dikilerek:

– Padişah senden miri mal ve yetimlerinin (Siyavuş Paşa çocuklarının) cevahirini ister, deyince...

İsmail Paşa:

– Altmışbir günlük vezaretimin muhasebesini gördüm.

Ne bende miri malı var, ne de cevahire vaziyet ettim. Kız Hüseyin Ağa ve yeniçeri ağası Hasan Ağa cevahiri beyaz ehrama sarılı muhruyle getirdiler, baktım ve yine mühürleyip 'sahiplerine verin' deyu tembih ettim; onlardan sual edin; mal varlığım sorulursa, bir adet at takımını yüz kuruşa satıp ramazan harcını gördüm, yanımı vermiş.

Kapıcıbaşı:

Sadrazamlık ettiniz, bazı saklı paranızdan kırk kese kadar verin, müsterih olsunlar, demiş.

İsmail Paşa:

Vezir-i azam değil, babası Koca Köprülü mezardan gelse, yine sözüm sözdür; ne akçem var, ne miri yedim ve ne de vermeye kadirim ve ne olsa da veririm, işte kelamullah emrine razıyım.

Kapıcıbaşı Kara Bayram, ister istemez katl fermanını İsmail Paşa'nın eline tutuşturmuş...

Fermanı okuyan İsmail Paşa gülmüş:

Bunda padişahımızın sun'i yok. Bu fermanı Çelebicik yazmış. Allah emaneti şu mushaf-ı şerif, büyük oğlumundur, götürüp ver ve beni şu dolapta Kabe'den getirdiğim zemzemle kefene sarıp defneyle, demiş.

Sonra da Rodos'un üleri gelenlerini çağırıp eşyasıyla ilgili bir tutanak yazdırıp helalleşmiş ve başını cellata uzatmış. 1690.

Cesedi Rodos'a gömülüp, başı İstanbul'a getirilmiş. Sanıldığı gibi serveti de çıkmamış.

• • •

II. Süleyman dört yıllık iktidarından sonra 1691'de ölünce, yerine kardeşi II. Ahmet geçti.

O da bir vezir-i azam idam ettirdi, Arabacı Ali Paşa'yı...

Arabacı Ali Paşa, genel sıralamada idam edilen otuzuncu vezir-i azam...

Ohri'de doğmuş.

Hayata imamlıkla atılmış. Yavaş yavaş yükselmiş.

Merzifonlu'nun Viyana kuşatmasındaki başarısızlığından sonra da hâlâ sürüp giden Avusturya savaşlarında, vezir-i azam Fazıl Mustafa Paşa'nın şehit düşmesiyle, vezir-i azamlığa getiriliyor.

Ama Arabacı Ali Paşa, Fazıl Mustafa Paşa gibi savaşa katılmaya yanaşmıyor. Hazırlık yaptığı bahanesiyle Edirne'de oyalanıp duruyor. Asıl uğraşısı, siyasal rakiplerini bir an önce elemek... Bu rakiplerden biri de kızlarağası...

Ali Paşa kızlarağasını sürgüne göndermek için II. Ahmet'ten izin alıyor.

Ama bir zibidilik yapıp, ağayı saraydan söküp çıkarmaya özel bir araba gonderiyor.

Gelenek dışı olan bu tavır, ortalığı karıştırıyor, padişahı da kızdırıyor.

II. Ahmet, hemen azlediyor Arabacı Paşa'yı ve kızlarağasını alıp götürmek için gönderdiği arabaya kendisini bindirerek Rodos'a sürgün ediyor.

Ali Paşa'nın lakabının "Arabacı"ya çıkması da buradan kaynaklanıyor.

Eski vezir-i azam Rodos'ta da boş durmamış; yeniden vezir-i azam olmak için bazı dümenler çevirmiş. Bu da hemen Edirne'deki padişaha yansıtıldığından, bir "fitne" çıkarması olasılığına karşı, azlinden on ay sonra Rodos'ta boğularak idam ediliyor. Mayıs 1698.

• • •

II. Ahmet de iktidarda dört yıl kalır. (1691-1695)

Yerine Avcı Mehmet'in oğlu II. Mustafa geçer.

II. Mustafa iki vezir-i azam idam ettirmiştir.

Birincisi Sürmeli Ali Paşa'dır; ikincisi de Daltaban Mustafa Paşa.

Sürmeli Ali Paşa Dimetokalıydı.

II. Ahmet'in son döneminde vezir-i azam olmuştu. II. Ahmet'ten sonra, II. Mustafa tahta çıktığı zaman kendisi vezir-i azamdı.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'mn durup dururken Viyana'yı kuşatarak başlattığı Avusturya savaşları hâlâ sürüyordu.

Otuz yaşındaki II. Mustafa, sefere katılmak niyetindeydi. Vezir-i azam Sürmeli Ali Paşa kendisini engellemeye çalışıyordu.

Gerekçe olarak, Belgrad'a yeni gönderilmiş binbeşyüz yeniçerinin galeyan halinde olmasını ileri sürüyordu.

Anlaşıldığı kadarıyla da yeni padişahın, oralara kadar giderek ordudaki başıbozukluğu görmesini istemiyordu.

* * *

Derken bir söylenti dolaşmaya başladı.

Padişahın sefere çıkmasını engellemek için Belgrad'daki yeniçeri başkaldırısını vezir-i azamın bizzat kendisi düzenlemiş.

II. Mustafa kılık değiştirerek durumu incelemeye gitti.

Gördü ki vezir-i azam Sürmeli Ali Paşa, durumu kasıtlı olarak abartmakta... Pek sinirlendi, pek kızdı Sürmeli Paşa'ya...

II. Mustafa'nın ünlü bir hocası vardı Feyzullah Efendi.

Sürmeli Ali Paşa, Feyzullah Efendi'nin şeyhülislamlığa getirilmesine karşı olduğu için, kendisiyle arası açıktı.

Feyzullah Efendi, II. Mustafa'nın Sürmeli Paşa'ya duyduğu öfkeyi fırsat bildi. Vezir-i azamın rüşvetçiliğini de padişaha gammazlayarak, öfkesini büsbütün alevlendirdi.

1695 Nisanında Sürmeli Ali Paşa Hasoda köşküne çağrıldı. Elinden mührü alındı, mallarına el kondu ve Çeşme'ye sürüldü.

Ama II. Mustafa, Belgrad'daki yeniçeriyi Sürmeli Ali Paşa'nın bizzat kışkırtmış olmasını bir türlü affedemiyordu.

Sonunda "O sağ kaldıkça ateşi sönmez" diyerek Sürmeli'yi, Çeşme'den Edirne'ye getirtti ve 29 Mayıs 1685 günü boğdurttu.

Sürmeli'nin vezir-i azamlığı bir yıl sürdü. Öldürüldüğünde elli yaşındaydı.

Genel sıralamada idam edilmiş vezir-i azamların otuzbirincisidir Sürmeli Ali Paşa...

* * *

II. Mustafa'nın idam ettirdiği öteki vezir-i azam, Daltaban Mustafa Paşa...

Daltaban Mustafa Paşa, padişahın hocası şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin uydusuydu. Vezir-i azamlığa da onun sayesinde getirildi.

Ve o zamana kadar saray protokolüne göre şeyhülislamlar vezir-i azamların solunda yürürken, o tarihten sonra protokol değiştirildi ve vezir-i azamlar şeyhülislamların solunda yürümeye başladı.

Daltaban Mustafa Paşa, her ne kadar Feyzullah Efendi'nin kulu kölesi gibi davranmaya çalıştıysa da, yeterince yaranmayı başaramadı.

Kendisinin siyasal düşmanı olan reisü'l küttap Rami Mehmet Efendi, Daltaban Paşa'nın Feyzullah Efendi'ye karşı yeniçeri ocağını kışkırtmakta olduğu söylentilerini yaymaya başladı.

Daltaban Paşa'nın Kırım Hanı Devlet Giray'ın başkaldırısını bastırmaktaki yavaşlığı da hakkındaki kuşkuları arttırdı.

Ve o da Hasoda köşküne davet edildi. Misafir odasına girer girmez elinden mührü alındı. Üç gün hapsedildi. 28 Ocak 1703 gününün akşamı da boğdurularak öldürüldü.

* * *

Vezir-i azam idamına ilk karar veren Fatih Sultan Mehmet, yedinci padişahtı. II. Mustafa ise yirmiikinci...

Fatih Sultan Mehmet'ten, Sultan II. Mustafa'ya kadar idam edilmiş vezir-i azamların sayısı, Daltaban Mustafa Paşa'mn da boğdurulmasıyla otuziki olmuştu...

Bundan sonraki dönemlerde de daha oniki vezir-i azam idam edilecekti.

XII

Yahya Kemal'in taktığı bir ad: "Lale devri" - III. Ahmet beş vezir-i azam idam ettirdi - Çorlulu Ali Paşa'nın Rus ajanlığı - Demirbaş Şarl'ın yarattığı sıkıntı - Güreli Yusuf Paşa'nın inadı - Vezir-i azam Hoca İbrahim Paşa eski bir kayıkçı ve amatör bir sultanaşçıydı - İdamdan sonra kesilen vezir-i azam başları

Bizim her türlü duygusallıkla koşullanmadan arınmış olarak, bilimsel bir objektiflikle Osmanlı tarihini yeni baştan yazmamız gerekiyor.

Ancak o zaman ne kadar büyük aşamalardan geçtiğimiz ve aklın projektörleri önünde kendimize çeki düzen vermek için ne çabalar harcadığımız çıkacaktır ortaya...

Unutmamak gerekir ki uçsuz bucaksızlığıyla onbeş milyon kilometre kare diye övündüğümüz Osmanlı İmparatorluğunun nüfus toplamı, bugünkü Türkiye nüfusunun ancak yarısı kadardı. Onun da yüzde doksanyedisi okuma yazma bilmiyordu. Ne matbaadan kimsenin haberi vardı, ne okyanuslardan, ne de Amerika dahil, yeni keşfedilen yerlerden...

Ve ne sınırlar kesinkes belliydi, ne ülkenin her yerinde egemen olan tutarlı bir hukuk düzeni gerçekleşebilmişti, ne de toplumsal yapı gitgide güçlenen ekonomik bir iskelete sahipti.

Yönetimin kendi kadrosu içinde ve dışında kalıtımsal bir hastalık gibi kronik bir anarşi, kuşaklardan kuşaklara bulaşıp gidiyordu...

Ülkenin bir yerlerinde her an bir başkaldırı ve başka bir yerinde mutlaka bir savaş vardı.

Bütün bu kaotik çalkantıların amaçladığı hedef neydi, o da kimse için tam belirgin değildi.

Bir toplum, sağlıklı bir tarih bilincine eriştikçe, hangi karanlıklardan çıkarak, hangi değişimlerden geçtiğini de çok daha net algılamaya başlıyor. Daha diri, daha mutlu ve daha umutlu yaşamanın ulusu da sanırız ki burada saklı. Yoksa kimsenin bilmediği bir geçmişin özlemiyle, durmadan karamsarlık emip karamsarlık emzirmekte değil...

Onsekizinci yüzyılın başındaki III. Ahmet dönemine "Lale devri" adını Yahya Kemal taktı...

Lale devri, insanın dünyaya kahır çekmek için değil, hoşça vakit geçirmek için geldiğini anlamaya dönük ilk emeklemedir bizde...

İstanbul'un fethinden önce icat edilmiş olan matbaa, üçyüz yıla yakın bir gecikmeyle de olsa, nihayet o dönemde boy göstermiştir İstanbul'da...

Yaşam biçimlerinde, Göksu sefalarından bahçe düzenlemelerine kadar giyimi kuşamı, şiiri, sevi sevdası, konağı, köşkü, yalısıyla bir incelme görünür gibi olmuştur...

Nükteli, zevkli, lezzetli hafif bir zerafet...

Ne var ki minicik burnunu azıcık göstermeye çalışan bu birikimsel incelme, yüzyılların gobeğinden gelen kanlı katı hayrathkları kolayca artabilir miydi?

Nitekim Lale devrinin ünlü padişahı III. Ahmet de yirmiyedi yıllık iktidarında beş vezir-i azam idam ettirdi.

• • •

III. Ahmet'in idam ettirdiği ilk vezir-i azam Çorlulu Ali Paşa'dır.

Lakabından da anlaşılacağı gibi kendisi Çorlulu...

Babasının berber olduğu sanılıyor.

Çorlulu'yu, kapıcıbaşı Kara Bayram Ağa yetiştirmiş.

Kara Bayram Ağa, II. Süleyman'ın Girit'e sürdükten sonra idam ettirdiği vezir-i azam Ismail Paşa'yı, oraya giderek kementle boğan ve başını kesip İstanbul'a getiren kişi...

Çorlulu Ali Paşa, Prut kahramanı Baltacı Mehmet Paşa'nın vezir-i azamlıktan ilk azli üstüne sadarete atanmış. 30 Mayıs 1706.

Vezir-i azamken, III. Ahmet'in on yaş büyüğü, devrik padişah II. Mustafa'nın kızı Emine Sultan'la evlenmiş.

• • •

Ali Paşa'nın izlediği dış politika yüzünden, başı belaya giriyor; hem de başarılarının doruğundayken...

Kendisi önceleri, Ruslara karşı İsveç'i tutmayı öneriyormuş, Rusya'nın İstanbul'daki elçisi Tolstoy'un aşırı armağanları, galiba biraz gözlerini kamaştırıyor.

Ve o sıralarda İstanbul'a sığınmış olan İsveç kralı Demirbaş XII. Şarl'ın, ülkeden çıkarılması için harekete geçiyor.

Demirbaş Şarl, İstanbul'daki elçisi Kont Ponyatofski'yi III. Ahmet'e göndererek, vezir-i azam Çorlulu Ali Paşa'nın Ruslardan rüşvet aldığı için kendisini ülke dışına çıkarmak istediğini bildiriyor. Elçi ayrıca kralından gelen bu iddianın hangi kanıtlara dayandığını da padişaha açıklıyor.

III. Ahmet hemen azlediyor Çorlulu Ali Paşa'yı. 15 Haziran 1710. Ama hem malına mülküne dokunmuyor hem de kendisini Kefe eyaletine atıyor. Ne de olsa yeğeninin kocası...

• • •

Ali Paşa eski vezir-i azam olduğu için, beşyüz atlı almış arkasına ve debdebeyle gitmek istemiş Kefe eyaletine...

Düşmanları, topladığı beşyüz atlıyı bir başkaldırı olarak bildiriyorlar padişaha...

III. Ahmet deliye dönüyor.

Hemen Çorlulu Ali Paşa'yı Midilli kalesine hapsediyor; oradan kurtulabilmesi için de ikibin kese altın vermesi şart koşuluyor.

Paşa parayı veremeyince, 27 Aralık 1711'de Midilli kalesinde boğduruluyor, kafası da kesilerek İstanbul'a getiriliyor

Çorlulu Ali Paşa, idam edilmiş vezir-i azamlar sıralamasında otuzüçüncü...

• • •

III. Ahmet'in idam ettirdiği ikinci vezir-i azam Gürcü Yusuf Paşa'dır...

Vezir-i azamların Rusya'ya karşı izlemek istedikleri iniş-li çıkışlı politikalarla, padişaha sığınmış olan İsveç kralı Demirbaş XII. Şarl'ın durumu arasında sık sık ortaya çıkan çelişkiler, vezir-i azamların başını darda sokmayı sürdürmekte...

Yusuf Paşa da III. Ahmet'le aynı nedenden anlaşmazlığa düştü.

Kendisi Prut seferinde başarılarıyla ün yapmıştı.

Edirne'ye döndüğü zaman da, ikinci kez azledilen vezir-i azam Baltacı Mehmet Paşa'nın yerine vezir-i azamlığa getirilmişti.

Tarihçilerin yazdığına göre iyi bir askerdi ama devlet işlerinden pek anladığı yoktu.

Rus Çarı Büyük Petro'nun, Prut antlaşmasına uyacağına inanıyordu. Onun için de Rusya'ya açılan savaşın sürmesine karşıydı.

Oysa gelen haberler, Rusların antlaşmaya aldırmayarak yeniden hazırlanmakta olduklarını gösteriyordu.

Duruma canı sıkılan padişah, vezir-i azamı saraya davet edip kendisine bağırmıştı:

– Moskof çarı, İsveç kralının gitmesine mani olmamak şartıyla sulh yaptı diye nice günlür beni iğfal eyledin, işte Moskof taburu İsveç'in yollarını bağlamış; bana sözün nedir?

Yusuf Paşa:

- İsveç kralının sözüne itimat buyurman, maksadı yine araya fitne bırakmaktır; yoksa Çar'ın "nakz-i ahdetmek" ihti-

mali yoktur, demiş ve sefer hazırlığına gerek olmadığında ısrar etmişti.

Vezir-i azama gore "azıcık bir şey için buyuk iş açılmak, devlete büyük zararı mucip" olacaktı.

• • •

III. Ahmet vezir-i azamın görüşüne güvenmeyerek, durumu inceletmiş ve hemen Edirne'ye gidilerek orada hazırlık yapılmasını emretmişti.

Gürcü Yusuf Paşa ise padişahın karşı direnmesini sürdürüyordu:

Padişahım zulümden, kaht ve galadan memleket harap oldu; paşalarda ve reayada kuvvet kudret kalmadı; kul taifesi zapturaptdan çıkıp zabit sözü dinlemez oldu; bu kış ve kıyamette hareketiniz caiz değildir; yaz gelsin vaktiyle hareket edin...

III. Ahmet kulak asmıyordu Yusuf Paşa'nın söylediklerine.

Vezir-i azamın direnmesi inatlaşmaya dönüşünce de kendisini 31 Kasım 1712'de azletti ve hapsedilmesi için Rodos kalesine gönderdi. Onbeş gün geçince de kalede boğularak idam edildi. Kesilen başı, Edirne'den Vidos'a gitmiş olan padişahın otağı önüne koyuldu.

Vezir-i azamlığı bir yıl sürdü. İdam edildiğinde yaşı altmışa yakındı.

Azlinden sonra öldürülmesinde Damat Ali Paşa'nın etkisi olduğu belirtilir.

Fatih'ten bu yana idam edilmiş otuzdördüncü vezir-i azamdır Gurcu Yusuf Paşa...

• • •

Lale devri padişahının idam ettirdiği beş vezir-i azamlık listede, uçuncu ad Hoca İbrahim Paşa...

Hoca İbrahim Paşa'nın yaşamı, serüven filmlerinin en çılgınına bile parmak ısırtacak nitelikte...

Kendisi Serezli.

Önce donanmada hocalık etmiş, sonra sarayda cellatlık... Derken Cezayir'e kaçıp çımacılığa başlamış...

Bir süre sonra tekrar gelmiş İstanbul'a...

Kayıkçılıkla, ufaktan ufaktan balıkçılığa girişmiş.

Bir gün III. Ahmet, kılık değiştirmiş dolaşırken, bir rastlantı, Hoca İbrahim'in kayığına binmiş.

Pek de hoşlanmış Hoca'nın konuşmasından.

– Sen demiş benim özel adamım olur musun?

Hoca:

– Emredersiniz sultanım, demiş, elbette olurum.

– Öyleyse dinle, gizlice Girit'e gideceksin, orada vali bulunan Kalaylıkoz Ahmet Paşa'ya, kendisini vezir-i azam tayin ettiğimi bildiren hatt-ı humayunumu vereceksin...

Yıl 1703.

Bizim Hoca İbrahim Ağa, tüccar kılığına girerek bir gemiye kereste yüklemiş ve doğru tutmuş Girit'in yolunu...

Ve Girit valisi Kalaylıkoz Paşa'yı aynı gemiyle İstanbul'a getirip Küçük Çekmece'ye çıkarmış.

Hoca'ya bu başarısına karşılık önce kalyon kaptanlığı, en sonunda da kaptan-ı deryalık veriliyor.

Arkasından da vezir-i azamlığa getiriliyor. 4 Nisan 1713.

* * *

III. Ahmet'in böyle serüvenci eski bir balıkçıyı vezir-i azam yapması çevresindekileri epey şaşırtmış.

Aralarında:

– Canım bu kadar da olur mu?.. falan gibilerden fısıldaşmışlar.

Eski hoca, cellat, çımacı, balıkçı, donanma komutanı ve

nihayet vezir-i azam Hoca İbrahim Paşa, aynı zamanda sevmediklerine suikast düzenlemeye merakhymış.

Önce padişahın damadı Silahtar Ali Paşa'yı, kendisine bağlı kayıkçılara öldurtmeye kalkışmış, işi denk getirememiş. Ali Paşa suikastı haber almış ve dikkatli davranır olmuş.

Bunun ustune bizini Hoca İbrahim Paşa, Damat Ali Paşa'yı zehirlemek için bir ziyafet ayarlıyor.

Ziyafete elçileriyle birlikte Demirbaş Şarl'ı, Kırım Ham Kaplan Giray'ı, reis-ül küttap Abdülkerim Bey'i ve Damat Ali Paşa'yı davet ediyor.

Damat Ali Paşa, ne olur ne olmaz diye gitmemiş ziyafete.

Ayrıca kuşkusunu padişaha da bir mektupla yazmış:

– Şu herifi geturup devleti kayırır deyu, vezir-i azam eyledin; devlet nabzından bilubur. Bana da, sana da kasdı mukarrer ve yarın bütün ayan ı devleti ve İsveç kralını ve balyozları ziyafet ve meşveret bahanesiyle Edirne'ye davet, beni ve İsveç kralını oldurecektir; beni sen oldur gitmem, diye yazmış.

Padişaha sığınmış olarak yaşayan Kral Demirbaş XII. Şarl da vezir-i azamın davetine gitmiyor. Bir hastalık bahane ediyor.

* * *

Padişah III. Ahmet çağırmış taze vezir-i azamı:

– Düşman ahvali ne oldu, diye sormuş.

Vezir-i azam Hoca İbrahim Paşa da:

Yeniçeri ocağını kendime uydurdum, yeniçeri ağasıyla yekdil ve yekcihet oldum, demiş.

Padişah da fena kuşkulanmış bu sözlerden. "Yeniçeri ocağını kendime uydurdum" ne demek yani?

Hemen aldırmış mühr-ü humayunu Hoca Paşa'dan.

Ve bir cellat gönderilmiş eski balıkçı, kayıkçı ve kaptan vezir-i azama; Haseki Kara Mustafa...

Kara Mustafa boğmuş vezir-i azamı. Kemendi boynuna geçirirken de şöyle demiş:

– Nimet kadir bilmeyen hain. Bir murdar kayıkçı iken seni bu surete getiren padişahâ suikast eyledin kafir.

Sonra başına birkaç yumruk vurmuş ve kemendi çekmiş. Cesedini de Tunca kıyısına gömmüş. 27 Nisan 1713.

Sadareti yirmibir gün sürmüş.

Padişaha çok yakın olduğu için her işe karışan, vezir-i azamları durmadan çürüten, azlettiren, hatta idam ettiren Damat Ali Paşa'dan kurtulmaya çalışırken, okkanın altına kendisi gitmişti Hoca'nın.... Hem de yirmibir günde...

Genel sıralamada idam edilmiş otuzbeşinci vezir-i azamdır Hoca İbrahim Paşa...

XIII

18. Yüzyıl İstanbul'u - III. Ahmet'in boğdurttuğu dördüncü vezir-i azam, Silahtar Süleyman Paşa - Demirbaş Şart'ın çıkardığı yeni sorunlar - Patronu Halil ayaklanması - Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın idamı ve parçalanması - I. Mahmut'un öldürttüğü Kabakulak İbrahim Paşa - Osmanlı politikasındaki kaypak ve fitneli kulisler

Onsekizinci yüzyılın başları... Daha dakik bir anlatımla 1712 yılı...

Acaba o tarihlerde İstanbul nasıldı?

Herhalde nüfus üçyüzbin kadar ya vardı, ya yoktu.

Daracık toprak yollar, daracık toprak yolların arasında, kafesli küçümen ahşap evlerin kümelendiği sıkışık mahalleler vardı.

Geceleri yanan sokak lambaları yoktu. İnsanların ortaklaşa bindiği taşıt araçları yoktu. Mahallelerle içli dışlı olmuş mezarlıklarda selviler, alanımsı boşluklarda çınarlar, mahalle aralarındaki genişçe koşebaşlarında mermer çeşmeler ve boy boy camiler vardı.

Ay olmadığı zamanlar, göz gözü görmeyen zifir-i karanlık bir gece çökerdi İstanbul'un üstüne...

Ayağı beyaz şalvarlı, beli kırmızı kuşaklı, sırtı gömlek üstü cepkenli, başı kavuklu, sarıklı, kulahlı, asık yüzlü, kocaman bıyıklı erkekler dolaşırdı gündüzleri ortalıkta...

Su sorununu da, ışık sorununu da, çöp sorununu da, lağım sorununu da, doğum sorununu da, hastalık sorununu da, herkes kendi kendine çözümlerdi.

• • •

Dokuz yıldan beri III. Ahmet padişahtı. Henüz daha iki vezir-i azam idam ettirmişti: Çorlulu Ali Paşa'yla Gürcü Yusuf Paşa'yı...

Ve Gürcü Yusuf Paşa'nın azledilip onbeş gün sonra çıkagelecek celladı -bilir bilmez- beklemek üzere Rodos kalesine gönderilmesinden sonra, yerine Silahtar Süleyman Paşa getirilmişti... Tarih 12 Kasım 1712.

Süleyman Paşa, beş ay ancak kalabilecekti sadarette. Ancak idamı bir hayli, daha doğrusu iki yıl kadar gecikecekti.

Kendisinden sonra vezir-i azam olan Hoca İbrahim Paşa, kendisinden önce idam edildiği için, idam edilmiş vezir-i azamlar sıralamasında Hoca İbrahim Paşa otuzbeşinciliği, Silahtar Süleyman Paşa ise otuzaltıncılığı alacaktı...

Bazen bir vezir-i azamın idamı, kendisinin yerine atanan vezir-i azamın idamından daha sonraya kalabiliyordu.

Vezir-i azam idamları peşpeşe geldiğinde, böyle bir sıra kaymasına şaşmamak gerekiyor. Hele vezir-i azamlıkların bir yıl, beş ay, yirmibir gün falan gibi bir hayli kısa sürmüş olduğu dönemlerde...

* * *

Gürcü Yusuf Paşa'mn yerine vezir-i azam olan Silahtar Süleyman Paşa, beş ayda neden azledilmiş ve iki yıl sonra da neden idam edilmişti?

III. Ahmet'in damadı ve pek yakın dostu Ali Paşa, o tarihlerde vezir-i azamların atanmasında, azlinde ve idamında en büyük rolü oynuyordu.

Padişah, Damat Ali Paşa'nın iyice etkisi altındaydı. Onun tuttuğunu tutuyor, tutmadığını tutmuyordu.

Silahtar Süleyman Paşa'mn vezir-i azamlığını da yine Damat Ali Paşa önermişti. 12 Kasım 1712.

O günlerde, bir süredir Osmanlı İmparatorluğuna sığın-

mış bulanan İsveç kralı Demirbaş Şarl'ın ülkesine dönme sorunu çözümlenmek üzereydi.

Kralın yola çıkmak için istediği şeyler verilmişti kendisine.

Ama Demirbaş Şarl gitmekte yine ayak sürüyor, bir türlü yola çıkmıyordu.

Vezir-i azam Silahtar Süleyman Paşa kızmaya başlamıştı XII. Şarl'a.

Gidip durumu şeyhülislamla görüştü. Şayet kral gitmemekte inat ederse, devletin konuğu olarak bulunduğu sınırdışı bölgeden zorla ülkenin içine alınacaktı. Bu konuda Kırım Ham Devlet Giray'la, Bender seraskerine de emirler verildi.

Ve XII. Şarl yola çıkmamakta iyice inatlaşınca, sınırdan zorla alınarak Dimetoka'ya nakledildi.

* * *

Devletin konuğu sayılan bir kral hakkında uygulanan bu yakışıksız muamele, acı eleştirilere ve birtakım söylentilere neden oldu.

Silahtar Süleyman Paşa, Kırım Hanı ve şeyhülislam azledildiler.

Süleyman Paşa, vezir-i azamlıktan azledilince tümden de düşmedi gözden. Önce kaptan paşalığa getirildi.

Ancak vezir-i azamken, işkence yaparak sağladığı iddia edilen nakit servetinden, hazineye seksen kese akçe para ödemesi istendi. Bu parayla sefer iaşesi sağlanacaktı.

Paşa seksen kese akçeyi tam ödeyemedi.

Ve kaptan paşalıktan da azlonularak İstanköy adasına sürüldü.

Ama sürgüne gitmesiyle birlikte Girit'e vali atandı.

Bir yıl geçmeden de Rodos'a nakledildi. 4 Ekim 1714.

Rodos'a gelince, zorunlu olarak adada oturması emredildi.

Tam bir yıl geçince de aradan...

Ekim 1715'te katline ferman gönderilerek boğduruldu ve kesilen başı İstanbul'a gönderildi.

Süleyman Paşa'nın neden idam edildiğine gelince...

Neden idam edildiğini kimse anlayamadı.

Kendisi III. Ahmet'in idam ettirdiği dördüncü vezir-i azamdı. Genel sıralamada ise, daha önce de belirttiğimiz gibi, otuzaltıncı...

Ve onun da idamında, vaktiyle kendisini vezir-i azamlığa önermiş Damat Ali Paşa'nın parmağı vardı.

• • •

III. Ahmet'in boğdurttuğu beşinci vezir-i azam, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'dır.

Ne var ki Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın idam nedeni bir hayli değişik ve şaşırtıcıdır.

Önce Nevşehirli'nin özgeçmişine kısaca bir göz atalım.

Lakabından da anlaşıldığı gibi kendisi Nevşehirli...

Genç yaşta köyünden kalkıp, hem akrabalarıyla hemşerilerini ziyaret etmek, hem de bir iş bulmak için İstanbul'a gelmiş...

(Görülüyor ki İstanbul'a göç, daha o zamanlardan başlamış. Hem de hep aynı nedenle...)

İbrahim'in İstanbul'daki akrabalarından eski saray masraf katibi Mustafa Efendi arka çıkmış kendisine... Sarayın helvacı ocağına yazdırmış onu...

Saraya giriş o giriş...

Önce katipliklerde yükselme...

Derken henüz şehzade olan III. Ahmet'in gözüne girme...

III. Ahmet padişah olunca, itibarının daha da artması...

Perde arkasında bir yığın didişme, çekişme, çürütme...

Damat Ali Paşa'nın kendisine gösterdiği yakınlık...

1716'da Avusturya savaşlarında Niş defterdarlığı...

İstanbul'dan Belgrad'a kadar zahirenin hazırlanması, köprülerin onarımı, ordu donatımının sağlanması ve Vidin'den Niş'e nakledilecek toplarla cephanenin nakli işini yüklenme, başarıyla da gerçekleştirme...

Ordu Varadin'de yenilince, ordu temsilcisi olarak durumu padişaha anlatmak üzere Edirne'ye gelme...

Ve vezir-i azam vekilliğine atanma...

Damat Ali Paşa'nın şehit düşmesiyle ondört yaşında dul kalan ve kendisinden kırkdört yaş küçük olan padişahın kızı Fatma Sultan'la evlenme...

10 Mayıs 1718'de de vezir-i azamlığa çıkış...

• • •

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın vezir-i azamlığı tam onüç yıl sürdü...

O yıllar, Osmanlı yaşamında yeni bir lezzetle inceliğin başladığı yıllardır.

Lale bahçeleri, Sadabad eğlenceleri, helva sohbetleri, ilk matbaa, ilk endüstri örnekleri...

Ancak 1730 yılının Eylülü geldiğinde...

Sabık İstanbul kadısı Zülali Hasan Efendi ile Ayasofya vaizi İspirzade'nin el altından hazırladıkları ayaklanma...

Patrona Halil'in öncülüğünü ettiği ayaklanma...

Kime karşı ayaklanma?

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya karşı ayaklanma...

Nevşehirli'nin damadı kaptan-ı derya Kaymak Mustafa Paşa'ya karşı ayaklanma... -Kaymak Mustafa Paşa, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın torunu- Yine Nevşehirli'nin damadı kethüda Mehmet Paşa'ya karşı ayaklanma...

• • •

Kıvılcım, derken alev; alev derken, yangın olan Patrona Halil ayaklanması önünde ne yapacağını şaşırarak afallayıp kalan Padişah III. Ahmet...

Padişahın kızkardeşi Hatice Sultan bir güzel akıllar öğretir ağabeyine:

– Tahtını kurtarmak istiyorsan, isyancıların kellesini istediklerini feda et... Hepsini öldürtüp cesetlerini ver onlara...

III. Ahmet, kızkardeşi Hatice Sultan'ın önerisini dinler, vezir-i azam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın, kaptan-ı derya Kaymak Mustafa Paşa'mn ve kethüda Mehmet Paşa'nın öldürülmelerini emreder.

Üçü de boğularak cesetleri sarayın Alayköşkü tarafındaki duvardan isyancıların önüne atılır.

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'mn cesedi bir arabayla Sultanahmet alanına taşınarak, orada parça parça edilmiştir.

* * *

Sabık Halep kadısı Şakir Bey, parayla adam tutup İbrahim Paşa'nın paramparça edilmiş cesedini gizlice toplatmaya çalışmış. Bulunabilen parçalar geceleyin Şehzadebaşı'ndaki İbrahim Paşa sebili yanına gömülmüş...

Cesedin öteki parçaları ise damadının parçalarıyla birlikte Süleymaniye'de Kirazlımescit sokağında kızına ait konağın bahçesine gömülmüş...

Vezir-i azam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, boğulup parçalandığında yetmiş yaşındaymış.

Kendisi 1453'den sonra idam edilmiş vezir-i azamların otuzyedincisi...

III. Ahmet, tahtını kurtarmak için hem damadı, hem vezir-i azamı olan İbrahim Paşa ile yakınlarını boğdurtmuştu ama yine de devrilmekten kurtulamamıştı.

* * *

III. Ahmet, yirmiyedi yıllık bir saltanattan sonra tahttan indirilince, yerine I. Mahmut padişah oldu. 1730.

I. Mahmut yirmidört yıllık iktidarı süresince, sadece bir vezir-i azamı boğdurttu, Kabakulak İbrahim Paşa'yı...

Kabakulak İbrahim Paşa'nın da yaşam öyküsü yine bir serüven filmi gibidir...

Kendisi Şebin Karahisarı'ndan bir köylünün oğlu...

İş bulmak için gelmiş İstanbul'a...

Saraya yanaşmış...

Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa gibi kişilerin "getir-götür" işlerinde bulunmuş...

Bir basamak, bir basamak daha derken...

Mısır'daki bir başkaldırıyı bastırmış...

O yüzden Patrona Halil ayaklanmasının da üstesinden geleceği düşünülmüş...

Darussaade ağası Beşir Ağa, arka çıkmış kendisine ve yetkilerinin arttırılmasını önermiş I. Mahmut'a...

Böylece önce kapıcılar kethüdahğı, arkasından vezirlik ve Halep valiliği, arkasından da vezir i azamlık... Tarih 22 Ocak 1731.

• • •

Kabakulak İbrahim Paşa, uzayıp giden Patrona Halil ayaklanmasının dalgalanmalarını iyice bastırır.

Sıra gelir kızdıklarıyla kırıldıklarından öç almaya...

Hınç duyduklarına karşı bir sürgün kampanyası başlatır ki sormayın...

Vaktiyle kendisinin elinden tutmuş olan defterdar Damat Mehmet Paşa'nın oğlu İzzet Ali Bey'i bile azlettirip sürdürür.

Onunla da yetinmez...

Kendisine vezir-i azamlık kapısını açan darüssaade ağası Hacı Beşir Ağa'yı da sürdürmek için padişahtan izin alır.

Ağa'yı sürgüne götürecek bir çektiriyi de Sarayburnu'nda hazırlatır.

• • •

Kabakulak İbrahim Paşa, Beşir Ağa'yı sürdürmek için padişahtan izin aldığını kayınpederi Mehmet Ağa'ya söylemiş.

"Durum böyle böyle, aman kimse duymasın" demiş.

Kayınpeder, kimsenin duymaması gereken haberi, doğru Beşir Ağa'ya uçurtmuş.

Beşir Ağa'nın etekleri tutuşmuş.

Haydi hemen valide-sultana...

Ayaklara kapanma...

Aman ne olur padişah efendimizden affetmeleri için, şefaat ihsan buyurun...

Valide sultan padişaha gidip Beşir Ağa için şefaat eder.

Padişah Beşir Ağa'yı affeder.

Buna karşılık vezir-i azam Kabakulak İbrahim Paşa'yı azleder.

Azletmekle de yetinmez.

Kabakulak Paşa'nın, Beşir Ağa'yı sürgüne göndermek için Sarayburnu'nda hazırlattığı çektiriye kendisini bindirtir...

Haydi Ağrıboz muhafızlığıyla İstanbul'un dışına...

• • •

Kabakulak Paşa, Nisan 1732'de Ağrıboz muhafızlığından Bosna valiliğine atanır...

Bosna halkı "dat bir, feryat iki" der Kabakulak İbrahim Paşa'dan...

Saraya durmadan şikayet yağar...

Kabakulak Paşa Bosna'dan da alınır, Temmuz 1732'de Girit'te Resmo kasabasında zorunlu oturmaya gönderilir.

On yıl oturur bu kasabada...

1743 yılı başlarında bilinmeyen bir nedenle boğularak idam edilir. Başı kesilir, padişah I. Mahmut'a gösterilmek için İstanbul'a götürülür.

* * *

Azlinden onbir yıl sonra da olsa, boğdurulmuş olduğu için, idam edilmiş vezir-i azamlar sıralamasında otuzsekizinci sırayı almıştır Kabakulak İbrahim Paşa...

Kendisine yardım etmiş olanları alaşağı edeyim derken, pek güvendiği kayınpederi tarafından ihbar edilerek...

Dikkat ediyor musunuz bilmem, Osmanlıdaki politika kulisleriyle tezgahlarında da, düzgün ve soylu tavırlara rastlanmıyor hani pek...

Mertlik, kişilerin bu konudaki iddialarına kıyasla, uygulanması bir hayli zor bir nitelik galiba...

XIV

Unutulmuş Osmanlı padişahları – III. Osman'ın üç yıllık iktidarı – Müezzinlikten vezir-i azamlığa yükselen Bıyıklı Ali Paşa'nın idamı – III. Mustafa'nın boğdurttuğu iki vezir-i azam – Bahri Mustafa Paşa neden idam edildi? – Yağlıkçızade Emin Mehmet Paşa'nın pısırıklığı – Edirne'ye gizlice gönderilen cellat – İdam edilecek yeni vezir-i azamlara doğru

Osmanlı padişahlarının bir çoğu ne kadar da çabuk unutulmuş. Oysa yaşarlarken toplumun belleğinden bu kadar hızlı silinecekleri, herhalde ne kendilerinin aklına geliyordu, ne de başkalarının...

Bunda, kentlerimizdeki tarihsel birikimleri yeterince anıtsallaştıramamış olmamızın da payı vardır sanırız...

Hoş, kendi ailelerimizin içinde dahi büyükbabalarımızdan daha öncekilerin adım kaçımız biliriz ki?..

Geçmişi, iki sözcüklü "şanlı tarih" sloganının parantezleri arasında komprimeleştirmek, her kuşağın işine daha çok gelmiş nedense...

Durmuş oturmuş, kurumlaşmış ve örgütlenmiş bir toplum düzeyine yaklaştıkça, tarih bilincimiz de daha keskinleşecek ve hangi dönemlerden geçtiğimizin merakı, ortak kültürümüzün havuzlarını daha derinleştirecektir.

* * *

Altı yüzyıl boyunca tahta çıkmış otuzaltı padişahtan artık iyice unutulmuş olanlar, unutulmamışların en az üç katı...

Bunlardan biri de III. Osman...

O da ağabeyi I. Mahmut gibi, II. Mustafa'nın oğlu...

Ellialtı yaşında çıkmış tahta. Üç yıl kalmış iktidarda ve ellidokuzunda ölmüş. (1754–1757)

Ama o da ağabeyi I. Mahmut, amcası III. Ahmet, babası II. Mustafa, dedesi Avcı Mehmet gibi idam edilmiş vezir–i azamlar listesine kendince yeni bir katkı daha yapmaktan geri kalmamış.

* * *

III. Osman'ın boğdurttuğu vezir–i azam Silahtar Bıyıklı Ali Paşa.

Ali Paşa yoksul bir İstanbul ailesinin çocuğu...

Tarihlerin yazdığına göre eli yüzü düzgün, boyu posu çekimli, sesi de pek güzelmiş.

Önceleri Büyük Ayasofya evkafı katibi Mehmet Efendi'nin dikkatini çekmiş "tenesüb–ü endamı".

Derken sarayda kiler odasına alınmış ve dönemin ünlü politikacılarından darüssaade ağası Hacı Beşir Ağa'ya müezzin olmuş.

Hacı Beşir Ağa ölmeden önce padişah I. Mahmut'tan rica etmiş:

– Zat–ı şahaneleri bizim Ali'ye lütfeder de müezzin başılık ihsan buyururlarsa, gözüm arkada gitmeyeceğim...

Ali, müezzin başılıkla hasodaya alınmış ve oradan da yükselerek silahtar olmuş.

I. Mahmut'un ölümünden sonra kardeşi III. Osman tahta çıkınca, eski müezzin ve yeni silahtar, Ali Paşa'nın da şansı açılmış.

Öyle ki vezir–i azamlar bir yana, Silahtar Ali Paşa bir yana...

O ne derse onun dediği oluyor. Vezir–i azamlar pörsümüş kocakarı memesi gibi kalmışlar yanında...

III. Osman bir ara vezir–i azam yapmayı düşünmüş, güzel endamlı, güzel sesli Silahtar Ali Paşa'yı...

Gelin görün ki Silahtar Ali Paşa'mn henüz sakalı bile yokmuş.

O yüzden sadece vezir olmuş ve kendisine bol gelirli Aydın muhassallığı verilmiş.

Ayrıca yolunu bulması için Muhsinzade sarayı da Ali Paşa'ya döşetürilmiş.

Ve sonunda vezir-i azamlığa getirilmiş Silahtar Ali Paşa. Tarih 24 Ağustos 1755.

• • •

Bıyıklı Ali Paşa'nın sadareti altmışüç gün sürüyor.

Enderun halkından bazılarının bizzat padişahtan duyduklarına göre, Bıyıklı Ali Paşa'nın aşırı yalan söylemesi, aşırı haraç ve aşırı rüşvet alması birden kızdırıvermiş III. Osman'ı...

Hiç beklenmedik bir anda azledilerek, saraydaki orta kapının sahanlığına hapsedilmiş ve hemen boğdurulmuş. Tarih 25 Ekim 1755.

Bıyıklı Ali Paşa'nın idamından iki saat sonra, padişah III. Osman böyle bir kararı vermekte acele ettiğine pek pişman olmuş ve üzülmüş, üzülmüş...

Genel sıralamada Silahtar Bıyıklı Ali Paşa, idam edilmiş otuzdokuzuncu vezir-i azam...

• • •

III. Osman'ın yerine çıkan III. Mustafa, onyedi yıl kaldı iktidarda. (1757-1774)

İdam sıralamasında kırkıncıyla kırkbirinci vezir-i azamları o boğdurttu.

Aslı aranırsa ne III. Mustafa akılda kalmış padişahlardandır, ne de idam ettirdiği vezir-i azamlardan Bahri Mustafa Paşa ile Yağlıkçızade Emin Mehmet Paşa...

Aynı yıllarda yaşamış olan Montesquieu'yü, Jean-Jacques Rousseau'yu, Voltaire'i, padişah III. Mustafa'dan da daha iyi ve daha ayrıntılı tanıyoruz, vezir-i azam Bahri Mustafa Paşa ile Yağlıkçızade Mehmet Emin Paşa'dan da...

* * *

III. Mustafa'nın kızıp boğdurttuğu vezir-i azam Bahri Mustafa Paşa, ilk kez I. Mahmut zamanında vezir-i azam oluyor. 1 Temmuz 1752.

Mahmut ölüp de yerine kardeşi III. Osman geçince Bahri Mustafa Paşa'yı azlediyor.

Ama sonra ikinci kez tekrar getiriyor vezir-i azamlığa...

Ve aradan on ay geçmeden yine azlediyor.

Söz aramızda, bizim padişahların önemli bir bölümü, iyice kararsız kişiler... Kimi neden azlettiklerini, arkasından yine aynı yere neden getirdiklerini ve tekrar neden azlettiklerini pek bilmiyorlar...

Bir o söylentinin etkisinde kalıyorlar, bir bu söylentinin...

Saray kulislerindeki söylentiler ise hiç mi hiç bitmiyor...

Böylece vezir-i azamlar da, rakipleriyle durmadan tahterevalli oynuyorlar.

Anlaşıldığı kadarıyla Bahri Mustafa Paşa da, tahterevallinin müşterilerinden... İniyor çıkıyor, çıkıyor iniyor...

* * *

III. Mustafa, altı yıldır padişah...

Ve bizim eski vezir-i azam Bahri Mustafa Paşa, üçüncü kez vezir-i azamlığa atanıyor. Tarih 1 Kasım 1763.

30 Mart 1765'de de üçüncü kez azlediliyor. Azledilmekle de kalmıyor, sarayda Topkapı bölümüne hapsedilerek iki

gün sorguya çekiliyor. Sonra da Midilli'ye sürülüyor. Meğer kendisi son vezir-i azamlığında aşırı para yürütmüş.

Kıbrıs'tan toplanan vergi her zaman vezir-i azamlara ait. Ne var ki Bahri Mustafa Paşa, gelirini artırmak için Kıbrıs vergilerine zam yapmış ve orada ayaklanmalara neden olmuş.

İstanbul'dan da, daha başka vilayetlerden de zorla epey para kaldırmış.

* * *

III. Mustafa, vezir-i azamın marifetlerini duyunca bir soruşturma açtırmış hakkında...

Bakmış ki söylenenler doğru...

Bahri Mustafa Paşa'yı çağırıp nazikçe uyarmış kendisini.

Bizim paşa hepsini inkâr etmiş.

Bunun üstüne de önce azledilmiş. Ve Midilli'ye sürülmüş.

Bahri Mustafa Paşa İstanbul'dan Midilli'ye doğru yola çıkınca, hakkındaki birikmiş şikayetler de ayyuka çıkmış.

III. Mustafa çok üzülmüş bu şikayetlerden...

Eski vezir-i azamı Midilli'ye götürmeye memur edilen Kelleci Osman Ağa'ya gizlice bir bostancı yollanmış.

Bostancı, padişahın Bahri Mustafa Paşa hakkındaki idam fermanını getirip vermiş Kelleci Osman Ağa'ya...

Nisan 1765'de Bahri Mustafa Paşa Midilli'de boğulmuş, başı kesilmiş ve kesik başı İstanbul'a gönderilmiş.

* * *

Tarihçilerin, vezir-i azam Bahri Mustafa Paşa'mn idamıyla ilgili değişik bir yorumları daha var.

III. Osman, padişahlığında kendisinden sonra tahta çıka-

cak olan amcası III. Ahmet'in büyük oğlu Şehzade Mehmet'i, yani yeğenini öldürtmeye kalkar...

(Avcı Mehmet'ten sonra sırayla iki kardeşi daha tahta çıktı. Sonra da iki oğlu, II. Mustafa ile III. Ahmet. Ve sıra II. Mustafa'nın iki oğluna geldi. I. Mahmut'la III. Osman'a. Ve sonra da III. Ahmet'in oğlu III. Mustafa'ya.)

O sırada vezir-i azamlığının ikinci turunu koşan Bahri Mustafa Paşa, padişahın kararını onaylar.

Şehzade Mehmet zehirletilir.

Padişah III. Mustafa, zehirle öldürülmüş olan Şehzade Mehmet'in küçük kardeşidir.

Bahri Mustafa Paşa'yı idam ettirerek, belki de kardeşinin öcünü aldığı ihtimalini benimsemiştir bazıları.

Şu nedenle de olsa, bu nedenle de olsa, Bahri Mustafa Paşa, üçyüzon yıl içinde idam edilmiş vezir-i azamların kırkıncısı olmuştur.

* * *

III. Mustafa'nın idam ettirdiği ikinci vezir-i azam, Yağlıkçızade Emin Mehmet Paşa'dır.

Kendisi Osmanlıların ilk Hindistan elçisi zengin yağ tacirlerinden Hacı Yusuf Ağa'nın oğluydu.

Babasıyla birlikte Hindistan'a gidip oralarda altı yıl kaldığı için, gençliğindeki lakabı Hindi Emin Efendi'ydi.

Tarihçiler güçlü bir kalemi ve iyi bir anlatımı olduğunu söylüyorlar.

III. Mustafa kendisini sevip önce vezirliğe kadar yükseltmiş, 20 Ekim 1768'de de vezir-i azam yapmış.

Ne var ki vezir-i azam Yağlıkçızade Emin Mehmet Paşa'nın, askerlikle uzaktan yakından bir ilişkisi yok. Rus savaşında ordu bu yüzden başkomutansız kalmış.

Buna bir de zahire darlığı eklenmiş.

Bizim taze vezir-i azam Yağlıkçızade Paşa da, ne yapacağını şaşırıp cephede hastalanmış, yataklara düşmüş...

• • •

12 Ağustos 1769'da padişah kendisini azlediyor. Malına mülküne el konmuyor ama, Dimetoka kasabasında zorunlu olarak oturmaya gönderiliyor.

Ancak zahire yokluğunu bahane ederek cepheden kaçan askerlerle savaşa dayanamayan gönulluler, bütün sorumluluğu vezir-i azamın üstüne yüklediklerinden, bu yakınmalara inanan III. Mustafa, kapıcıbaşılardan Şirinzade Halil Ağa'yı, bir idam fermanıyla gizlice Edirne'ye gönderiyor.

Yağlıkçızade Emin Mehmet Paşa, sürgüne gitmek için cepheden Edirne'ye geldiğinde, boğularak idam edilliyor ve Saray arkasındaki Piyade kışlası mezarlığına gömülüyor.

Sadareti on ay sürmüş.

Genel sıralamada idam edilmiş vezir-i azamların kırkbirincisi kendisi...

• • •

O sıralarda dışarlarda yepyeni rüzgarlar esiyordu. Amerika bağımsızlığını kazanmaya, Fransa da görkemli bir devrim yaparak monarşiyi devirmeye hazırlanıyordu.

Bizde ise III. Mustafa'dan sonra tahta çıkacak olan üç padişah daha tek tek birer vezir-i azam boğdurarak, idam edilmiş vezir-i azamların kırkdört kişilik listesini nihayet tamamlayacaklardı.

XV

Sonuncu yazı – Boğulup kesilmiş kavuklu vezir-i azam başları – I. Abdülhamit'in idam ettirdiği 42. vezir-i azam Halil Hamit Paşa – III. Selim dönemi ve vezir-i azam Şerif Hasan Paşa'nın kurşunlanması – II. Mahmut'un "Yunan isyanı dolayısıyla devlet aleyhinde faaliyet" gerekçesiyle idam ettirdiği Ali Paşa – Bir küçücük soru

Son bir ay, bazen günde yedi sekiz saati bulan yoğun çalışmalarla geçti.

Gece gözümü kapadığım zamanlar, henüz doğmamış padişahların boğduracağı, henüz doğmamış vezir-i azamların idam sıralamasını görüyordum.

Ve yarım yamalak uykumda, onaltıncı yüzyıldan onyedinci yüzyılda olacakları, onyedinci yüzyıldan onsekizinci yüzyılda olacakları izlemek; tatsız kehanetlerin karabasanıyla kendi öz takviminin dışına fırlamış olan beynimi mıncıklıyordu.

Sanki vezir-i azamlar, kağıdın üstünde sıra kendilerine geldikçe idam ediliyorlardı.

O satırı yazmasam yaşamları sürüp gidecekti.

Ama o satırı yazmak zorunda kalıyordum.

Cellat kemendi bir vezir-i azamın boynuna daha dolanıyordu.

Galiba okuyup yazdıklarımdan aşırı ölçüde etkilenmiştim.

Neyse, geldik sonuna kitabın...

* * *

Osmanlı hanedanında ilk önceleri, en büyük şehzadenin veliaht sayılmasını gerektiren bir kural yoktu.

Fatih kanunnamesi de bu kuralsızlığı iyice pekiştirmişti.

Şehzadelerden hangisi tahtı ele geçirip ötekileri tepelerse, yahut ötekileri tepeleyip tahtı ele geçirirse, o yasal olarak padişah sayılabiliyordu.

Kanlı kargaşalarla binbir saray entrikasına neden olan bu kuralsızlık, I. Ahmet'in tahta çıkmasıyla birlikte, yavaş yavaş "Seniorat" düzenine dönüşmeye başladı.

Şehzadeler yaş sırasıyla peşpeşe padişah oluyorlar ve ondan sonra sıra, ilk padişah olmuş en büyük şehzadenin çocuklarına geliyordu.

Onun için III. Mustafa'dan sonra sıra, kardeşi I. Abdülhamit'e gelmişti. (1774-1789) İkisi de Lale devri padişahı III. Ahmet'in çocuklarıydı.

• • •

I. Abdülhamit, ortaçağ bataklığından bir türlü çıkamayan Osmanlı devletine bir çeki düzen vermek istiyordu...

Çeki düzen vermek istiyordu ama, kimse alışkanlıklarından vazgeçmek istemiyordu. Onun için değişiklik de istemiyordu.

I. Abdülhamit, uğraşa savaşa, sıkıla zorlana köklü bir değişim gerektiğine yürekten inanmış reformcu iki vezir-i azam bulabildi kendine.

Biri Karavezir Seyyid Mehmet Paşa, öteki İspartalı Halil Hamit Paşa...

Zaten Seyyit Mehmet Paşa olurken de, kendisini ziyarete gelen padişahın, vezir-i azam olarak Halil Hamit Paşa'yı önermişti.

O yıllar Rusların Osmanlıyı iyice sıkıştırdığı yıllardı. Kırım elden çıkmıştı...

Kimse Ruslarla yeni bir savaşa girmekten yana değildi.

Aynalıkavak Antlaşmasıyla barışın sağlanmasına çalışılıyordu.

Ama ne olur ne olmaz diye, yine de tetikte duruluyordu.

Ispartalı Halil Hamit Paşa'mn vezir-i azamlığı tam o sıkıntılı günlere rastlamıştır. Tarih 31 Aralık 1782.

* * *

Çok köklü bir geçmişe sahip olan saray entrikaları, reformcu vezir-i azam Halil Hamit Paşa hakkında da bela kazanlarını kaynatmaya başlamıştı.

Kaptan-ı derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa, vezir-i azamı padişahın gözünden düşürmek için elinden geleni ardına koymuyor, hışımlı bir çürütmecilik kampanyası sürdürüyordu.

I. Abdülhamit, Cezayirli Hasan Paşa'mn etkisiyle, vezir-i azam Halil Hamit Paşa hakkında kararsızlıklara yuvarlanmıştı.

Bu kararsızlıklar da Halil Hamit Paşa'nın elini kolunu bağlıyordu.

* * *

Böyle bir ruhsal cendere içinde, vezir-i azam Ispartalı Halil Hamit Paşa hırslı bir eyleme geçti. Kararsızlıktan bir türlü kurtulamayan padişahı tahttan indirecek, genç ve dinamik bir şehzade olduğuna inandığı veliaht Selim'i hükümdar yapacaktı.

Vezir-i azam, şeyhülislam Dürrizade Seyyid Ataullah Efendi ile yeniçeri ağası Yahya Ağa'yı elde ederek onlarla anlaşmıştı.

Ancak, gizli gizli sürdürülen I. Abdülhamit'i devirme komplosunu, kaptan-ı derya Cezayirli Hasan Paşa öğrendi ve padişahın kızkardeşi Esma Sultan aracılığıyla durumu kendisine bildirdi.

* * *

I. Abdülhamit derhal azletti vezir-i azam Halil Hamit Paşa'yı. Tarih 31 Mart 1785.

Kendisi önce Gelibolu'ya, sonra da Tekirdağ'a gönderildi.

Derken bir ferman daha geldi Halil Hamit Paşa'ya.

Cidde ve Habeş valiliğine atanmıştı. Hazırlıklarını yapması için Bozcaada'ya gitmesi emrolunuyordu.

Eski vezir-i azam, Bozcaada'da hazırlık yaparken bir ferman daha geldi.

Valilikten azledilmiş ve zorunlu olarak İstanköy adasında oturmaya memur edilmişti.

I. Abdülhamit'in, başlangıçta pek sevip güvendiği Ispartalı Halil Hamit Paşa'ya karşı gazabı bir türlü yatışmıyordu.

Padişah son bir ferman daha çıkardı.

Halil Hamit Paşa idam edilecekti.

Bu sonuncu gizli ferman Kara Kethüdazade Ali Bey'e gönderildi. Fermanı alan Kara Kethüdazade Ali Bey, Halil Hamit Paşa henüz Bozcaada'dayken, kendisini orada boğarak idam etti ve kestiği başını İstanbul'a getirdi. Tarih 27 Nisan 1788.

Ve genel sıralamada Halil Hamit Paşa, idam edilen kırkikinci vezir-i azam oldu.

Aradan bir yıl geçmeden Ruslar Hotin'i, Yaş'ı, Özi'yi ele geçirdiler. I. Abdülhamit bu yenilgi haberlerinin üzüntüsüne dayanamayarak kahrından öldü.1789.

* * *

III. Selim, I. Abdülhamit'in ağabeyi III. Mustafa'nın oğluydu. Amcasından sonra o çıktı tahta.(1789–1807)

İktidarının ikinci yılında o da bir vezir-i azam öldürttü. Rusçuklu Şerif Hasan Paşa'yı...

Rusçuklu Şerif Hasan Paşa, III. Mustafa döneminde da-

ha tüysüz bir delikanlıyken Rusçuk'ta "Ayanlık" iddiasıyla ortalığı ayağa kaldırıp idama mahkum olmuştu. Ve Azrail'e şaşırtma vererek tüymüştü.

Yanına sığındığı eski Kırım Hanı Giray Han, o zamanki padişah III. Mustafa'dan kendisinin affını rica etmiş ve Hasan'ın etliye sütlüye karışmaması koşuluyla, hem cezası kaldırılmış, hem de Rusçuk'ta oturmasına izin verilmişti.

Ne var ki o tarihlerde henüz paşa olmayan bizim Şerif Hasan Ağa, ne yapıp yaptı Rusçuk ayanlığını yine zorla ele geçirdi.

Kendisine yine ağır bir ceza verilecekken de, bir kez daha tüydü.

* * *

1768 Rus savaşı sürüyordu.

Babıali, Şerif Hasan Ağa'yı yakalayıp cezalandırmak yerine, kendisinden bu savaşlarda yararlanmayı yeğledi.

Savaşın sonuna doğru da Rusçuk ayam Şerif Hasan Ağa, ordu karargahına çağırılarak Rusçuk'ta pek çok asker varken Yergöğü kalesinin niçin alınmadığı konusunda sıkı bir sorguya çekildi.

Bizim, bilek gücüyle Rusçuk ayanlığına kurulmuş olan Şerif Hasan Ağa, bu kez de o bölgenin seraskeri Dağıstanlı Ali Paşa'nın yerine serasker olmak istiyordu.

Sorgulamasında şöyle dedi:

– Rusçuk'ta çok asker var ama, askerin arası serasker Dağıstanlı Ali Paşa'yla iyi değil. O yüzden kaleyi alamadık.

Bu iddia üstüne Dağıstanlı Ali Paşa seraskerlikten azledildi. İlle velakin yerine de, yaşı küçük olduğu için, Şerif Hasan Ağa serasker yapılamadı.

Vezir İsmail Paşa atandı Rusçuk seraskerliğine...

Şerif Hasan Ağa, topuklarına baka baka geri döndü.

Ağabeyi Mehmet Ağa ise ordu karargahına giderek pazarlığa başladı komutanlarla:

– Biraderim Rusçuk ayanı Şerif Hasan Ağa'ya hem seraskerlik, hem vezirlik verirlerse, Yergöğü kalesinin zaptını taahhüt ederiz...

Vezir-i azam Muhsinzade Mehmet Paşa, öneriyi kabul etti ve Şerif Hasan Ağa'ya hem seraskerlik, hem vezirlik verdi. (8 Eylül 1773. III. Mustafa iktidarının son yılı.)

• • •

Şerif Hasan Paşa, sözünü tutup Yergöğü kalesini geri alamadığı için seraskerlikten azledildi.

Kaynarca Antlaşmasından sonra da Özi muhafızlığına atandı ama gitmekte ayak sürüdüğü için vezirlikten de azledildi.

Önce Gümülcine, sonra Rusçuk, sonra da Selanik'te zorunlu olarak oturmaya memur edildi.

Bizim Şerif Hasan Paşa, allem etti kallem etti, vezir Silahtar Çelik Mustafa Paşa'nın ricasıyla vezirliğini geri aldı. Vidin'e de muhafız oldu.

• • •

O sırada vezir-i azam ve serdar-ı ekrem Cezayirli Gazi Hasan Paşa Şumnu'da oldu.

Bizim Şerif Hasan Paşa Şumnu ordugahına pek yakındı. Ordu komutanlarının kararıyla Şumnu'ya davet edildi ve kendisine serdar-ı ekrem vekilliği verildi.

• • •

III. Selim bir yıllık padişahı.

Vezir-i azamlık boştu.

Şeyhülislam Hamidizade'nin önerisiyle yeni vezir-i azamı saptamak için Rumeli'deki vezirler arasında kura çekildi.

Kime çıktı kura biliyor musunuz?

Bizim Şerif Hasan Paşa'ya... 16 Nisan 1790.

* * *

Şerif Hasan Paşa'nın on ay on gün sürmüş olan vezir-i azamlığı sırasında ordu, Rus cephesinde bozguna uğradı. Kili, İsmail, Tolçı, İsakçı ve tüm öteki kaleler kaybedildi.

Şerif Hasan Paşa bozgundan Kaptan Paşa ile Tatar Hanını sorumlu tutuyor ve suçun onlarda olduğunu bildiriyordu padişah III. Selim'e...

Kaptan Paşa ile Tatar Hanı ise vezir-i azamın suçlamalarını reddettiler. Asıl suçun kendisinde olduğunu söylediler.

Sonunda bozgunun sorumluluğu vezir-i azam Şerif Hasan Paşa'nın üstünde kaldı...

O sırada düşmanları da Şerif Hasan Paşa'nın, padişaha başkaldırmaya hazırlandığını yayıyorlardı.

III. Selim, tatsız bir olayın çıkmaması için vezir-i azam Şerif Hasan Paşa'mn azline ve idamına karar verdi.

* * *

Ancak, arkasında büyük bir ordu gücü bulunduğu için, önce vezir-i azamın gönlü alınarak kendisi uyutulmak istendi.

Şerif Hasan Paşa'ya övgülü bir hattı humayun gönderildi.

Ve 13 Şubat 1791'de de elinden mührü humayun alınıverdi.

Arkasından başka bir hattı humayun ile Belgrad'ı teslim almaya memur edildiği bildirildi.

Bu da yine ikinci bir uyutmacaydı.

Şerif Hasan Paşa'mn her türlü kuşkusu dağıldıktan son-

ra, önce ordugahtan çıkarılarak Şumnu ayanının konağı yanındaki bir eve götürüldü.

Orada uyurken de kurşunla vurularak öldürüldü.

Başı kesilip İstanbul'a gönderildi.

* * *

Tarihçilerin yazdığına göre, Şerif Hasan Paşa'nın gençliğinde ayan olma iddiasıyla birkaç kez başkaldırdığı ve idama mahkum edildiği biliniyordu.

Padişaha gönderdiği yazılarda da pervasız ve hatta saygısız bir dil kullanıyordu.

Bu yüzden düşmanlarının, "yeni bir başkaldırıya hazırlandığı" iddialarıyla açtıkları çürütme kampanyası etkili oldu.

Genel sıralamada idam edilmiş kırküçüncü vezir-i azam olan Şerif Hasan Paşa'nın katlinde bir yenilik göze çarpıyor. Kendisi iple boğulma yerine kurşunla öldürülüyor.

Bilmeyiz bu kadarı bir çağdaşlaşma hamlesi sayılabilir mi?

* * *

Geldik idam edilmiş kırkdördüncü ve sonuncu vezir-i azam olan Benderli Ali Paşa'ya...

Yıl 1821. II. Mahmut padişahlığının onüçüncü yılında...

Benderli Ali Paşa, dokuz günlük vezir-i azam...

Padişahın gözdesi ünlü Halet Efendi, vezir-i azam Benderli Ali Paşa'nın, o sırada Mora'da başkaldıran Yunanlı asilerle saman altından ilişkilerde bulunduğunu söylüyor II. Mahmut'a...

Ne... Yunan casusu bir vezir-i azam ha?

Fatih'in emriyle ilk idam edilen vezir-i azam Candarlı

Halil Paşa'mn Bizans casusluğuyla suçlanması gibi, son idam edilmiş vezir-i azam olan Benderli Ali Paşa da Yunan casusluğuyla suçlanıyordu.

II. Mahmut, "Yunan isyanı dolayısıyla devlet aleyhinde faaliyet" suçlamasıyla dokuz günlük vezir-i azam Benderli Ali Paşa'nın hemen azline karar veriyor. Bir ay geçince de idam ettiriyor kendisini. Tarih 1821.

Bir yıl sonra ünlü Halet Efendi de idam edilecektir. Henı de aşağı yukarı kendisinin uydurduğu ve Benderli Ali Paşa'nın idamına neden olan suçlamanın bir benzeriyle:

"O zamana kadar devlet aleyhinde faaliyette bulunduğu yeni anlaşıldığından..."

* * *

1453'den 1821'e kadar üçyüzaltmışsekiz yılda idam edilmiş kırkdört vezir-i azamın acıklı ve kanlı anılarını, tarihin kalın toz yığınları altından şöyle azıcık silkeleyerek çıkarmaya çalıştık...

Makinenin tıkırdayıp durduğu günler boyunca çevrem-de, boğulmuş, kesilmiş kavuklu vezir-i azam başlarıyla, onların yaşam serüvenlerini bir fermanla bitirivermiş padişahların gölgeleri dolaşıp durdu.

Şehzadeler, şeyhülislamlar, yeniçeri ağaları, hasodabaşılar, bostancılar ve sarayların kuytularında durmadan birbirlerinin kuyularını kazmış olanların tümü de kitap raflarından uzanmış, el sallıyor gibiydiler.

Kaç yüzyıldan beri uyuyup durdukları mezarlarından, sağ oldukları günlere doğru yapmaya çalıştığımız bu ortak yolculuk artık hiçbirinin yanıt veremeyeceği küçücük bir soruyla yeniden geçmişe karışıyor:

– Değer miydi?

Öldürülmüş Şehzadeler ve Devrilmiş Padişahlar

I

İstanbul yazında kıyı yolları · "Kendi kendini tanı" deyimi - Tarih, sürekli bir soluk alıp vermedir - Osmanlı Devleti kurulurken işlenen ilk siyasal cinayet - Osman Gazi amcası Dündar Bey'i niçin öldürdü? · 400 çadırlı aşiret - Rivayete dayanan bir kuruluş tarihi - Ertuğrul Gazi'nin çağdaşı olan Dante - İkinci siyasal cinayeti kim işledi?

•

Yaz İstanbul'unun kıyı yollarındaki rıhtımlı kaldırımlarda, birbirlerine sokularak kendinden geçmiş yürüyen genç kızlarla delikanlıların sadece bakışlarından değil, adımlarından da buğu buğu aşk tütar.

İlk adımda bir duraklar gibi olurlar. Sonra bir yarım adım... Sonra iki adım daha...

Öyle usul usul neler konuşurlar ki?..

Bizler, sizler, onlar, yani hepimiz, o yaşlarda ve daha sonraları neler konuşmuşsak, aynı şeyleri konuşurlar.

Birbirlerine kendilerini anlatmaya çalışırlar, özel'liklerini, üzüntülerini, duygularını, huylarını...

Sanki insan kendini tanıyabilirmiş gibi...

Oysa nasıl doğumdan öncesiyle ölümden sonrası, kopkoyu ve kaskatı bir bilinmezse, beşikle mezar arasındaki garip varlığımızı da sandığımız kadar bilme olanağımız yoktur.

Hayatımız dahi bir sırdır kendimize.

• • •

Bir video kamerası dünyaya geldiğimiz saniyeden son nefesimize değin, her anımızı, uykularımız, öfkelerimiz, sevişmelerimiz, tuvaletlerimiz, coşkularımız, kuskunluklerimiz, kaçamaklarımız ve aşınmalarımızla filme çekse ve bizim de bu fil-

mi baştan sona izleme olanağımız bulunsa, kendimize çok şaşacak ve kendimizi nasıl hiç tanımadığımızı daha iyi anlayacaktık.

Ve durmadan küçük çığlıklar atacaktık:

– Ay, ben bebekken böyle mi yapmışım?..

...

– Ay, ben böyle mi uyuyormuşum?..

...

– Ay, ben böyle mi girmişim zifafa?..

...

– Ay, ben böyle mi kaybetmişim o cüzdanı?..

Kaldı ki, bir günde kalbimizin kaç kez attığını, gözlerimizi kaç kez kapatıp açtığımızı, kaç kez yutkunduğumuzu da bilmeyiz; başka röntgenler arasında hangisinin bize ait olduğunu da...

Hele düşlerimizde neler gördüğümüzü hiç mi hiç bilmeyiz.

Kıyı yollarının rıhtımlı kaldırımlarında taptaze aşkların mutluluk müjdelerini paylaşmaya çalışanlar, kendilerini birbirlerine anlatadursunlar...

Kendimizi tanıdığımızı sansak da, sandığımız kadar asla tanımayız kendimizi...

• • •

Hazreti İsa'dan 450, Hazreti Muhammet'ten de 1000'i aşkın yıl önce yaşamış olan Sokrates'in aklını takıldığı bir söz vardı:

"*Gnothi Seauton*", "Kendini bil, kendi kendini tanı."

O dönemlerde Delfi'deki Apollon tapınağının ön yüzüne, koskocaman harflerle kazılarak yazılmış olan bir sözmüş bu...

Sokrates kendi felsefesine ışık yapmış bu deyimi; "*Gnothi Seauton.*" "Kendini bil, kendi kendini tanı"...

• • •

Kişi ki kendim sandığı kadar bir turlu bilemez: ya yaşadığı toplumu, ya hele onun tarihini, bilse bilse acaba ne kadar bilebilir?

Bu bir okuyup öğrenmek ve sandığa çamaşır yerleştirir gibi öğrendiklerini kafaya yerleştirdikten sonra, başkalarına da anlatmaya çalışmak sorunu değildir.

Bu, toplum ve onun tarihiyle birlikte sürekli soluk alıp verme sorunudur. Beyinsel dinamolar ancak böylesi taze oksijenlerle güçlenip giden canlı soluklanmalar sayesinde donmuşluklu kalıplaşmaya karşı çıkabilirler.

• • •

Şimdi yavaş yavaş esas konumuza gelelim.

Osmanlı tarihinde ilk siyasal cinayet neden ve nasıl işlendi?

Söylenti odur ki, Floransa'da Dante'nin doğup çocukluğunu yaşadığı 1270'li yıllarda, bizim de Söğüt ve Domaniç yörelerimizde Oğuz Türklerinden geldiği söylenen dört yüz çadırlık, yani yaklaşık üç bin nüfuslu bir aşiret yaşıyordu.

Bu aşiret Kayı aşiretiydi. Başındaki bey de Ertuğrul Bey'di.

Ertuğrul Bey doksan üç yaşında öldü. Tarih 1281, yahut 1288.

Ertuğrul Bey ölünce aşiretin içinde iktidar kavgası başladı.

Ertuğrul Bey'in oğlu Osman Bey ile Ertuğrul Bey'in kardeşi Dündar Bey birbirlerine girdiler.

Bu olaydan 225 yıl kadar sonra, Fatih'le II. Beyazıt ve oğlu Yavuz Selim zamanında yaşamış olan Neşri, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu -hiçbir kaynak göstermeden- anlattığı ünlü yapıtı *Cihannüma*'da, Osman Bey'le amcası Dündar Bey'in iktidar kavgalarını şöyle özetliyor:

"... Ertuğrul Bey doksan üç yaşında ahrete intikal edip Söğüt'te defunettiler; göçer eyler (aşiretler) bazı Osman'ı ve bazı Ertuğrul karındaşı Osman'ın ammisi Dundar'ı, Bey kılmak istediler. Amma kendü kabilesi Osman'a vecih görüp, el altından haber gönderip söyleştiler. Dündar dahi halk ortasına gelicek, halkın Osman'a meyl ve itikadın görecek 'beylik'ten vazgeçip, ol dahi Osman Gazi'ye biat etti..."

• • •

1817'de doğmuş olan Hayrullah Efendi - Abdülhak Hamid'in babası- ise aynı olayın, sonunda siyasal bir cinayete nasıl dönüştüğünü şöyle anlatmada:

"...Dündar Bey, Osman Bey'in reisliğini bir türlü hazmedemeyerek münasip bir fırsat bekliyordu; hatta rivayete göre Bilecik ve Yarhisar Rum Beyleri'nin Osman Gazi'yi öldürmek için tertip ettikleri tuzaktan Dündar Bey'in de haberi varmış. Osman Bey bu hadiseyi bastırdıktan sonra 1298'de amcasını öldürmüştür..."

Neşri'nin *Cihannüma*'sına göre ise Osman Bey, amcası Dundar Bey'i bizzat kendi eliyle ve okla oldurmuş. Söylentilere bakılırsa Dündar Bey o sırada doksan yaşındaymış.

• • •

1616'da yani Sultanahmet Camii'nu adını vermiş olan I. Ahmet döneminde, Bostanzade Yahya Efendi'nin yazmış olduğu *Tarih-i saf*'ta Osman Gazi şöyle anlatılmakta (Necdet Sakaoğlu'nun günümüz Türkçesine yapmış olduğu aktarmayla):

"Adalet ülkesinin ocağı Osmanlıların kurucusudur. Son derece dürüst, dinine tutkun, yiğit ve adaletseverdi. Halkı-

na pek düşkündü. Uzun boylu, ak benizli, kumral kaşlıydı.

Babasının sağlığında ve kendisi yiğitlik çağındayken bir kişinin evine konuk olur. Duvarda asılı kitabı sorar:

– Yüce Allah'ın kelamıdır

cevabını alınca, Kuran'ı Kerim'e saygısından, sabaha dek elbağlayıp ayakta durmuştur.

Hile ve aldatmacadan tamamen arınmış olup hayatında, devlet kasasından bir şey almamıştır. Kendi koyunlarından elde ettiği ürünlerle geçinirdi. Şimdi bile Bursa dolaylarında mevcut olan beylik koyunlar, padişahımıza atasından miras yoluyla ulaşmış helal mallardır..."

* * *

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu 1299 yahut 1300 yıllarını çok eski zamanlara aitmiş gibi görmeyelim.

Her gün önünden geçtiğimiz Ayasofya o tarihlerde kaç yaşındaydı biliyor musunuz?

Nerdeyse 800 yaşında...

Delfi tapınağının üstündeki *"kendi kendini tanı"* sözünün yaşı ise 1800 idi...

Bizim tarihimiz sanıldığı gibi çok eski değil, tam tersine çok yeni bir tarihtir. Genç bir tarihtir. Geçmişi doğurmuş olmaktan çok, geleceklere gebe bir tarihtir. Ve *"Yazılı tarihimiz"* olaylardan çok sonra yazılmıştır.

Onun için de İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin kuruluş yılları hakkında şöyle diyor:

"Osmanlıların ilk aşiret devirleri hatta beylik kurdukları zamanların tarihi pek karışık olup, eldeki malumatın mühim bir kısmı sonradan yazılmış eserlere dayanmaktadır..."

Prof. Paul Wittek ise *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu* ad-

h yapısında Osmanlı Devleti'nin Kayı aşiretinden geldiği iddiasını tümden reddediyor.

Bu iddianın ilk kez II. Murat döneminde ortaya atılıp ondan sonra benimsendiğini ve hiçbir belgeye dayanmadığını iddia ediyor.

Tarihçi Danişmend de aynı kanıda...

Köprülü ile Uzunçarşılı aynı kanıda değiller.

Orhan döneminde basılan ilk sikkenin altında, Uzunçarşılı'nın öğrencilerinden tarihçi Fahriye Arık, minicik bir "V" damgası görmüş. Bu "V" damgası Kayı aşiretinin simgesiymiş.

Osmanlı Devleti'nin Oğuz Türklerine bağlı Kayı aşiretinden geldiğinin tek somut belgesi de bu...

• • •

Bize ait yönetim ve iktidar tarihlerinin neden çok kanlı ve çöküntülerle dolu olduğu epey incelenmiştir.

Prof. Dr. Ahmet Mumcu'nun belirttiğine göre:

"Tıpkı Moğollarda olduğu gibi Türklerde de saltanatın intikalinde hiç de belirli bir kural yoktur. Bir saltanat usulünün bulunmaması, kurulan Türk devletlerinin kısa zamanda parçalanmasına sebep oluyordu. Bu anlayış Türk-İslam devletlerine de aynen geçmiş ve devlet, hükümdar ailesinin ortak malı sayılmıştır. (Ülüş sistemi.) Osmanlı Devletinin murisi saydığımız Anadolu Selçuklularında da durum böyleydi. Bu devlette saltanatın intikali konusunda belirli bir usul yoktu. Bu yüzden veliaht tayini diğer kardeşlerin taht üzerinde hak iddia etmesine engel olmaz, böylece şehzadeler arasında sık sık taht kavgaları çıkardı."

• • •

Osmanlı Devleti'nde ilk siyasal cinayetin, devletin kurucusu Osman Bey tarafından kendi iktidarına göz diken amcası Dündar Bey'e karşı işlendiğini gördük...

Peki ikinci siyasal cinayet ne zaman işlendi?

İkinci siyasal cinayet birincisinden 62 yıl kadar sonra I. Murat tarafından işlendi. Üçüncüsü de onun tarafından... Dördüncüsü de...

İki kardeşini de, kendine başkaldıran oğlunu da ilk öldürmüş padişah odur. Rivayet edilir ki, bir de merhum ağabeyi Süleyman Paşa'nın oğlu Melik Nasır'ı öldürmüş...

* * *

İstanbul'un alınmasına daha altmış-yetmiş yıl vardı. Yaz İstanbul'unun kıyı yollarındaki rıhtımlı kaldırımlarda delikanlılarla genç kızların sevda buğularıyla mutluluğu adım adım yüreklerinde duymalarına ise altı yüz yıldan daha fazla...

Ancak bu kadar zaman dahi gerçek bir kentleşmeye yine de tam yetmeyecekti galiba...

II

Marko Polo'nun çağdaşı olan Osman Gazi – Yazar Rustichello, Söğüt ve Domaniç'te yaşasaydı – Belgesiz anlatımlar dizisi – Ertuğrul Gazi'nin annesinin mezarını 1892'de kim yaptırdı? – Kardeşlerini öldürten ilk padişah Şehzade Halil ve Şehzade İbrahim – I. Murat, oğlu Savcı Bey'i neden gözlerini çıkarttıktan sonra astırdı? – Savaş alanında boğulan şehzade – Siyasal hırsların bitmez dramları – Yiğitlikler yaratıcılıkla dengelenmezse

1974'te Bangkok'ta dolaşırken, silindir şapkalı, bastonbacak boylu, kırışık suratlı, Frenk giyimli birkaç insan heykeliyle karşılaşmıştım.

– Bunlar da nesi, diye sormuştum.

– Marko Polo'nun heykelleri; buralara geldiği zaman yapılmış, demişlerdi.

Marko Polo'nun karadan yaptığı Uzakdoğu gezisi, tam bizim Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş yıllarına rastlar. 1271-1295 arasıdır.

Ne var ki, Marko Polo'nun anılarını o dönemin büyük İtalyan yazarı Rustichello, gezginin ağzından ne kadar düzgün, düzenli ve çekici olarak kaleme almışsa; bizim Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla ilgili anlatımlar da o kadar düzensiz, çelişkili, karmakarışık ve çoğunlukla da sonradan geliştirilmiş yakıştırmalarla doludur...

Öyle ki, sonunda kimse işin içinden çıkamamış ve II. Murat'la Fatih Mehmet dönemlerinde, devletin kuruluşuyla ilgili resmi bir şablon, tüm Osmanlı tarihçileri tarafından benimsenmiştir.

Bugün de okullarda anlatılan şablon o şablondur.

• • •

Oğuz Türklerinin bir kolu olan Söğüt yöresine yerleştirilen dört yüz çadırlı Kayı aşireti ile onun doksan üç yaşında ölen beyi Ertuğrul Gazi ve onun yerine geçen oğlu Osman Gazi...

Devletin kuruluşuyla ilgili resmi şablon budur.

Tarihler ise pek belli değildir.

Ertuğrul Gazi ya 1281'de ölmüştür, ya 1288'de.

Osman Gazi ne zaman doğmuştur?

1258'de doğmuştur. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı bu tarihin yanına şu cümleyi eklemekten alamamıştır kendisini: "Bu kaydın ne dereceye kadar doğru olduğu bilinemez."

Ya peki Ertuğrul Gazi'nin anasıyla babası kimdir?

Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı şöyle yazıyor:

"Osmanlı hanedanına ait meçhul noktalardan birini de Ertuğrul Bey'in babası ve nesebi meselesi teşkil etmektedir; elimizde en eski vakayinameler bulunmadığı için uzun yıllardan beri yapılan tetkikler henüz müspet bir netice vermemiştir; bununla beraber Ertuğrul Bey'in babasının şimdiye kadar tarihlerimizin kaydettikleri gibi Süleymanşah olduğu şüpheli olup yeni araştırmalar neticesinde bunun Gündüzalp olması ihtimal dahilinde görülüyor. Mahalli ananeye göre Ertuğrul'un validesi de Hayme Ana'dır."

Ve daha hazini Ertuğrul Bey'in annesi olduğu varsayılan Hayme Ana'nın Domaniç bucağının Çarşamba Köyü'ndeki mezarını 1892 yılına kadar hiçbir Osmanlı İmparatoru yaptırmamış. O tarihte II. Abdülhamit yaptırmış türbesini.

* * *

Osmanlı devletinin kurulduğu 13. yüzyılın ikinci yarısı, o kadar da eski bir yüz yıl değil. Rönesansın tomurcuklandığı bir dönem. Kentlerin geliştiği, sanatçıların şahlandığı, ticaret filolarının güçlenmeye başladığı bir dönem...

Biz ise o dönemin bize ait bölümünü hem çok eski bir dönemmiş gibi sunuyoruz; hem sonradan geliştirdiğimiz, hoşumuza giden imajlarla sunuyoruz; hem de o çağın gerçek benliğiyle herhangi bir karşılaştırma yapmaya önem vermeden sunuyoruz...

Tarih, kitleleri "düşünce"den koparmaya dönük bir propaganda aracı niyetine kullanıldığı zaman, "çağdaş uygarlık düzeyini yakalama çabaları" kanadı kesilmiş kel tavuk gibi, boyuna pır pır eder ve bir türlü uçamaz.

Tarihimizi tüm ayrıntılarıyla kare kare yeniden incelemek ve hiçbir yakıştırmayla çarpıtmaya tenezzül etmeden; ekonominin pek matematiksiz, siyasal kavgaların ise pek acımasız olduğu geçmişimizi, toplumun ortak bilincinde, abartmalarla süslü eski bir Acem masalı gibi değil, bilimsel ciddiyete dayalı bir "gerçekler aynası" olarak yeniden boyutlandırmak gerekiyor.

* * *

Ertuğrul Gazi ölünce yerine oğlu Osman Gazi geçti ve kendisine el altından tuzak hazırlayan amcası Dündar Bey'i öldürerek iktidarını pekiştirdi.

Osman Gazi 1324'te öldü.

Yerine büyük oğlu Orhan Gazi geçti.

Orhan Gazi herhangi siyasal bir cinayet işlemedi. Ve otuz altı yıl iktidarda kaldıktan sonra 1360'ta öldü.

Yerine büyük oğlu mu, küçük oğlu mu olduğu pek bilinemeyen I. Murat geçti.

I. Murat, biri Halil öteki İbrahim, iki kardeşini öldürdü ve oğlu Savcı Bey'in gözlerini kızgın demirle kör ettikten sonra kendisini idam ettirdi.

* * *

I. Murat'ın iki kardeşini neden ve nasıl öldürdüğü konusunu Osmanlı tarihçileri gözardı etmişlerdir.

Günümüz tarihçileri dahi Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasındaki bu ilk kardeş öldürme olayı üstünde "sus" işareti yapar gibi birkaç küçük fısıltıyla durmuşlardır.

Önce *Ana Britannica*'ya bir bakalım. Bu konuda o ne demiş?

Şöyle demiş:

"... Babasının (Orhan Gazi'nin) ölümünden sonra Bursa'ya çağırılarak tahta çıkarıldı. Ahilerin girişimiyle yeniden Eretna Beyliği'ne bağlanan Ankara'yı geri aldıktan (1361) sonra, taht mücadelesine girişen iki kardeşini Eskişehir'de yakalayarak öldürttü. Bu olay Osmanlı tarihinde taht için kardeş öldürme olayının ilk örneğiydi..."

* * *

Osmanlı tarihindeki "Siyaseten Katl" konusunu ilk kez derli toplu işlemiş olan Prof. Dr. Ahmet Mumcu da, I. Murat'ın iki kardeşini öldürmesi hakkında şunları yazıyor:

"...hayatta kalan en büyük oğlu Murat, Orhan Bey ölünce hükümdar seçilmiştir. Fakat Ahilerin (Anadolu'daki Türk kökenli esnaf ve zanaatçı örgütü) yaptığı bu seçime Murat'ın kardeşleri olan Halil ve İbrahim'in itiraz ettikleri ve ağabeylerine başkaldırdıkları, bu yüzden I. Murat'ın bu kardeşlerini bertaraf ettiğini en son araştırmalar bize gösteriyor. Bununla beraber Halil'in, I. Murat'tan büyük olduğu söylentisi de vardır.

...Mamafih her iki ihtimal de, başlangıçta devlette saltanatın intikali konusunda belirli bir usul meydana gelmediğini bize açıkça gösteriyor..."

* * *

Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise *Osmanlı Tarihi* yapıtının ilk cildindeki karmaşık bir dipnotunda, şair Ahmedi'nin bir beytine dayanarak şöyle bir cümle yazmış:

"Ahmedi'nin:
Oldular yağı (düşman) ana kardeşleri
Kamunun bitti elinde işleri
kaydından, Murat'ın birkaç kardeşi ile uğraşarak, onları elde edip öldürdüğü anlaşılıyor ki, bunların İbrahim ile Halil olması icap ediyor."

* * *

Yine aynı dipnotlardan öğreniyoruz ki, Orhan Gazi hem Yarhisar Rum Beyi'nin kızı Holofira ile, hem Bizans kara kuvvetleri komutanı Kantakuzen'in kızı Teodora ile hem de Bizans İmparatoru III. Andronikos'un kızı Asporçe ile evlenmiş.

I. Murat, sonradan Nilüfer Hatun adını alan Holofira'dan doğmuş. Halil'in ise annesi Teodora, İbrahim'inki de Asporçe imiş.

Nedense bütün bu ayrıntılar, karınca duasına benzeyen minicik harfli dipnotların içlerine saklanmış.

Ve hep cengaverlikler, saldırılar, fetihler, zaptlar, askeri başarılar ön plana çıkarılmış.

* * *

Bir düşünün ki I. Murat dönemi, İtalya'da Boccacio dönemine rastlar. Askeri başarılar göğüs kabartır. Ama Boccacio gibi yazarlar yetiştirmiş olmak da tüm insanlığın gönülsel ve beyinsel yaratıcılığını kabartır.

I. Murat'ın iktidar kavgası yüzünden kardeşlerini ilk öldüren Osmanlı sultanı olması, bu kadar sessiz sedasız mı geçiştirilmeliydi?

İnsandaki iktidar ihtirasının uçurumlarıyla doruklarını gösteren düzinelerle roman, piyes, şiir yazılmalı ve yeryüzündeki sinema klasikleri arasına da aynı konuyu işleyen birkaç başyapıt armağan edilmeliydi...

Devlet kurmak, evrensel bir sanata merdiven kurmanın platformu olmadığı zaman, ne kadar görkemli olursa olsun, sonunda yine her şey suyunu bir turlu akıtamadığın çeşmeye dönüşüyor. Ve kültür darboğazını ne yapsan aşamıyorsun.

• • •

Yabancı tarihçilerin yazdığına göre Orhan Gazi en çok Şehzade Halil'i severmiş. Hatta öldükten sonra yerine onun geçmesini istermiş.

Bu sevgiyi kanıtlayan bir de ilginç olay var.

Yıl 1356... Şehzade Halil kayıkla İzmit Körfezi'nde gezerken, Foça'daki Ceneviz korsanları tarafından tutsak ediliyor ve Foça'ya götürülüyor.

Orhan Gazi ile dostluğu bir hayli güçlü olan Bizans İmparatoru Yuannis, Şehzade Halil'i kurtarmayı üstlenmiş. Bozcaada, Limni ve Midilli'deki donanmalarını toparlayarak Foça'ya gitmiş. Foça Beyi'ne doksan yahut yüz bin altın fidye vermiş. Yarısı Orhan Gazi'den, yarısı kendi cebinden. Şehzade Halil'i kurtarıp, önce İstanbul'a, oradan da İzmit'e getirip babasına teslim etmiş. Tarih 1359 Mart'ı.

Aynı yıl yapılan bir anlaşmayla da hem Orhan Gazi'nin Rumeli'ye yerleşmesini kabul etmiş, hem de on yaşındaki kızını Şehzade Halil ile evlendirmeye karar vermiş.

Orhan Gazi ile Prenses Asporçe'nin oğlu olan Şehzade İbrahim hakkında ise pek bir bilgi yok.

I. Murat'ın Şehzade Halil'den daha mı büyük, yoksa daha mı küçük olduğunu dahi bilmiyoruz. Sadece kendisinin iki kardeşini, yani iki şehzadeyi olduren ilk padişah olduğunu biliyoruz.

• • •

Osmanlı Devleti'nin üçüncü padişahı olan Murat Hüdavendigâr, iki kardeşini öldürtmüş ilk Osmanlı sultanı olduğu kadar, aynı zamanda oğlunu da öldürtmüş ilk sultandır.

Oğlu Savcı Bey'i neden öldürttüğüne gelince...

I. Murat, Bulgar Kralı Simon'un kızkardeşi Marya ile evlenmişti önce. Marya, Müslüman olduktan sonra adını Gülçiçek Hatun koydular. Büyük evlat Yıldırım Beyazıt'ı o Gülçiçek Hatun doğurdu.

Ancak Murat, bir Bulgar prensesiyle daha evlenmişti. Onun da adı Tamara idi.

Tamara da üç oğlan, bir kız doğurdu: Savcı, Yakup, İbrahim, Nefise...

Hüdavendigâr'ın önce gözlerini kızgın demirle kör edip sonra da öldürttüğü oğlu, ikinci karısı Tamara'dan oğlu Savcı Bey'di.

* * *

Murat, yakın dostu Bizans İmparatoru V. Yuannis ile Anadolu'da başkaldıran bazı beyleri ezip susturma seferine çıkmıştı.

Bizans İmparatoru'na büyük oğlu Andronikos vekalet ediyordu.

Şehzade Savcı Bey de Edirne'de güçlü bir durumdaydı.

Andronikos ile Savcı Bey, babaları hazır yokken, her ikisini de devirip yerlerine geçmek için aralarında anlaştılar.

I. Murat zıpkın gibi Rumeli'ye geçti. İstanbul yakınlarında her iki asi delikanlının da güçlerini dağıttı. Andronikos ile Savcı Bey, Dimetoka'ya kaçtılar. Ama yakalandılar orada. Tarih 1385.

Murat önce Savcı Bey'in kızgın demirle gözlerini kör ettirdi.

Hırsım alamadı, öldürttü.

Dostu Bizans İmparatoru'na da baskı yaptı:

- Sen de oğlunu cezalandır, diye.

İmparator, isteksiz isteksiz oğlunun gözlerini sirkeyle yakıtdı.

Ne var ki, Andronikos'un sadece bir gözü kör oldu. Savcı Bey gibi tümden kör olup sonra da asılmadı. Ve tek gözüyle de olsa görmeyi sürdürdü. Kısa bir süre için imparator bile oldu.

• • •

Osmanlı tarihindeki beşinci siyasal cinayeti Yıldırım Beyazıt işleyecek ve I. Kosova Savaşı'nda, babası şehit olup da yerine kendisi geçince, kardeşi Şehzade Yakup'u daha savaş sürerken boğdurtacaktı.

Ancak bütün bu siyasal cinayetler yine de, 14. yüzyılın başında kurulmuş olan Osmanlı devletinin 15. yüzyıla, padişahı tutsak edilmiş, şehzadeleri dövüşe tutuşmuş ve her yanı parçalanmış bir felaket meşalesi gibi girmesini önleyemeyecekti.

III

"Bir gürültü bir gürültü" - Tarih "söylentiler"e mi dayanır? - Ozan çıkar da, yazar çıkmazsa... - Savaş alanında boğulan Şehzade Yakup Bey - 15 saat süren Ankara Savaşı - İlk devrilen padişahın Yıldırım - Şehzadeler birbirlerini nasıl öldürdü? - İkinci kez kurulan Osmanlı Devleti - Osmanlı dönemleri ve çağdaşlık sorunu

Eski bir dostumun anlatmayı pek sevdiği bir öykü vardı.

Bir Arnavut genci, kaçak olarak New York'a giden bir şilebe binmiş. Gemi Amerika'ya yaklaşırken, yolda yakalanmış delikanlı. İkinci kaptan kendisini İstanbul'a geri getirmek için kıçaltına hapsetmiş.

Şilep New York limanında kaldığı sürece, zavallı Arnavut çocuğu kapalı tutulduğu yarı karanlık bölümde gece gündüz sadece doklardaki vinçlerle gemilerdeki vinçlerin seslerini dinlemiş.

Sonra da, değil Amerika'yı, gökyüzünü bile göremeden ters geri doğru İstanbul'a...

Amerika'ya gittiğini bilen arkadaşları, boyuna sorarlarmış kendisine:

– Ee anlat bakalım neler gördün New York'ta?..

Arnavut genci de başım hafif yana eğer, kaşlarını kaldırıp alt dudağını sarkıtarak:

– Vallahi ne diyeyim bilmem ki, bir gürültü, bir gürültü... dermiş.

* * *

Ne zaman kendi tarihimizle ilgili bir konuyu kurcalasam, hep bu öykü geliyor aklıma...

Süzülmüş, net, objektif, açık ve aydınlık anlatımlar yeri-

ne, akşam pazarı yaygarasına benzer, bol bol övme ve övünmelerle nağmelenen, karmakarışık gürültüler çıkıyor karşıma...

Bir toplumun geçmişi, sadece yöneticilerinin bahadırlığıyla, savaş ve saldırılardan ibaret değildir ki...

Aynı ortamın insanları, geçmişteki belirli zaman dilimleri içinde nasıl yaşamışlardı? Okul anıları, ilk aşkları, geçim uğraşları, haftalık tatilleri, ulaşım ve iletişim düzenleri nasıl bir bütünleşmenin yörüngesindeydi?

Bir toplumun geçmişte çizdiği bu tür perspektivler elbet sonradan hayal edilerek yazılamaz. O dönemler yaşandığı sıradaki *"yazı âşıkları"* tarafından yazılır. Mektup olarak yazılır, anı olarak yazılır, gözlem olarak yazılır, inceleme olarak yazılır...

Ve sonra da bunların hepsi harmanlanarak yüzlerce tarihçi tarafından, değişik yorumlarla, tekrar tekrar ballı börekli olarak yazılır...

Örneğin, salt Napolyon hakkında kırk bin cilde yakın kitap yazıldığı söylenir...

Ya eski Roma uygarlığı üstüne yazılmış olanlar; ya Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu üstüne yazılmış olanlar; ya Fransız Devrimi üstüne yazılmış olanlar...

• • •

Bizim Osmanlı tarihine dönük anlatımlarla analizlerin, konulara belgesel açıklıklar getirmekten çok, övünme malzemesi yapılamayacak olayları külleyip kapatma eğilimleri var...

Tabii bir de bizim geçmişimizde, çok iyi ozanlar var ama, düzyazı âşıkları yok...

Örneğin, İstanbul üstüne ilk tarihsel kitap 1204'te, 4. Haçlı seferleriyle ilgili olarak o seferin komutanlarından Geoffroi de Villehardouin tarafından yazıldı. Adı da *İstanbul'un Zaptı*'ydı.

O kitabın yazılışından neredeyse yüz yıl sonra, 1300'de kuruldu Osmanlı Devleti. Ve o devleti kurmuş olan Osman Gazi ile II. Murat arasındaki yüz yirmi – yüz otuz yıl arasında da tarihsel hiçbir şey yazılmadı. Bu yüzden devletin nasıl kurulduğunun anlatılmasına ancak yüz kırk yıl sonra başlanabildi; o da söylentilere dayanılarak ve övgülerle salçalanarak...

Bir toplumun geçmişinden, yeterince *"yazı âşığı"*nın çıkmamış olmasının getirdiği acı bir kısırlıktır bu...

* * *

1389'da Birinci Kosova Savaşı'nda Sultan Murat Hüdavendigâr, Milos Kabiloviç adındaki bir Sırplı asker tarafından şehit edildi.

Sultan Murat'ın öldüğü zaman kaç yaşında olduğunu dahi bilmiyoruz. Bu konuda Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı şöyle diyor:

"Sultan I. Murat bir kayda göre elli dört yaşında ve diğer nakillere göre de 65 ve 68 yaşlarından iken şehit edilmiştir."

Sultan Murat'ın tam dünyadan ayrılmak üzere olduğu sırada...

Savaş alanında kılıç sallayan Beyazıt babasının yamna çağrıldı ve rivayete göre babasının da isteğiyle hükümdarlık I. Beyazıt'a verildi...

Ve yine savaş alanında dövüşmekte olan bir başka şehzade daha çağrıldı babasının yanına. O da I. Beyazıt'ın küçük kardeşi Yakup Bey'di.

O sahneyi Prof. Uzunçarşılı şöyle anlatıyor:

"Beyazıt, babasının yanına davet edildiği zaman, diğer şehzade Yakup Çelebi, bozulmuş olan düşmanı takip etmekte olup, babasının yaralanarak ölümünden haberi yoktu.

Kendisine, 'Baban çağırıyor' diye haber gönderdiler ve gelir gelmez saltanat iddiasına kalkmasın diye devlet erkânının kararıyla boğduruldu ve onun cesedi de babasının tabutuyla beraber Bursa'ya gönderilerek onun yanına defnedildi. Yakup Bey şehit edildiği zaman otuz yaşında bulunuyordu; mağduren vefatı orduda ıstırap uyandırdı."

Ve bir de dipnotu:

"Sultan Beyazıt, hükümdar ilan edilince biraderi Yakup Bey'in, Savcı Bey vakası gibi muhalefete kalkmasından endişe eden devlet erkânının kararıyla babasının ölü olarak yattığı çadırın içine alınarak orada boğulmuştur."

• • •

Yıldırım Beyazıt'ın iktidarı 1389'daki I. Kosova Savaşı'ndan 1402'deki Ankara Savaşı'na kadar on üç yıl sürdü.

Ve bir savaş alanında yenilip tutsak edilerek tahtından indirilmiş ilk ve tek Osmanlı padişahı olma talihsizliği ona rastladı.

1402'de Yıldırım'la Timur arasındaki Ankara Savaşı hakkında, birbirini tutmayan yüzlerce senaryo yazılmıştır.

Örneğin Timur'un ordusunda, üstlerine yerleştirilmiş kulelerden piyadelere okla, ateşlenmiş yağlı paçavra atılan *"otuz bir, yahut otuz iki yahut elli savaş fili"* varmış.

Söylentilere göre, Yıldırım'ın ordusunda ise sadece iki fil varmış.

Savaşın kaderini bu filler saptamış.

Ayrıca Yıldırım yeterince ciddiye almamış Timur'un gücünü, falan filan.

Ancak, I. Beyazıt'ın savaşta tutsak düşüp devrilmesi, yüz yıl surmuş ve sadece dört padişahı tanımış olan Osmanlı Devleti'ni tam bir anarşi içine sürükleyerek fiilen sona erdirmiştir.

Yıldırım'm oğulları arasındaki kavga ve bölünmelerle on bir yıllık bir iktidar boşluğundan sonra 1413'te Çelebi Mehmet'in iktidara egemen olması, aslında devletin ikinci kez bir daha kurulmasıdır. Onun için de Çelebi Mehmet, *"padişah"* olarak değil, *"çelebi"* olarak anılır.

* * *

Biliyor musunuz Ankara Savaşı ne kadar sürmüştür?

On dört – on beş saat...

Tutsak düşen Yıldırım'a Timur'un nasıl davrandığı da bin bir tane masalın uydurulmasına neden olmuş.

Kimi, çok itibar etti, diyor; kimi, sırtına basıp atına binmek için kendisini binek taşı gibi kullandı, diyor; kimi, demir kafes içinde halka sergiledi, diyor; kimi de Yıldırım'ın gözleri önünde pek tutkun olduğu son karısı Sırp Prensesi Olivera'yı çırılçıplak soyup oynattı, diyor.

Kesin olan Yıldırım'ın tutsaklıkta bir yıl ancak yaşayıp kırk iki yaşında öldüğüdür.

* * *

Timur, Yıldırım'ın cenazesini babasıyla birlikte tutsak aldığı Musa Çelebi'ye vererek Çelebi'yi de özgür bırakmış.

Musa Çelebi, Yıldırım'ın cenazesini Bursa'ya getirip orada defnetmiştir.

Ankara Savaşı sırasında Yıldırım Beyazıt'ın hayatta altı oğlu vardı: Süleyman, Mustafa, Musa, İsa, Mehmet ve Kasım...

I. Beyazıt üç kadın almıştı. Germiyanoğlu Süleyman Bey'in kızı Devlet Hatun'u, Bulgar Prensi Konstantin'in kızı Olga'yı ve Kosova Savaşı'nda ölen Sırp Kralı Lazar'ın kızı Olivera'yı...

O nedenle oğullarından hangisinin hangi anneden olduğunu kesinkes saptamak kolay değil.

Mehmet Çelebi'nin Devlet Hatun'dan olduğu söylenir, ama Olga'dan olduğunu söyleyenler de vardır.

Bu ayrıntılar nedense açık seçik bir türlü konmaz orta-ya... Geçmişteki olaylar kendi gerçeklerinden soyutlanırsa, bir toplumun çağdaş uygarlık düzeyine varması sanki daha kolaylaşırmış gibi...

* * *

Ankara Savaşı'nda Yıldırım'ın beş oğlu da savaşa katılmıştı. Kasım çok küçük olduğu için Bursa'da kalmıştı.

Savaş yenilgiyle sonuçlanınca Süleyman Çelebi ile Mehmet Çelebi askerleriyle birlikte, tarihçi Danişmend'in deyimiyle *"savuştular"*.

İsa, Musa ve Mustafa Çelebilere gelince...

Yine söylentiler çeşitlidir.

İsa ile Musa, Timur'a tutsak düşmüş, Mustafa da kaybolmuştur.

Bir başka söylentiye göre de Mustafa ya İsa yahut da Musa ile birlikte tutsak düşmüştür.

İlerde Mustafa Çelebi tekrar siyaset sahnesine çıkacak, ancak kendisine *"gerçek Mustafa'nın savaşta kaybolduğu"* iddiasıyla *"Düzmece Mustafa"* adı takılacaktır.

* * *

İkinci Osmanlı Devleti yeniden kuruluncaya kadar geçen on bir yıl içinde Yıldırım'ın oğulları, birbirlerini öldürüp durdular.

Savaştan yenilgiyi görerek kaçan şehzadelerin en büyüğü Süleyman Çelebi, önce Bursa'ya geldi. Bir iddiaya göre sa-

ray hazinesine de elkoyduktan sonra, ailesiyle birlikte Edirne'ye gidip orada padişahlığını ilan etti.

• • •

İsa Çelebi önce Balıkesir taraflarında gizlendi. Sonra da Timur'un göz yummasıyla Bursa'yı işgal etti.

Ve padişahlığını ilan etmeye hazırlandı.

Timur, Yıldırım'ın naaşını, özgür bıraktığı Musa Çelebi ile Bursa'ya göndermişti.

Musa Çelebi, Bursa'da iktidar olmaya çalışan kardeşi İsa ile hemen kapıştı ve önce İsa'yı kaçırdı.

Ama sonra İsa Çelebi, tekrar ele geçirdi Bursa'yı...

Musa Çelebi de Kütahya'daki dayısı Germiyanoğlu'nun yanına sığındı.

• • •

Mehmet Çelebi Amasya'ya yerleşmişti. O da padişahlığını orada ilan etmeye çalışıyordu.

Bir ara, Bursa'da padişah olmaya uğraşan ağabeyi İsa Çelebi'ye:

– Gel Anadolu'yu aramızda bölüşelim, dedi.

İsa Çelebi:

– Olmaz, dedi, ben ağabeyim, saltanat benim hakkım.

Bu kez de Mehmet Çelebi ile İsa Çelebi dövüştüler.

İsa Çelebi, Bizans'a kaçmak zorunda kaldı. Bizans İmparatoru da İsa'yı Edirne'de padişahlık eden Süleyman Çelebi'ye verdi.

• • •

Süleyman Çelebi, öldürmedi İsa'yı.

Ne yaptı biliyor musunuz?

Tekrar Bursa'ya, Mehmet Çelebi'nin üstüne gönderdi.

Ama Mehmet Çelebi onu Eskişehir'de hamam âlemi yaparken yakalayıverdi.

Ve boğdurttu.

Cesedini Bursa'ya getirip babası Yıldırım'ın yanına gömdüler.

Bu kez Edirne'de padişahlık eden Süleyman Çelebi, Bursa'ya bizzat yürüdü ve aldı Bursa'yı. Mehmet Çelebi de Amasya'ya kaçtı.

* * *

Musa, dayısının yanında kuzu kuzu oturuyordu.

Bozguna uğramış olan Mehmet Çelebi, ağabeyi padişah stajyeri Süleyman'a karşı, kardeşi Musa ile anlaşıverdi.

Ve Musa Çelebi Edirne'ye doğru yola çıkarak, büyük ağabeyi Süleyman'la dövüşe sıvandı.

* * *

Süleyman Çelebi Edirne'de hamam sefası yaparken geldi haber:

– Musa Edirne'ye dayandı, diye.

Süleyman iyice kafayı bulmuştu. Kardeşi Musa Çelebi'nin Edirne'ye dayanmasına boşveriyordu.

Yeniçeri ağası ise yalvar yakar oluyordu:

– Etmeyin, eylemeyin durum kötü sultanım...

Süleyman'ın laf dinleyecek hali yoktu ki... Üstelik hamamda kafasını dızdızlayıp keyfini kaçıran yeniçeri ağasına da fena öfkelenmişti. O öfkeyle ağanın sakalını, bıyığım kestirdi.

Sen misin ağanın sakalını, bıyığım kesen... Onuru kırılan yeniçeri ağası, soluğu Musa Çelebi'nin yanında aldı.

Süleyman ayılınca aklı başına geldi ama, iş işten geçmişti. Musa girmişti Edirne'ye. Hemen İstanbul'a kaçmak için yola çıktı ama, yolda yakalandı.

Ve Musa Çelebi de, ağabeyi Süleyman Çelebi'yi boğdurttu.

Cesedini doğru Bursa'da babası Yıldırım'ın yanına gömdüler.

Tıpkı kardeşleri İsa Çelebi gibi...

* * *

Kala kala ortada Musa Çelebi ile Mehmet Çelebi kaldı.

Sonunda Mehmet Çelebi, kendisine durmadan kafa tutan Musa Çelebi'yi yendi ve Musa Çelebi de kaçarken bir su arkına düşüp boğuldu.

Onun da cesedini Bursa'da babası Yıldırım'ın yanma gömdüler.

Tıpkı kardeşleri İsa Çelebi'yle, Süleyman Çelebi gibi...

* * *

I. Beyazıt'm altı oğlundan artık sadece üçü vardı hayatta...

İktidarı ele geçiren Mehmet Çelebi. Tarih 1413.

Küçük olduğu için Ankara Savaşı'na katılmayan ve daha sonra Süleyman Çelebi'yle Bursa'dan Edirne'ye giderken Bizans İmparatoru'na rehin verilen Kasım Çelebi... (Kasım Çelebi, apayrı bir roman olayıdır. İstanbul'da kalmış ve Bizanslı olmuştur o.)

İlerde *"Düzmece Mustafa"* diye ortaya çıkacak olan Mustafa Çelebi...

* * *

Çelebi Mehmet'le kurulan İkinci Osmanlı Devleti'nde, Çelebi'den sonra tahta çıkan oğlu II. Murat, ilk siyasal cinayeti küçük kardeşi Mustafa'yı boğdurtarak işlemiştir. Öteki kardeşlerine ise dokunmamış, sadece kızgın demirle gözlerini çıkarıp kör etmekle yetinmiştir.

• • •

Osmanlı İmparatorluğu'nu altı yüz yıllık bir bütün halinde görmek hoşumuza gitse bile, bu bütünlük, yüz - yüz elli yılda bir, kanlı anarşi dalgalarıyla iktidar boşluklarına uğramıştır. Çok şehzade öldürülmüş, çok padişah devrilmiştir. Egemenlikte mutlak bir tekel sağlamak amacıyla işlenmiş olan siyasal cinayetler, otoriteyi keskinleştireceğine devleti -birbirine eklenen sigaralar gibi- hiç bitmeyen ayaklanmaların kızgın tırnı içine çekmiştir.

Ve zaten çok yeni bir kuruluş olan Osmanlı İmparatorluğu, genişledikçe genişlemiş, sonra da küçüldükçe küçülmüş, ama hiçbir zaman çağını gerçekten yakalayacak güçlü, birikimli ve sürekli bir kalkınma içine girememiştir. Bugünkü zorlanmalarımızın çok dibinde ta başından beri değişik Osmanlı dönemlerinden hiçbirinin, çağıyla tam olarak bir türlü bütünleşememiş olması yatar.

IV

Her ailenin bildiği miras kavgası - Şehzadelerin paylaşamadığı iktidar - İsa ile Musa'yı öldüren Mehmet Çelebi - Timur'un oğlunun çektiği protesto - I. Mehmet domuz avlarken hayatından oldu - Bizans'a emanet edilen iki şehzade - "Düzmece" olmayan Mustafa'nın idamı - II. Murat'ın boğdurttuğu kardeşi küçük Mustafa - Dokuz yaşındaki Şehzade Mahmut'la Yusuf'un kör edilen gözleri - Tevfik Fikret'ten mısralar

Anneannemin üçü kendisinden büyük, üçü de kendisinden küçük altı tane kız kardeşi vardı.

Yeşiltulumba'daki Rufai Dergâhı'mn şeyhi olan babası Kırkanahtarlı Mustafa Efendi, kızlarını evlendirirken her birine düğün armağanı olarak ya bir yazlık köşk, ya özel bir akar, ya sekiz-on odalık bir konak parası vermişti.

Çocukken dedemin Göztepe'deki kendine ait köşkünden kalkar, büyük teyzelerimin Çamlıca'daki, İçerenköy'deki, Bostancı'daki köşklerine, bazen günübirliğine, bazen gece yatısına konukluğa giderdik.

Büyük dedem Kırkanahtarlı Mustafa Efendi'nin kızlarına çeyiz olarak armağan ettiği köşklerle akarların, sonradan ne tür miras kavgalarıyla kırgınlık ve küskünlüklere yol açtığını uzaktan gözucuyla izledim.

Kardeşler arasında birbirlerinin cenazelerine gitmemeye yemin edenler çıktı.

Haklarının yendiğini iddia eden kardeş çocuklarından bazıları, birbirlerine beddua edip durdular.

Ve köşklerden bazıları da, onca dargınlığa neden olduktan sonra, vâris bulunmadığından, küçük yaşta oralara gelip oralarda ihtiyarlamış olan evlatlıklara kaldı.

Eski bir ailenin, doğduğu yerlerde oturmayı torunlarıyla

paylaşarak sürdüren bir evladı olarak, "*miras kezzabı*"nın kuşaktan kuşağa ailelerin içini nasıl oyduğunu çok iyi bilirim.

Hoş, bunu bilmeyen pek kimse de yoktur ya...

Onun için Osmanlı'da "iktidar mirası"nı ele geçirmek, yahut da onu kaybetmemek hırsıyla ağabeylerin kardeşlerini, kardeşlerin ağabeylerini neden öldürüp durdukları, anlaşılmaz bir "muamma" değil...

Üstelik şehzadelerden hangisinin padişah olacağına dair belirli bir sistem de benimsenip pekiştirilmemişse...

• • •

1402 Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bayazıt'ın Timur'a tutsak düşmesiyle oğulları arasında çıkan ölüm fırtınası, on bir yıl süreyle tam bir anarşi cehennemi yarattı.

Nihayet 1413'te yirmi beş yaşındaki Mehmet Çelebi, tek başına çıkıp oturabildi tahta...

1405'te kardeşi İsa Çelebi'yi hamamda yakalatıp boğdurtabildiği için...

Ve 1413'te Musa Çelebi'yi yok edebildiği için...

(O arada Musa da, Süleyman Çelebi'yi yakalayıp boğdurtmuştu. 1410.)

Miras kavgası dediğin de Osmanlı şehzadelerinin düzeyinde oldu mu, böyle oluyor işte...

• • •

I. Mehmet sekiz yıl ancak kalabildi iktidarda ve otuz yaşında öldü. 1421.

İki kardeşini de öldurmuş olduğu için Timur'un oğlu Şahruh, kendisini protesto etmiş ve:

– Neden kardeşlerinle birlikte yönetmedin ülkeyi de onları öldürttün, diye hesap sormaya kalkmıştı.

I. Mehmet Şahruh'a verdiği yanıtta şöyle diyordu:

"Osmanlı ataları başlangıçtan beri tecrübe ile her şeyi çözümlemişlerdir. İki padişah bir memlekette barınamaz. Hele etraftaki düşmanlar fırsat bekleyip duruyorsa..."

• • •

Yıldırım'la birlikte Ankara Savaşı'nda Timur'a tutsak düşüp ancak Timur'un ölmesinden sonra Semerkant'tan ayrılan ve hakkını aramaya gelen Mustafa Çelebi de böyle düşünüyordu herhalde...

Gerçi Semerkant'tan bir hayli geç geri dönen Mustafa Çelebi'ye Osmanlı tarihçileri "Düzmece Mustafa" adını taktılar ama, o Mustafa "düzme" falan değil, Yıldırım Beyazıt'ın özbeöz oğluydu.

I. Mehmet, ölümünden üç yıl önce, yani otuz yaşındayken karşısına çıkıveren kardeşi Mustafa Çelebi'yle de kapıştı. Hatta onu yendi de... Ama yakalayıp öldüremedi...

Vaktiyle kendisi, Musa Çelebi'ye karşı nasıl Bizans İmparatoru Manuel'in diplomatik dostluğundan yararlanmışsa, Mustafa Çelebi de aynı Manuel'in dostluğunu sağlamış ve kardeşi I. Mehmet'in pençesinden kurtulmuştu. Şu şartla ki, I. Mehmet sağ kaldığı sürece Limni adasının dışına çıkamayacaktı.

• • •

1421'de I. Mehmet öldü. Arkasında üç tane oğul bırakmıştı. On sekiz yaşındaki Murat, on üç yaşındaki Mustafa, dokuz yaşındaki Mahmut...

Nasıl Murat Hüdavendigâr, Kosova Savaşı'ndayken beklenmedik bir anda yaralı bir Sırp askeri tarafından hançerlenerek ölmüş ve Yıldırım beklenmedik bir anda tutsak düşüp daha kırk iki yaşındayken beklenmedik sıkıntılar içinde son

nefesini vermişse, I. Mehmet de hiç beklenmedik bir kaza sonucunda ayrıldı dünyadan.

Prof. Uzunçarşılı şöyle anlatıyor ölümünü:

"Çelebi Mehmet bir gün atla av yaparken, ormanda kaçmakta olan bir domuza karşı mızrak attığı sırada nüzül isabet etmesiyle, baygın bir halde attan düştü; adamları hemen saraya getirdiler, zaten avlandığı yer Edirne'ye yakındı. Edirne civarında ve en uzak yerden hazık tabipler davet ettiler. Askerler paa.şahı görmek istediler. Hayatta bulunduğunu göstermek üzere dışarı (divan) çıkardılar, asker ve halk kendisini hayatta görüp sevindiler. Ertesi günü nüzül üsteliğinden sesi kesildi ve dili tutuldu ve akşama doğru vefat etti."

* * *

Sonrada bakın neler olmuş. Yine Prof. Uzunçarşılı'nın dipnotlarından:

"Edirne sarayında vefat eden Sultan Mehmet'in cesedi kırk gün sarayda saklandı ve ölümünü dört kişiden başka kimse bilmiyordu. Bunlar her gün saraya girip çıkıyorlardı. Tedavi için etraftan ilaçlar getiriliyor diye ortalığın şüphesini uyandırmak istemiyorlardı. Hekimler ölünün karnını açarak bağırsak, ak ve kara ciğerlerini çıkarıp cesedin içersini kamilen yıkadılar ve cesetten çıkardıkları maddeleri ölünün bulunduğu odayı kazarak gömdüler ve sonra cesede itriyat sürdüler ve kefenlediler ve hayatta imiş gibi yatağa yatırdılar. Bu işlerin kaffesi iki vezir ile saray gılmanları tarafından yapılıyordu ve bu çocuklar hiç dışarı çıkmayıp kimse ile görüşmezlerdi."

Tıpkı korku filmlerinde olduğu gibi...

Bütün bu önlemlerin nedeni yeni hükümdar gelinceye

kadar, Bizans İmparatoru'nun elindeki Çelebi Mustafa'nın ortaya çıkıp saltanatta hak iddia etmemesiydi.

* * *

Sultan II. Murat kırk gün sonunda sancak beyi olduğu Amasya'dan Bursa'ya geldi ve babasının ölümüyle birlikte, kendisinin de padişahlığı ilan edildi... Henüz on sekiz yaşındaydı.

I. Mehmet, kendisi kardeşlerini nasıl öldürmüşse, büyük oğlu Murat'ın da iki küçük erkek kardeşini öyle öldüreceğini biliyordu. Bunun için de ölmeden önce önlem almak istemiş ve Bizans İmparatoru'nun iki küçük oğluna sahip çıkarak, onları yamna almasını vasiyet etmişti. (Uzunçarşılı ve Dukas.)

* * *

II. Murat tahta çıkınca Bizans elçileri geldiler. I. Mehmet'in vasiyeti gereği, iki küçük kardeşini Bizans'a götürmek istiyorlardı.

Ve istek kabul edilmezse, Mustafa Çelebi'yi serbest bırakacaklarını söylüyorlardı.

İstek kabul edilmedi. Bizans, Mustafa Çelebi'yi serbest bıraktı. O da Edirne'de hükümdarlığını ilan etti.

II. Murat tahta çıkışının yılında, amcası Mustafa Çelebi'yle dövüşe tutuştu...

Karmaşık entrikalardan sonra Çelebi Mustafa yakalandı ve Edirne'deki hisar burcuna asıldı.

Bazı tarihçilere göre ise Mustafa asılmamış, ok kirişiyle boğularak öldürülmüştür. Tarih 1422.

* * *

II. Murat'ın küçük kardeşi on üç yaşındaki şehzade Mustafa

ise Hamideli Sancak Beyi'yken ağabeyinin padişah olduğunu öğrenince ödü koptu. Öldürülmemek için Karamanoğlu'nun yanına kaçtı.

Ve Bizans İmparatoru'nun da sağladığı yardımlarla, sonunda taht kavgasına girişti.

Ve yine karmaşık entrikalar sonucu İznik'te yakalandı, bir incir ağacının dibinde boğularak Bursa'da babası I. Mehmet'in yanına gömüldü. 1423.

• • •

1300'de Osmanlı Devleti'ni kuran Osman Gazi'den, 1451'de Fatih II. Mehmet'in kesin tahta çıkışına kadar, iktidar kavgası yüzünden öldürülmüş yakın akraba ve şehzadelerin listesi şöyle:

Osman Gazi, amcası Dundar Bey'i öldürdü.

Oğlu Orhan Gazi, kardeşlerine dokunmadı.

Onun oğlu I. Murat, kardeşleri şehzade Halil ile Şehzade İbrahim'i ve oğlu Savcı Bey'le belki de yeğeni Melik Nasır'ı öldürdü.

Onun oğlu I. Mehmet, iki kardeşini öldürdü, Şehzade İsa Çelebi ile Şehzade Musa Çelebi'yi...

Onun oğlu II. Murat, amcası Mustafa Çelebi ile kardeşi Küçük Mustafa Çelebi'yi öldürdü ve küçük kardeşi Mahmut'la Yusuf'un gözlerini dağlattı.

Buraya kadar olan listede, saltanat üstündeki egemenlik iddialarından kaynaklanan kavga ve savaşlar ağır basıyor.

Şehzade Yakup'un dışındaki şehzadeler de, olanak bulsalar, kendilerini öldürmüş olan kardeşlerini, hatta babalarını pekâlâ öldürebilirlerdi. Nitekim I. Mehmet'in öldürttüğü Musa Çelebi de, daha önce kardeşi Süleyman Çelebi'yi öldürmüştü.

• • •

Şehzadelerin, hiçbir hareket yapmasalar dahi, salt şehzade olarak doğmuş oldukları için oldurulmeleri dönemi Fatih II. Mehmet'le başlar. Vezir-i azamların gerektiğinde idam edilmeleri dönemi de...

• • •

Tevfik Fikret, *Tarih-i Kadim* de şöyle haykırır:

Kahramanlık... Esası kan, vahşet;
Kes, kopar, kır, sürekli ez, yak, yık;
Ne "Aman" bil, ne "Ah" işit, ne "Yazık";
Geçtiğin yer ölüm, elem dolsun;
Ne ekinden eser, ne ot, ne yosun;
Sönsün evler, sürünsün aileler;
Kalmasın lurpalanmadık bir yer;
Her ocak benzesin mezar taşına;
Damlar insin yetimler başına...
Bu ne vicdangudaz şenaa (Vicdan eriten kötülük), ne
ar...
Yere geç satvetinle (gücün kudretinle) ey serdar...

Herhalde çok da haksız değildi Fikret...

Ne yapmalı ki, küçücük ailelerdeki miras kavgaları dahi insanları perişan ederken; koskoca bir saltanat mirasının kanlı dövüşleri, elbette leğende yüzdürülen kâğıttan kayıkların masumiyetinde olmayacaktı...

V

Osmanlı tarihi yahut İstanbul trafiği – II. Murat neden üç kez çıktı tahta? – Felç olan padişah hemen mi ölür? – Fatih'in boğdurttuğu emzikteki şehzade – "Kardeş öldürme yasası" üstündeki tartışma – Yıldırım'ın Ortodoks olan oğlu – Babası bilinmeyen Şehzade Orhan – Osmanlı ne tam Hristiyan düşmanı ne de tam Müslüman dostuydu – Karanlık ve kopukluklarla dolu bir tarih

Bizim Osmanlı tarihi içinde dolaşmaya kalkmak, tıpkı İstanbul trafiği içinde dolaşmaya benziyor.

Genellikle çok kötü ve bulanık olan anlatımlarda, ille de üstün görünme telaşının zikzakları, sonunda hiçbir yere tam varamayan bir kargaşaya dönüşüyor.

Osmanlı'yı sevabı ve günahıyla, kendi özellikleri ve nitelikleri içinde objektif olarak ele alma titizliğini, hemen hemen kimse pek göstermemiş.

Ya Osmanlı'ya yaranma, ya Osmanlı'yla övünme tutkusu ağır basmış.

Hani öyle ki nerdeyse Osmanlı sultanları yenilmez, Osmanlı sultanları Hristiyanlarla evlenmez, Osmanlı sultanları kimi öldürürse mutlaka haklı öldürür gibi saçma sapan birtakım tabular yaratılmış.

Ve sonunda kimsenin derinliklerine bakmayı göze alamadığı, karanlık boşluk ve uçurumlarla dolu garip bir tarih çıkmış ortaya...

Öyle bir tarih ki, anası babası belli olmayan, yani kimliği saptanamamış şehzadeler bile var içinde...

Koskoca bir tarih, bu kadar özensiz, yüzeysel ve abartmayla şişinme davullarının gümbürtüsünden ibaret olarak mı yazılmalıydı?

* * *

Örneğin Fatih'in babası II. Murat'a ne kadar gevşek ve suyuna tirit bir yaklaşımla bakılıyor.

İktidarını pekiştirmek için, hem amcası Mustafa Çelebi'yi, hem kardeşi küçük Mustafa Çelebi'yi öldürten ve öldürmediği en küçük kardeşinin de gözlerini kör eden bu sultan neden kendi iradesiyle tahtından vazgeçti? Hem de kırk iki yaşındayken...

Yanıt şu:

– Canı öyle istedi.

Peki, ikinci kez neden tekrar padişah oldu?

Çünkü oğlu Mehmet küçüktü ve Edirne üstüne bir Haçlı Seferi düzenlenmişti...

Ya bir yıl bile geçmeden yine neden bıraktı tahtı?

Padişahlıktan hoşlanmadığı için bıraktı diyelim.

Öyleyse üçüncü kez niye padişah oldu?

Bir tuhaflık yok mu bütün bu tahttan inip çıkmalarda?..

Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, II. Murat'ın üçüncü padişahlığını bakın nasıl anlatıyor:

"Alınan tertibat üzerine Sultan Mehmet bir av eğlencesi yapmak üzere şehirden dışarı çıkarılacak ve Sultan Murat gizlice getirilip hükümdar ilan olunacaktı. Bunun neticesinde Sultan Murat gelerek hükümdar olmuş ve Sultan Mehmet de yine eski sancağı olan Manisa'ya gönderilmiştir."

* * *

Besbelli ki II. Murat ile oğlu II. Mehmet arasında bir iktidar rekabeti olmuş.

Bunu İsmail Hami Danişmend ile Uzunçarşılı da azıcık ima ediyorlar ama, daha ötesini kurcalamıyor ve sorunun aydınlanmasını zamana bırakıyorlar.

II. Murat'ın, ölümünden iki buçuk yıl önce bir vasiyet hazırlamış olması da garip.

Bu vasiyette Bursa'daki türbesine defnedilmesini ve yanına da hiç kimsenin gömülmemesini istemiş...

Üç kez tahta çıkan, sonunda da yanına kimsenin gömülmemesini isteyen bir Osmanlı sultanı...

Bizdeki lanseli propaganda koşullanmasına, sanat yaratıcılıkları ağır basmış olsa, kimbilir ne başyapıtlar çıkardı II. Murat'ın gizli kalmış öz yaşamından...

• • •

II. Murat, tıpkı babası Mehmet Çelebi gibi, inme inerek öldü. O sırada kırkdokuz yaşındaydı. Toplam otuz yıl kalmıştı iktidarda. Oğlu II. Mehmet, Manisa'dan Edirne'ye gelinceye kadar, ölümü on altı gün gizlendi. Tarih 1451.

Çelebi Mehmet'ten sonra ölümü gizlenen ikinci padişahtı II. Murat. Ve Bursa'ya gömülen son padişah da o olacaktı.

Akla burada bir başka soru daha takılıyor. Mehmet Çelebi'yle oğlu II. Murat inme iner inmez gerçekten hemen ölmüşler miydi?

Yoksa felçli bir padişahın padişahlık edemeyeceğini düşünenler, onlara belgesi olmayan bir kolaylık mı göstermişlerdi?

Kimbilir?

• • •

Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, II. Mehmet'in üçüncü kez padişah oluşunu da şöyle anlatıyor:

"II. Mehmet, 18 Şubat 1451'de Edirne'de üçüncü defa hükümdar olduğu zaman yaşı on dokuzla yirmi arasında idi. Sultan Murat öldüğü zaman Mehmet'ten başka İsfendi-

yar Bey'in torunu olan haremından -Hatice Sultan- henüz süt emen Ahmet adında bir çocuğu olmuştu...

... Acele Edirne'ye gelen yeni hükümdar teamül mucibince bu çocuk boğuldu..."

Uzunçarşılı gibi ciddi bir bilim adamı bile, II. Mehmet'in emzikteki kardeşini hemen öldürtmesini, "teamül mucibince" türünden bir kaydırmayla hafifletmeye çalışıyor...

Hangi teamül mucibince?

Fatih, o ünlü yasasını bu olaydan yirmi yedi yıl sonra kaleme alacaktı ve emzikteki kardeşi Ahmet'i öldürterek de "teamül"ü kendi başlatıyordu.

• • •

İsmail Hami Danişmend ise aynı olayı şöyle anlatıyor:

"Küçücük Ahmet, İkinci Murat'ın henüz kundakta bulunduğu rivayet edilen en küçük oğludur. Fatih, Manisa'dan Edirne'ye gelir gelmez, müstakbel bir saltanat müddeisi saydığı bu küçük kardeşini boğdurtup tabutunu babasının cenazesiyle beraber Bursa'ya göndermiştir. Osmanlı tarihindeki amca, evlat ve kardeş katilliği ananesine ait vakalar için Osman Gazi, I. Murat, Savcı Bey, I. Beyazıt olaylarına bakınız. Fatih devrinden itibaren bu siyasi idamlar, kanuni bir mahiyet almış ve şehzadelerin saltanat muharebelerine mani olmak için Kanunname-i Al-i Osman'a *şöyle bir madde konulmuştur:*

'Ve her kimesneye evladumdan saltanak müyesser ola, karındaşların nizam-ı âlem için katlitmek münasıbdür; ekser-i ulema tecviz etmiştür; onunla amil olalar'."

Fatih'in ilk örneğini de vererek koyduğu ünlü kardeş öldürme maddesi bu işte...

* * *

Ali Himmet Berki, böyle bir yasa olmadığını iddia ediyor.

Ve şöyle diyor:

"Fatih ayarında büyük ve Müslüman bir hükümdar 'günahsız masumların' öldürülmesini düşünemez bile..."

Prof. Dr. Ahmet Mumcu da, Berki'ye şu yanıtı veriyor:

"Değerli bir hukukçu olan yazarın ciddi olarak böyle bir mütalaa ileri sürmesi gariptir, çünkü Fatih, kardeşi Ahmet'i katlettirdiği gibi, bundan sonra onun bu hususta koyduğu kesin kurala dayanarak, tahta çıkan Osmanlı hükümdarları, kardeşlerini katlettirmişlerdir. Sayın Berki'nin bu tarihi gerçeği gözönüne almadan, ciddi olarak ileri sürdüğü iddiasını tabii ki kabul etmek imkansızdır."

* * *

II. Mehmet on dokuz yaşında üçüncü kez Edirne'de tahta çıkınca, hemen emzikteki kardeşi Ahmet'i boğdurtarak, onun da cenazesini, babası II. Murat'ın cenazesiyle birlikte Bursa'ya gönderdi.

Bu tamam, bunu biliyoruz.

Ancak yine aynı II. Mehmet, Karaman seferine çıkmadan önce Bizans'la bir anlaşma yapmıştı.

Bu anlaşmada, Bizans'ın elinde bulunan Osmanlı hanedanına mensup Şehzade Orhan'ın salıverilmemesi için Çorlulu çevresini Bizans'a terk ediyor ve daha önceki padişahlar gibi o da Bizans'a yılda üç yüz bin akçe ödemeyi kabul ediyordu.

Kimdi bu Şehzade Orhan?

Babası kimdi, anası kimdi, hangi padişahın oğlu yahut torunuydu?

Bunu bilmiyoruz işte...

• • •

Yıldırım'ın yenilip tutsak düşmesinden sonra, Süleyman Çelebi, Edirne'de saltanat kurmaya giderken, Bursa'ya uğrayıp en küçük kardeşi Kasım'la Fatma'yı yanına almış ve kendilerini Bizans İmparatoru Manuel'e rehin olarak bırakmıştı. Bu olay malum...

Ancak tarihçi Dukas ile Halkondil'e göreyse Yıldırım'ın oğullarından bir şehzade daha sığınmış Bizans'a... Onun da adı Yusuf muş. Orhan değil.

O Yusuf'u da kimsenin bildiği yok.

Ve Bizans'ın elindeki şehzadelerden biri, ya Kasım, ya Yusuf, Ortodoks dinini kabul etmiş, vaftiz babalığını da İmparator Manuel yapmış.

Yıldırım'ın Ortodoks olan bu şehzadesi ölünce de Prodromos manastırının kapısının iç tarafına gömülmüş...

Bunlar saklanacak değil, en küçük ayrıntısına kadar açığa çıkarılacak çok önemli olaylar...

• • •

Fatih'in serbest bırakılmaması için haraç ödemeyi kabul ettiği Şehzade Orhan, nasıl düşmüş Bizans'ın eline?

O da bilinmiyor.

Kritovulos, Şehzade Orhan'ın Çelebi Mehmet'in oğlu olduğu kanısında... Yani Fatih'in amcası olduğu kanısında...

Osmanlı tarihçilerinde ise bu konuda da çıt yok.

Ve dikkat edilirse, hep Bizans'la olan ilişkilerin ayrıntılarında çıt yok...

Oysa en üstünde durulacak büyük insancıl serüvenler,

dramlar, asıl bu ilişkilerde saklı... Hem de bütün dünyanın ilgisini çekecek evrensel boyutlarda...

Bunları Müslümanlıkla Hristiyanlığın dövüşü ve rekabeti olarak görmek yanlıştır. Tarihin içinde kendiliğinden gerçekleşmiş, evrensel nitelikte, insancıl oluşumlardır bunlar.

Ayrıca sanatsal yaratıcılıklara da yeni ufuklar açacak özellikte, çarpıcı, gizemli, okyanus dipleri bakirliğinde duygu yüklü titreşimleri vardır çoğunun.

• • •

Osmanlı tarihinde birçok karanlık nokta, boşluk ve kopukluk olduğu kesin...

Tarihi salt bir propaganda aracı olarak kullanma derdine düştün de, olayları kendi gerçeklerinden koparıp o propagandaya göre ayarlamaya kalktın mı, insanlık jürisi önündeki beyinsel itibarını azaltmaya başlıyorsun...

Osmanlı'nın zaman zaman kimlerle anlaşıp kimlerle dövüştüğü ortada... Hristiyanlar kadar Müslümanlarla da savaşmış, Müslümanlarla anlaştığı kadar Hristiyanlarla da anlaşmış, kendine özgü, garip ve geometrisiz bir egemenliktir Osmanlılık...

İbretle bakılacak yönleri, imrenerek bakılacak yönlerinden daha çoktur.

• • •

Otuz altı padişahtan her biri dönemindeki ülke haritasını çizmeye kalkın...

Kimse kolay kolay böyle bir işin üstesinden gelemez...

Hangi sınır ne zaman belirlendi, hangi sınır ne zaman değiştirildi; sanıldığı kadar berrak değildir...

Ve önüne gelen kendi keyfine ve tabulaştırılmış şablonlara göre bir şeyler yakıştırıp gitmiştir Osmanlı tarihine...

• • •

Yazıyı seven biri olarak Türkiye'de iki şeye çok üzülürüm.

Biri, mahkeme tutanaklarının o kadar kötü yazılmasına...

İki, tarihsel olayların da mahkeme tutanakları kadar özensiz ve bulanık yazılmasına...

Gerek adaletinde, gerek tarihinde yazılı anlatımlarını, anıtsal bir aydınlığa kavuşturamamış toplumların uygarlık çiçekleri, her zaman kavruk kalıyor.

VI

Kadın hakları ve öldürülmüş şehzade anneleri - Hatice Sultan'ın Bursa'daki gizlenmiş türbesi - Fatih'in ölümü - "Magna Carta" ve "Kardeş öldürme yasası" - Linç edilen ilk vezir-i azam - II. Beyazıt'la Cem kavgası - Cem'in öldürülen çocuklarıyla torunları - Zorla indirilen ikinci padişah, II. Beyazıt

Cumhuriyetten bu yana *"Kadın hakları"* konusunda çeşitli örgütler kurulmuş, önemli atılımlar gerçekleştirilmiş, ateşli demeçler verilmiş, alevli söylevler söylenmiş; makaleler, kitaplar yazılmış, filmler ve televizyon dizileri yapılmıştır.

Nedense kimsenin aklına padişah karısı olduğu için çocukları öldürülmüş bahtsız ve acılı anneleri arada sırada anmak ve mezarlarına bir buket gül koymak gelmemiştir.

Kadın hakları savunusu, yaşamakta olan kadınların hakları yanında, tarihsel bir katmerlenmeyle geçmişten rüzgârlanıp gelen *"tüm kadınlığın hakları"*nı da kapsamalı ve daha geniş boyutlu bir eylem olmalıdır aslında...

O zaman çok daha köklü, çok daha volkanlı, çok daha –yan çizilmeyecek– bir somutluk kazanır.

* * *

Örneğin Bursa'da eski Kükürtlü Kaplıcası'nın yanında, kimsenin pek ilgilenmediği bir türbe vardır.

Hatice Sultan Türbesi...

Candaroğlu İsfendiyar Bey'in güzelliği dillere destan torunu Hatice Sultan... II. Murat'a Şehzade Ahmet'i doğurmuş olan Hatice Sultan... Ve üvey oğlu Fatih tahta çıktığı gün, henüz memedeki şehzadesi öldürülmüş olan Hatice Sultan...

Kocası Sultan II. Murat'ın cenazesiyle birlikte küçücük oğlunun cenazesini de Bursa'ya yolcu eden Hatice Sultan...

Kadın hakları da, annelik duyguları da, her türlü siyasal yorumun dışında, kendine özgü bir ağırlığa sahiptir. Onun için tarihteki olaylara sadece *"egemenlikler"* açısından değil, bu açılardan da bakmak bir uygarlık *"altometre"*sidir. Hangi düzeye kadar yükselinmiş olunduğunu gösterir.

Ayrıca Hatice Sultan'ın türbesi, bir ölçüde esrarengiz bir türbedir de... Ne kapısında, ne içinde, ne herhangi bir köşesinde, orada kimlerin yattığını gösteren bir *"kitabe"* vardır.

Ve Hatice Sultan'ın türbesini paylaşan kabirlerin de kimlere ait olduğu tam bilinmemektedir.

* * *

Osmanlı tarihinin askeri başarılar açısından doruktaki özeti, Fatih Sultan II. Mehmet'in İstanbul'u almış olması...

Dünyanın en güzel kentini bize armağan ettiği için kendisine şükran borcumuz var.

Fatih, çok aşamalı bir beyinsellikle Osmanlı İmparatorluğu'nu Doğu Roma İmparatorluğu'na dönüştürmek istemiş, o yönde çok üst düzey politikalar izlemiş ama değişik dünyaların toplumsal koşulları, böyle bir sentezin gerçekleşmesine olanak vermemiştir. Ayrıca böyle bir sentezin özlemi, derinlerden birikerek büyüyen toplumsal tepkilere yol açmış, kendisinden sonra tahta çıkan oğlu II. Beyazıt'a, *"Veli"* lakabının takılmasına neden olmuştur...

Otuz yıl iktidarda kaldıktan sonra, kırk dokuz yaşında dünyadan ayrılan Fatih'in zehirlenerek öldürüldüğü iddiaları boşuna çıkmamıştır ortaya... Bizans'ı yıkmak yerine, onun başına geçme aranışı, besbelli ki pek hazmedilememiştir çevresinde...

* * *

Sultan Mehmet'in çağdaşı olan Aşık Paşazade, Fatih'in ölümünü imalı bir dille şöyle anlatıyor:

"Vefatına sebep ayağında zahmet vardı. Tabibler ilacundan aciz oldular. Ahir tabibler cem oldular. İttifak ittüler. Ayağından kan aldular. Zahmet ziyade oldu. Şarab-ı fariğ verdüler. Allah rahmetine vardı."

Hekimler nasıl bir ilaç vermişlerse, Fatih o ilacı içer içmez ölmüş. Hem de yine Aşık Paşazade'nin deyimiyle *"ciğeri doğranarak..."* Yani acılardan kıvranarak... Tarih 1481.

Ve Aşık Paşazade, Fatih'in ağzından sorar:

– Neyçün bana kıydı tabibler?

Bilerek mi kıydılar, bilmeyerek mi? Bu soru da sonsuza dek yanıtsız kalacak...

* * *

Fatih, *Kanunname-i Al-i Osman* adlı temel yasayla, o yasanın içindeki ünlü *"kardeş katli"* maddesini, otuz yıllık iktidarının son yıllarında ve son vezir-i azamı Karamani Mehmet Paşa zamanında kaleme aldırdı.

Metni hazırlayan da Nişancı Leyszade Muhammed-İbni-Mustafa Paşa'dır.

Hukuk açısından savunulacak hiçbir yam yoktur o maddenin.

Kaldı ki, Osmanlı hanedanının içini tam bir mezbahaya çevirmiş, iktidar kavgalarının yarattığı anarşiyi önleyememiştir.

"Ve her kimesneye evladımdan saltanat müyesser ola, karındaşların nizam-ı âlem için katletmek münasiptir..."

Fatih, eski bir Moğol geleneğine sadık kalarak, *"Her kardeşin saltanat üstündeki hakkı eşittir"* ilkesinden hareket etmiş,

"Kim başa geçerse ötekileri öldürüverip egemenliği tekelinde tutsun" demeye getirmiş.

Ve *"Kim ki kardeşlerin en büyüğüdür, saltanat ona müyesser olur"* diyememiş.

Bu madde için Prof. Dr. Ahmet Mumcu şöyle yazıyor:

"... Fatih gene de, taht değişikliklerinde anarşiyi tam anlamı ile önleyememişti. Bu durumda yeniçerilerin ve ulemanın desteğini alan şehzade, padişah oluyordu. Doğu memleketlerinde herkesin kuvvetli ve otoriteli kimselere itaat etmesi geleneği ve İstanbul'a gelip hazineyi ele geçirmnin ulema ile yeneçeriyi elde etmesi ile kudret kazanması, onun hükümdar olmasını gerektiriyor; sonra da 'egemenliğin bölünmezliğini' temin ve nizam-ı âlem için de kardeşlerini öldürtüyordu."

• • •

Burada üzücü olan nedir bilir misiniz?

Kişi hak ve özgürlükleri daha 1215'te, yani Osmanlı Devleti'nin kurulmasından seksen beş yıl önce İngiltere'de *"Magna Carta Libertatum"* yasasıyla güvence altına alınmıştı.

O temel yasada şöyle deniyordu:

Madde 39. *Hiçbir özgür kişi, kendi denklerinin hukuken geçerli bir hükmü ya da ülke yasalarının gerektirdiği durumlar dışında tutuklanamaz, hapse atılamaz, mallarından ve yasal haklarından yoksun bırakılamaz, sürgüne gönderilemez ya da hiçbir biçimde zarara uğratılamaz; biz* (kral olarak) *ona saldırmayacağımız gibi, kimseyi de üzerine saldırtmayacağız.*

Ve II. Sultan Mehmet, *"Magna Carta"*dan 262 yıl sonra, 1477-1480 arasında, padişah olan şehzadenin kardeşlerini öldürebileceği ilkesini getiriyordu.

• • •

Getiriyordu da ne oluyordu?

Prof. Ahmet Mumcu'nun dediği gibi:

"Fatih'in saltanatın intikali konusunda bir usul koyamaması, onun ölümü ile iki oğlu Beyazıt ve Cem arasında derhal bir saltanat kavgasına yol açıyordu..."

II. Beyazıt, Fatih'in sert siyasetini yumuşatacağına söz vererek, Kapıkulu ocağını ele geçiriyordu.

Fatih'in son vezir-i azamı Karamani Mehmet Paşa, Fatih'in ölümüyle II. Beyazıt'tan yana ayaklanan yeniçeriler tarafından Cem'i tuttuğu için linç ediliyordu.

O Karamani Mehmet Paşa ki, sadece Fatih'in unlu yasasını onaylamakla kalmamış, I. Beyazıt'ın Kosova Savaşı'nda hükümdar olur olmaz kardeşi Yakup Bey'i boğdurmasını da pek yerinde görmüştü...

Talihin ve tarihin garip bir cilvesi, I. Beyazıt'ın kardeş cinayetini çok doğru bulmuş olan bir vezir-i azamı, bu kez de yine kardeş kavgası yüzünden II. Beyazıt'ın yandaşları parçalayarak öldürüyordu. Böylece, yeniçerinin linç ederek öldürdüğü ilk vezir-i azam da Karamani Mehmet Paşa oluyordu.

• • •

II. Beyazıt'la kendisinden on bir yaş küçük olan kardeşi Cem arasındaki iktidar kavgası, tam bir anarşi ortamı içinde başladı.

II. Beyazıt otuz dört, Cem Sultan da yirmi üç yaşındaydı.

Fatih ölünce, Karamani Mehmet Paşa, Amasya Valisi olan Beyazıt'a haber göndermişti.

Ama el altından Konya valisi olan Cem'e de, ağabeyinden daha önce gelivermesi için haber göndermişti.

Beyazıt'ı tutan yeniçeriler, Cem'e uçurulan haberi öğren-

diler ve hem Karamani'yi parçaladılar hem de birçok konağı yağmaladılar.

Sonunda II. Beyazıt hükümdar oldu oma Cem'le kavga bitmedi.

Ve hem acıklı, hem de rezilane bir öykü başladı.

* * *

Cem, Rodos şövalyelerine sığındı.

Şövalyeler bir yandan II. Beyazıt'la pazarlığa giriştiler, bir yandan da Osmanlı sultanının Rodos'u kuşatmasından korktuklarından Cem'i Fransa'ya götürdüler.

II. Beyazıt, şövalyelere yılda kırk beş bin altın vermeyi kabul ederken, Fransa Kralı'yla da, ödeyeceği harcın hesabını yapmaya başladı.

Şövalyeler, Cem'i bazen tekrar Rodos'a getiriyor, bazen tekrar Fransa'ya götürüyorlardı.

Bu hazin tutsaklık sırasında Cem ayrıca bir baronun kızına da âşık oldu... O sırada Mısır'daki annesiyle karısı da kendisini kurtarmak için yine Rodos şövalyelerine boyuna para veriyorlardı.

* * *

Cem'in oradan oraya tutsak olarak dolaştırılması yedi yıl sürdü.

Sonunda Fransa Kralı ve şövalyeler, Papa VIII. Innocent'la anlaştılar. Cem, Papa'ya teslim edildi.

II. Beyazıt'ın yılda ödediği kırk bin altından artık Papa da pay alıyordu.

II. Beyazıt, kardeşinden kesinkes kurtulmak azmindeydi. Cem'in öldürülmesi karşılığı üç yüz bin altın ödeyeceğini bildirdi.

Bunu öğrenen Fransa Kralı VIII. Charles, İtalya seferi sırasında Cem'i o tarihteki Papa Alexandre Borgia'dan aldı.

Ve tam o günlerde Cem, yüzü gözü şişerek öldü. Tarih 22 Şubat 1495.

Söylentilere göre Papa Alexandre Borgia, Cem'i zehirledikten sonra teslim etmişti Fransa Kralı VIII. Charles'a... Cem öldüğünde otuz dört yaşındaydı.

Cesedi öldükten dört yıl sonra 1499'da II. Beyazıt'ın isteğiyle Napoli'den Bursa'ya getirilmiş ve daha önce ölmüş olan ağabeyi Mustafa'nın yanına gömülmüştür.

* * *

Cem'in çocukları ne oldu?

O çocukların da öyküleri sade acıklı değil, Osmanlı tarihi için ayıplı öykülerdir.

Fatih Sultan Mehmet -belki çok garip görünecek amasağlığında Beyazıt'la, Cem'in birer oğlunu yani kendi öz torunlarından ikisini yanında rehin tutuyordu.

Beyazıt yahut Cem, kazara Fatih'e baş kaldırırsa, Fatih de onların oğullarını, yani kendi öz torunlarını öldürecekti...

Bize İstanbul'u armağan eden Sultan II. Mehmet'in, kendi çocukları arasında kurduğu iktidar denklemi böyleydi.

* * *

Beyazıt'ın oğlunun adı Korkut, Cem'in oğlunun adı da Oğuz Han'dı.

II. Beyazıt tahta çıktıktan sonra, Edirne'de bir ziyafet vermiş ve ziyafete Fatih'in eski vezir-i azamlarından Gedik Ahmet Paşa'yı da davet etmişti.

Gedik Ahmet Paşa, Cem yanlısıydı ve Cem'in oğlu Oğuz Han'ı bir süre koruyup kollamıştı.

II. Beyazıt, ziyafet sırasında Gedik Ahmet Paşa'ya

"ölüm" işareti olan kara kaftan armağan etti ve yemeğin sonunda da kendisini cellatlara boğdurttu.

Sonra da İstanbul muhafızı İskender Paşa'ya şu fermam gönderdi:

"Kulum İskender! Biti sana vasıl olduğu gibi bilesin ki Gedik'i tepeledim; gerekdir ki sen de Cem'in oğluna mecal vermeyüp boğdırasın ki gayet mühimdir..."

İskender Paşa boğdurttu Cem'in oğlu Oğuz Han'ı. Tarih 1483. Yani Cem'in ölümünden on iki yıl önce...

* * *

Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın yazdığına göre:

"Cem'in diğer oğlu Murat, Mısır'da ailesinden ayrılarak Rodos'a gelmiş ve orada kalarak Katolik olmuştur. Rodos, Kanuni Sultan Süleyman zamanında zaptedilince ele geçen Murat ile oğulları öldürülüp, iki kızıyla (Gevher Melek ve Ayşe Sultanlar) ile zevcesi İstanbul'a yollanmıştır. Ali hakkında (Cem'in üçüncü oğlu) bir bilgimiz yoktur. Yalnız bunun bir kızı olduğunu biliyoruz."

* * *

II. Beyazıt'm sonu ne oldu?

Kendisi daha iktidarken oğulları arasında taht kavgası çıktı ve küçük oğlu Yavuz Selim, kendisini tahttan indirerek gerçeğe yakın bir söylentiye göre, öldürttü.

Böylece I. Beyazıt'tan sonra zorla tahttan indirilmiş ikinci padişah da II. Beyazıt oluyordu.

VII

Tarih dersleri neden sıkıcıdır? – Gutenberg ile Kristof Kolomb'un değişik fehleri – Babasını devirip öldüren padişah – Yavuz'un boğdurduğu sekiz şehzade – Sakalını beyaza boyayan Korkut – Şehzade Ahmet tuzağa nasıl düştü? – Çekmecede taşınan kesik baş – Kısacık bir iktidar için...

Bizim okullarda genellikle en cansız geçen derslerden biri de tarihtir. Öğrenciler büyük çoğunlukla içlerinden uyuklayarak girip çıkarlar tarih derslerine.

Bunun nedeni *"tarih"*in çekimsiz bir konu olması değil, derslerin çok yanlış bir yöntemle sunulması ve özellikle kendi geçmişimize ait bölümlerin bir övgü ezberine dönüştürülmesidir.

Ne zaman nasıl kaybedildiğini pek de kimsenin anımsamadığı yerlerin, hangi kahramanlıklarla nasıl alındığını bülbül gibi sıralayıvermenin; gençlerde *"analitik"* bir tarih bilinci yaratma açısından değeri ne kadardır ki, çekiciliği de o ölçüde vazgeçilmez olsun?

Tarih, geçmiş bir zaman dilimi içinde olup bitmiş şeyleri yeniden otopsi masasına yatırmak ve daha önceki dönemlere ait toplumsal olguları da laboratuvar incelemesinden geçirmek uğraşısıdır.

Bir övgü ezberiyle değil, tartışmaya açık eleştirilerin mantıksal neşteriyle ancak *"ilginç bir canlılık"* kazanabilir.

• • •

Somut bir örnek sunalım:

Fatih II. Mehmet, on dokuz yaşında Edirne'de tahta çık-

uğı sırada, Johannes Gutenberg, Almanya'nın Mainz kentinde ilk matbaayı icat etmişti bile...

Aslında iyi bir kuyumcu olan Gutenberg neden böyle bir icatla uğraşıyordu ki?..

Para kazanmak için.

Bir kitabı basarak çoğaltmanın büyük para getireceğini görmüştü. Aynı görüşü paylaşan zengin ortaklar da bulmuştu kendisine... Sonradan o ortakların bazılarıyla mahkemelik oldu.

Neden aynı dönemde hiçbir Osmanlı, bir kitabı basıp çoğaltarak çok para kazanılabileceğini aklından bile geçirmedi?

Böyle bir sorunun yanıtını aramak, tarihi toplumsal bir laboratuvar olarak kullanmaya başlamak sayılabilir

Bugün de Türkiye'de çok az kitap basılıyor ve çok az kitap satılıyor.

Bunun bir nedeni de, kitaba yatırılacak sermayenin getireceği kârdan, aynı miktarda paraya bankaların verdiği faizin daha yüksek ve daha garantili olması...

Ancak şu da çok kesin ki, Fatih dönemindeki Osmanlı dünyasıyla Gutenberg'in dünyası arasındaki fark, bugün de aynı açığı sürdürüyor.

Çağdaşlıkla beyinsellik arasındaki ilişkiyi hâlâ keşfetmiş değiliz. Bunu keşfedemediğimiz sürece, 21. yüzyılın yerine olsa olsa ancak kargayla kurbağa yakalayabiliriz.

• • •

1495'te II. Beyazıt, kardeşi Cem'in öldürülmesi için Papa Alexandre Borgia'ya üç yüz bin altın önerdiği sıralarda, Kristof Kolomb, çoktan Atlas Okyanusu'nu geçmiş ve *"Yeni Dünya"*da koloniler kurmaya başlamıştı.

Biz İstanbul'u almasına aldık, ama iki şeyi de o sıralarda atladık; biri matbaanın icadını, öteki okyanusların keşfini...

Batı'yla Doğu arasındaki *"çağdaşlık"* uçurumlarının bu-

yümesinde bu iki faktörün etkisi, durmadan kendi kendisinin karesiyle şahlanan bir rol oynadı...

* * *

Osmanlı dünyasında *"kardeşin kardeşi öldürme"* yasasına rağmen, iktidar kavgaları eski hışmıyla sürüp gidiyordu. Sadece şehzadeler birbirleriyle çatışmıyor, padişahlar da oğullarıyla çatışmaya başlıyordu.

II. Beyazıt'ın sekiz oğlu olmuştu. Kendisi altmış yaşma geldiğinde, bunların sadece üçü kalmıştı hayatta: Ahmet, Korkut ve Selim...

Fatih'in yerine yirmi dokuz yaşında hükümdar olan Sultan Beyazıt-i Veli, otuz yıllık iktidarı sonunda bir hayli yorulmuş ve ruhsal çöküntülere düşmüştü. Bunda üç oğlu arasında gitgide artan sürtüşmelerle gerginliklerin de payı vardı.

Bir an önce tahttan ayrılmak ve yerine yaşça en büyük olup olmadığı hâlâ tartışmalı bulunan Şehzade Ahmet'i hükümdar yapmak istiyordu.

Küçük Şehzade Selim, böyle bir eğilimden kuşkulandığı için, daha önce durumu babasıyla konuşmuş; II. Beyazıt da, sağlığında iktidarı bırakmayacağına dair Selim'e söz vermişti.

II. Beyazıt şimdi bu sözü yok sayıyor ve şu fermanı çıkarıyordu:

"Muaccelen Ahmet Han'ı getürün ve benim fermanımı yerine getirün; mülkü sahibine virem, tahtı vârisine teslim kılam..."

* * *

II. Beyazıt'ın üç şehzadesi de, aralarından kim padişah olursa ötekileri öldüreceği için, birbirini dikkatle gözetliyordu.

Nitekim Selim, babasının fermanını haber aldı ve kendi-

sine verilmiş olan sözün çiğnendiğini görerek, kırk bin kişilik kuvvetle Çorlu'da babasının kuvvetlerinin bulunduğu *"Karıştıran"* Ovası'na geldi.

Sözde babasını ziyaret ederek elini öpmeye gelmişti.

Şehzade Ahmet'in padişah olmasını isteyenler, II. Beyazıt'ı Selim'e karşı kışkırtmak için, padişahın içinde bulunduğu saltanat arabasının perdelerini açtılar ve:

– Elinizi öpmeye gelen oğlunuzun kuvvetini görün; muntazam ve musellah askerlerle oğul, babayı böyle mi ziyaret eder, dediler.

• • •

Padişah II. Beyazıt'la oğlu Selim arasında savaş başladı.

Selim'in kuvvetleri bozuldu. Selim de kaçtı.

Artık Ahmet'in hükümdarlığı kesinleşmiş gibiydi. Padişah olmak için kalktı, İstanbul yakınlarına geldi.

Ne var ki, Ahmet'in İstanbul'a girmek için babasından izin istediği akşam, üç bin yeniçeri *"Ahmet'i istemezük"* diye ayaklandı.

Vezir-i azamı Hersekzade Ahmet Paşa'nın, ikinci vezir Koca Mustafa Paşa'nın, Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa'nın, Kazaskerlerden Müeyyedzade Abdurrahman ve Nişancı Tacizade Cafer Çelebi'lerin evlerini yağma ettiler. Vezir-i azam, korkudan saklandı ve hemen azledildi.

Ahmet de Anadolu'ya geri döndü ve yeğeni Şehzade Mehmet'in vali olduğu Konya'yı kuşattı.

• • •

Yeniçeriler, Selim'in padişah olmasında direniyordu.

Sultan II. Beyazıt, çaresiz Selim'i İstanbul'a davet etti.

Selim kalkıp geldi İstanbul'a... Ama babasıyla sarayda

değil, açık havada at üstünde konuşmayı kabul etti. Saraya girerse tuzağa düşürülmekten korkuyordu.

Baba-oğul konuştular.

II. Beyazıt *"Asker neredeyse ben oradayım"* diyerek tahtı oğlu Yavuz Selim'e ister istemez terk etti.

Eski padişahın artık tek istediği yılda iki milyon akçe maaşla, Dimetoka'ya gitmekti. İsteği kabul edildi ve görkemli bir heyetle yola çıkarıldı. Yeni padişah Yavuz Selim de, babasını uğurladı.

Ama II. Beyazıt, daha Dimetoka'ya varmadan Çorlu civarında ansızın ölüverdi. Yavuz, babasını hem tahttan indirmiş hem de zehirletmişti.

I. Beyazıt'ı Ankara Savaşı'nda Timur devirmişti. II. Beyazıt'ı da oğlu Yavuz Selim devirmiş oldu. Tarih, Nisan 1512.

* * *

Cem'in oğlu Oğuz Han'ı koruyup kolladığı için Fatih'in eski vezir-i azamlarından Gedik Ahmet Paşa'yı idam ettiren, sonra yeğeni Oğuz Han'ı boğdurtan; sonra da kardeşi Cem'in öldürülmesi için Papa'ya üç yüz bin altın gönderen II. Beyazıt'ın, oğlu Yavuz tarafından devrilip zehirlenmesi üstüne, kendisinin ağzından türküler yakıldı:

Benim ekmeğimi tahvif edenler
Beni koyup Selim Şah'a gidenler
Hakikat rahına doğru varanlar
Görün beyler bana nitti Selim Şah

* * *

II. Beyazıt, Yavuz'a tahtı bırakırken ufak bir ricada bulunmuştu:

- Sana karşı koymadıkları sürece kardeşlerini öldürme...

Yavuz:

– Hı... hı... demişti.

Dedesi Fatih II. Mehmet, böyle günler için değil de hangi günler için yapmıştı ki o ünlü yasayı?

Yavuz, şehzade boğdurtmaya önce ölmüş ağabeylerinin çocuklarından başladı.

Bursa'ya geldi... Ve...

İlk olarak merhum ağabeyi Şehinşah'ın oğlu Mehmet'i boğdurttu.

Sonra merhum ağabeyi Alemşah'ın oğlu Osman'ı boğdurttu.

Sonra da sıra hayattaki iki ağabeyine geldi, Korkut'la Ahmet'e...

* * *

Gerçi Şehzade Korkut (Fatih'in rehin tuttuğu torunu):

– Benim vicdanımda mülk ve devlete cidden rağbet yoktur, muradım bir köşede huzur edip devam-ı devletiniz duasına muvazebettir, diyordu ama...

Yavuz da yaş tahtaya basmak istemiyordu.

Tuttu önde gelen kişilerin ağzından Şehzade Korkut'a *başkaldırmayı öneren"* kışkırtıcı mektuplar yazdı...

Şehzade Korkut da bu oyuna düştü ve gerekirse saltanata sahip çıkabileceğini açığa vurdu.

* * *

Vay... Demek hâlâ hırsı vardı Şehzade Korkut'un...

Yavuz, Bursa'dan kalkıp doğru Manisa'ya, Şehzade Korkut'un sarayını kuşatmaya gitti.

Korkut haber aldı Yavuz'un geldiğini. Yükte hafif pahada ağır ne varsa toparlayıp sakalım da beyaza boyayarak sarayının arka kapısından tüydü. Üç hafta kadar mağaralarda

saklandı. Bir köylü saklandığı yeri ihbar etti. Yavuz'un adamları yakaladılar Korkut'u. Bursa'ya getirilirken de, bir gece Emet kasabasında uyuduğu sırada, Kapıcıbaşı Sinan Ağa tarafından kementle boğuldu. Cesedi Bursa'da Orhan Gazi türbesine gömüldü.

Şehzade Korkut'un oğlu, Yavuz Selim'in yanında rehin duruyordu. Yavuz onu da boğdurttu.

• • •

Sıra geldi Yavuz'un ikinci ağabeyi Şehzade Ahmet'e...

Yavuz once Şehzade Ahmet'le gizli gizli mektuplaşan vezir-i azam Koca Mustafa Paşa'yı Bursa'da boğdurttu.

Sonra Şehzade Korkut'a uyguladığı yöntemi, Şehzade Ahmet'e de uyguladı. Devlet adamlarının ağzından kendisine şu mealde mektuplar yazdı: *"Şehzadelerin ve vezir-i azam Koca Mustafa Paşa'nın katlinden çok müstarip ve zor durumdayız. Ordunuzla Bursa'ya gelirseniz, size hemen iltihak edeceğiz..."*

Şehzade Ahmet inandı bu mektuplara...

Ve Bursa'yı kuşatmak için yola çıktı.

Yenişehir Ovası'nda ordular karşılaştı. Şehzade Ahmet, yazılan mektupların uydurma olduğunu anlamışsa ama, iş işten geçmişti.

Savaşı sürdürmek zorunda kaldı. Ordusu bozuldu, kendisi de attan düşerek yakalandı.

Padişah olan küçük kardeşi Yavuz Selim'in karşısına getirdiler Şehzade Ahmet'i. Hayatının bağışlanmasını rica etti Yavuz'dan...

Sultan Selim kulak asmadı bu ricaya ve Şehzade Ahmet'i hemen boğdurttu.

Ahmet'i de, Korkut'u boğmuş olan Kapıcıbaşı Sinan Ağa boğdu kementle...

• • •

Şehzade Ahmet'in oğullarına gelince:

Süleyman'la Alaaddin, Kahire'ye kaçıp orada vebadan öldüler.

Murat, Şah İsmail'in yanına kaçtı, orada öldü.

On beş yaşındaki Kasım da Memluk Sultani Gavri'nin yanına kaçtı.

Yavuz Selim, Mısır'ı zapta gidince...

Kasım, kölelerinin ihbarı üstüne Yavuz'un adamları tarafından yakalandı ve zindana kondu.

O sırada Sultan Selim Şam'daydı, Kasım'ın yakalandığını kendisine bildirme olanağı yoktu. Üstelik Kasım'ın her an kaçırılması da söz konusuydu...

Yavuz Selim'in adamları, düşündüler taşındılar, Şehzade Ahmet'in oğlu Şehzade Kasım'ı öldürmeye karar verdiler ve kendisini boğduktan sonra başını keserek bir çekmece içinde Yavuz Selim'e götürdüler...

Şehzade Ahmet'in Osman adındaki oğlunun ne olduğu ise pek bilinmiyor.

* * *

Fatih yasası sadece *"karındaşların"* katline izin verirken, uygulamada *"öldürme eylemi"* şehzadelerin çocuklarını da kapsamıştır.

O kadar ki Hammer'e göre, sadece şehzadeler ve şehzadelerin oğulları değil, padişah kızlarının oğulları dahi doğar doğmaz boğularak öldürülüyorlardı.

Bütün bu siyasal cinayet bolluğu yine de Osmanlı İmparatorluğu'nda iktidar kavgalarıyla sık sık başgösteren ve gitgide kronikleşen ayaklanmaları önleyememiştir.

Yavuz Selim de onca siyasal cinayete rağmen ancak sekiz yıl kalabildi iktidarda. Elli yaşında sırtında çıkan bir *"şiiri pençe"* yüzünden ayrıldı dünyadan... Tarih 1520.

Babası II. Beyazıt'ı devirdikten sonra zehirletip öldürmüş, iki ağabeyiyle altı yeğenini, yani toplam sekiz şehzadeyi ve ayrıca üç de vezir-i azamı boğdurtmuştu.

Oğlu Kanuni Sultan Süleyman'ın ise öldüreceği erkek kardeşi yoktu.

O sadece kendisine kafa tutan iki oğluyla bazı torunlarını ve büyük amcası Cem'in oğluyla torunlarını öldürttü.

VIII

Kanuni'nin Rodos'ta boğdurttuğu Katolik şehzadeler - Yavuz Selim'in gizli kalmış oğlu Üveys Paşa - Hürrem Sultan'ın kanlı dolapları - Ramazan gecesi saraydan boğulan vezir-i azam İbrahim Paşa - Oğullarını öldürten ikinci padişah - Şehzade Mustafa'ya saldıran 7 dilsiz cellat - Şehzade Beyazıt da kementten kurtulamadı

Haydi bu kez de azıcık sinematografik bir girişle başlayalım yazıya. Yıl 1522... Rodos'un denize bakan tepelerinden birindeki *"Erimocastro"* şatosunun avlusu...

Ayaklarında kısa konçlu şovalye botlarıyla bacaklarına sımsıkı yapışık siyah bir şövalye çorap-pantolu; sırtında fitilli dilimleriyle mor kadifeden, geniş omuzlu, daracık belli bir şövalye ceketi; belinde, dört parmak kalınlığında, ortası tokalı bir şövalye kemeri ve sapı sedef kakmalı bir hançer bulunan orta yaşlı bir adam, kuşkulu bakışlarla avludaki arabaya eşya yükleyip duran uşakları izliyor...

Yanında, kendisi gibi giyinmiş yirmi yaşlarında bir delikanlı duruyor; onun da yanında şapkası tul peçeli, uzun roplu bir hanım ve iki genç kız var...

Besbelli ki şatodaki aile, bir yerlere gitmeye hazırlanıyor.

Derken...

Başı tolgalı, eli kargılı bir yığın asker giriveriyor şatonun avlusuna ve şovalye ailesinin çevresini kuşatarak tutukluyor hepsini...

Tutuklananlar, Fatih Sultan Mehmet'in Cem Sultan'dan olma torunu Şehzade Murat ile onun oğlu Şehzade Cem ve karısıyla iki kızıdır.

• • •

Kanuni Sultan Süleyman, 1520'de babası Yavuz Selim'in yerine tahta çıktığı zaman yirmi beş yaşındaydı. Büyük amcası Cem Sultan'ın Alexandre Borgia tarafından zehirlenerek öldürüldüğü yıl, yani 1495'te doğmuştu.

Tahta çıktıktan iki yıl sonra Rodos'u kuşatıp orasını zaptetti.

Ve adanın bundan böyle Osmanlı egemenliğine geçtiğini kabul eden anlaşmaya da gizli bir madde koydurdu.

Rodos şövalyelerinin başkanı Villiers de L'Isle-Adam, Cem Sultan'ın Rodos'ta yaşamakta olan şehzadesi Murat'la ailesini kendisine teslim edecekti.

Kanuni'nin aşırı ısrarı üstüne, Rodos şövalyelerinin başkanı, Cem'in elli yaşındaki oğlu Şehzade Murat'la oğlu Cem'i ve karısıyla iki kızını tutuklatıp I. Süleyman'a teslim etti.

* * *

Şimdi olayı bir de İsmail Hani Danişmend'in anlatımından okuyalım:

"Bu prensin hangi tarihte Mısır'dan Rodos'a gelip şövalyelere iltica ettiği belli değildir.

... Belki de Yavuz'un Mısır seferi esnasında Kahire'den kaçıp Rodos'a can atmıştır. Şehzade Murat, Rodos'ta pek iyi karşılanmış ve kendisine 'Erimocastro' *şatosu tahsis edilmiştir.*

... Karısıyla çocukları da yanında bulunan Şehzade Murat, Rodos muhasarasında şehrin içine çekilmiş ve şehir teslim olduğu zaman mağluplarla beraber, Avrupa'ya kaçmak üzere şövalye kıyafetine girip bir yahut iki oğluyla beraber yolculuğa hazırlanmıştır.

Villiers de L'Isle-Adam, antlaşmadaki gizli madde gereğince, zavallı Şehzade Murat'la ailesini Kanuni'ye teslim

etmiştir. Sultan Cem'in, dünyaya gelmiş olmaktan başka bir kabahati olmayan o bedbaht varisi, bir yahut iki oğluyla beraber 27 Aralık 1522 Cumartesi günü boğularak idam edilmiş ve karısıyla iki kızı da İstanbul'a gönderilmiştir."

* * *

Yavuz Selim, sekiz yıllık bir iktidardan sonra 1520'de, elli yaşındayken öldüğü zaman, arkasında altı kız çocuğuyla sadece bir erkek çocuğu bırakmıştı. O nedenle de Sultan I. Süleyman olarak tahta çıkan o erkek çocuğu, Uzunçarşılı'nın dediği gibi, *"kendisine rakip olacak kardeşleri bulunmadığından dolayı, kardeş cesedi üstüne basarak çıkmamıştı tahta".*

1300'de devleti kuran Osman Gazi'den Kanuni'ye kadar sıralanan dokuz padişah arasında, Orhan Gazi'den başka, aile yakınlarından birilerini öldürmemiş hiç kimse yoktu.

Erkek kardeşi bulunmadığı için Kanuni ellerini kana bulaştırmadan iktidara gelmiş ikinci Osmanlı hükümdarı sayılacaktı nerdeyse...

Ama olmadı...

Padişahlığının ikinci yılı bitiminde Rodos'u alınca, büyük amcası Cem'in oğluyla torununu inat ve ısrarla yakalatıp, laf ola boğdurttu ikisini de...

Oysa her ikisi de din değiştirip Katolik oldukları için, siyasal bir rekabete girişmelerinin binde bir dahi olasılığı yoktu.

* * *

O Kanuni Sultan Süleyman ki, tahta çıktıktan sonra, o zamana kadar gizli tutulmuş bir erkek kardeşi olduğunu öğrenmiş ve ona asla dokunmamıştı.

O kardeşin adı Üveys Paşa'ydı.

Yavuz Selim'in şehzadeliği sırasında bir cariyeyle olan ilişkisinden dünyaya gelmişti. Cariye Yavuz'dan gebe kalınca, kendisi önemli kişilerden birisiyle evlendirilmiş ve doğum gizli tutulmuştu. Bebek de Yavuz'un sarayına alınmıştı.

* * *

I. Süleyman, gizli kardeşi Üveys Paşa'yı öldürmek şöyle dursun, Yemen'e –biraz uzakça dahi olsa– beylerbeyi olarak atadı.

Ve Üveys Paşa'nın oralarda çıkan bir ayaklanmada öldürüldüğünü öğrenince de, gözleri dola dola:

– O benim baba bir kardeşimdi diye bir süre içini çekti. Tarih 1545.

Kendisine:

– Onu niçin fitni ihtimaline binaen öldürtmediniz? diye sorulduğu zaman da şu yanıtı vermişti:

– Gönlümdeki Allah korkusu o işe daima engel olmuştur.

* * *

Gizli kardeşi Üveys Paşa'yı öldürtmesine gönlündeki Allah korkusunun engel olduğu Kanuni Sultan Süleyman, işin içine Hürrem Sultan'la damadı Rüstem Paşa'nın kışkırtmaları girince, en yakın dostu ve vezir-i azamı İbrahim Paşa'yı da gözünü kırpmadan boğdurtacaktır, oğlu Şehzade Mustafa'yı da, hatta Hürrem'in ölümünden sonra hızını alamayıp ikinci oğlu Şehzade Beyazıt'ı da ve hatta onların çocuklarını, yani özbeöz torunlarını da...

* * *

Kanuni Sultan Süleyman'ın büyük oğlu Şehzade Mustafa, Ka-

nuni henüz Manisa'da şehzade iken, Lehistan kökenli olduğu söylenen Mahidevran Sultan'dan doğmuştu.

Ne yapmalı ki Mahidevran Sultan'a çok çabuk yeni bir kuma geldi, bir Rus papazının kızı olduğu söylenen Roksalan, yani Osmanlı tarihlerindeki adıyla, Hürrem Sultan...

Hürrem Sultan da dört oğlan çocuğu doğurdu I. Süleyman'a: Selim, Beyazıt, Mehmet ve Cihangir...

Bunlardan şehzade Mehmet, Manisa sancak beyiyken genç yaşta öldü.

(Kanuni'nin padişah olduğu yıllarda da peş peşe üç oğlu ölmüştü. Üçü de küçük yaştaydılar.)

* * *

Ve I. Süleyman, kırkını aşınca ve hükümdarlığının on altıncı yılına basınca...

Hürrem Sultan düşünmeye başlamıştı.

Sultan Süleyman ölecek olursa, yerine kim geçecekti?

Gerçi Şehzade Mustafa en büyük şehzadeydi ama, Hürrem kendi doğurduğu Şehzade Beyazıt'ın hünkâr olmasını istiyordu.

En büyük engel, padişahın hem çocukluk arkadaşı, hem de on üç yıllık vezir-i azamı Makbul İbrahim Paşa'ydı.

İbrahim Paşa, Şehzade Mustafa'dan yanaydı.

Öyleyse önce İbrahim Paşa engelini ortadan kaldırmak gerekiyordu.

Kulaktan kulağa hemen bir fısıltı dolaştırılmaya başlandı:

– Vezir-i azam İbrahim Paşa, padişah olma sevdası güdüyor...

Sonunda Kanuni'nin kulağına kadar geldi bu söylentiler.

Kanuni de zaten bir hayli şımarmış olan İbrahim Paşa'ya kızıyordu...

Vezir-i azam, Ramazan ayının 22. gecesi, 6 Mart

1536'da, saraya davet olundu ve o gece saraydaki dairesinde uyurken, cellat Ali'yle yardımcıları tarafından boğularak öldürüldü.

* * *

Aradan geçti on yedi yıl...

Kanuni Sultan Süleyman neredeyse altmışına dayanmıştı...

Hayattaki dört oğlundan Şehzade Mustafa otuz dokuz, Selim otuz, Beyazıt yirmi sekiz, Cihangir de yirmi üç yaşmdaydılar...

Ve babaları yaşadıkça hepsinin de kaygısı artıyordu.

Hürrem Sultan'ın derdi, ne yapıp yapıp oğlu Şehzade Beyazıt'ı padişah yapmaktı...

Büyük Şehzade Mustafa hakkında bir çürütme tezgâhı hazırlandı.

Şöyle ki:

Vezir-i azam Rüstem Paşa, Kanuni ile Hürrem Sultan'ın damadıydı.

Ve çok yakındı Hürrem Sultan'a...

Oturdu, Şehzade Mustafa'nın İran Şahı'yla gizlice mektuplaştığını gösteren birtakım uydurma mektuplar yazmaya başladı. Mektupların altına Mustafa'nın taklit ettiği imzasını atıyordu.

* * *

O sıralarda İran Şahı Tahmasb, Osmanlıya karşı saldırıya geçmişti. Kanuni Sultan Süleyman da, İstanbul'da kalmış ve İran'ın üstüne Rüstem Paşa'yı göndermişti.

Vezir-i azam Rüstem Paşa, Aksaray'a gelince durdu ve Kanuni'ye şu haberi gönderdi:

"Asker, Şehzade Mustafa'ya eğilimli. Kocadığı için sefere çıkamayan padişahı tahttan indirip yerine Mustafa'yı çıkarmak gerektiği söylentileri dolaşıyor. Padişahın bizzat gelerek ordunun başına geçmesi için, orduyu Aksaray'da bekletiyorum."

* * *

Kanuni Sultan Süleyman bu haberi alınca Rüstem Paşa'yı geri çağırdı. 1553 Ağustos'unun sonlarında da İran seferine bizzat kendisi çıktı.

Bundan sonrasını Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın anlatımından okuyalım:

"... (Kanuni'nin yönettiği) Ordu Bolvadin'e gelince, Manisa Valisi Şehzade Selim, orduya gelerek el öptü. Bundan sonra padişah, Konya Ereğlisi'ni çekip Aktepe konağına gelince, sefere katılacak olan Şehzade Mustafa orduya iltihak ederek çadırı kuruldu.

Ertesi günü, kanun üzere ileri gelen devlet adamları Mustafa'nın çadırına gidip el öptüler ve hil'at giydiler. Bundan sonra şehzade, babasının elini öpmek üzere divanhane çadırına geldi. Vezirler selamlayıp, önüne düşüp, çadıra kadar getirdiler; çadıra girdiği zaman, babasını göremeyince şaşırdı. Yedi dilsiz kendisini karşıladılar ve hemen üstüne atılarak boğmak istediler. Şehzade Mustafa bunların elinden kurtulup babasının yanına doğru kaçarken saray hademelerinden Zal Mahmut Ağa arkasından yetişip şehzadeyi altına alıp boğdu."

* * *

Şehzade Mustafa boğulurken, Kanuni Sultan Süleyman da aynı çadırın içinde bir perdenin gerisinde miydi, değil miydi; tartışmalıdır.

Mustafa'nın boğulmasına yardımcı olan Zal Mahmut, sonradan vezir olan Zal Mahmut Paşa'dır. Pehlivanlığıyla ünlüymüş.

Mustafa'yı kurtarmak için peşinden içeri girmek isteyen adamları ise, divanhane çadırının kapısı önünde öldürülmüş.

Bir söylentiye göre de Şehzade Mustafa'yı boğmaya kalkan yedi dilsiz cellat, daha önce Makbul İbrahim Paşa'mn boğulmasına yardım eden dilsiz cellatlarmış.

Mustafa'nın öldürüldüğünü öğrenen yeniçeriler, Vezir-i azam Rüstem Paşa'ya karşı ayaklanmaya kalkmışlar. Kanuni Sultan Süleyman da, hemen o sırada Rüstem Paşayı vezir-i azamlıktan azletmiş.

* * *

Kanuni'nin pek sevdiği için yanından hiç ayırmadığı kamburumsu ama ince, zarif, şair küçük bir oğlu daha vardır, Cihangir. Cihangir'in de annesi Hürrem Sultan'dır.

Ancak Cihangir, özağabeylerinden çok, üveyağabeyi Şehzade Mustafa'ya hayranmış. Onun Aktepe'de nasıl boğularak öldürüldüğünü görünce, bu karabasanlı ağır acıya dayanamamış ve aynı yıl o da ölmüştür.

* * *

Mustafa'nın öldürülmesiyle ilişkili olarak, ikinci bir siyasal cinayet daha işlenmiş. Onu da İsmail Hami Danişmend'den öğreniyoruz:

"Bu büyük faciayı, ikinci bir facia daha takip etmiştir. Osmanlı menbalarında meskut geçildiği halde Garp menbalarına akseden bir rivayete göre Sultan Mustafa'nın Bursa veyahut Amasya'da bulunan küçük yaştaki oğlu da de-

dersinin emriyle bugünlerde anasının kucağından alınıp boğularak idam edilmiştir."

• • •

Taşlıcalı Yahya Bey, Şehzade Mustafa'nın öldürülmesi üstüne, o yıllarda yeniçerilerinin ağzından düşmeyen bir mersiye yazmıştır.

Şöyle başlayan bir mersiye:

"Meded meded ki cihanın yıkıldı bir yanı
Ecel Celalileri aldı Mustafa Hanı..."

Rüstem Paşa, ikinci kez vezir-i azam olduğu zaman, bu mersiyeyi yazmış olmasından ötürü Taşlıcalı Yahya Bey'i öldürtmeye kalkmış, ancak Kanuni bu idama karşı çıkmış ve Taşlıcalı'yı otuz bin akçelik bir zeamet ile İzvornik Sancağı'na göndererek, İstanbul'dan uzaklaştırmıştır.

• • •

Ve tuhaf bir rastlantı, Kanuni'nin yerine oğlu Beyazıt'ı hazırlamak için onca haiane planlar yapıp kanlı dolaplar çeviren Hürrem Sultan, I. Süleyman'dan sekiz yıl önce, Şubat 1558'de ölüvermiştir.

İki oğlu da birbirine düşmüşler; Şehzade Beyazıt, İran'a kaçmak zorunda kalmış ve orada çocuklarıyla birlikte boğularak öldürülmüştür.

1300'den 1566'ya kadar saltanat sürmüş on padişah içinde Sultan I. Süleyman, oğlu Savcı Bey'i öldüren sultan I. Murat'tan sonra, evladını idam ettiren ikinci padişah olmuştur; hem de bir değil iki evladını...

I. Suleyman muhteşem olmasına muhteşemdi. Ama anlaşılıyor ki acımasız olmasına da aşırı acımasızdı.

IX

Güdük kalmış bir "Cumhuriyetçilik" - Gazi'nin İmparatorluk eleştirisi - Kanuni'nin damadı Rüstem Paşa'nın akıl almaz serveti - Lala Mustafa Paşa'nın "Mektup" tezgâhı - Şehzade Beyazıt'ın düşürüldüğü tuzak - Bitmeyen saray entrikaları - Üç yaşında boğulan minik Şehzade Osman

Bizde *"Cumhuriyetçilik"* anlayışıyla inancının, geçmişten kaynaklanan köklü bir düşünce akımına dayanmaması ve antik çağlarla da köprü kuran *"cumhuriyetçi bir felsefenin"* yüzyıllar içinde derinliğine işlenerek, toplumun ortak bilincine, damla damla mal edilmemiş olması; ister istemez Osmanlı tarihini de tabulaştırarak, önünde her zaman diz çökülmesi gereken bir toteme çevirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun politikalarıyla Osmanlı sultanlarını, yerden yere çalarak ilk kez kim eleştirmiştir biliyor musunuz?

Gazi Mustafa Kemal...

1 Mart 1922'de Büyük Millet Meclisi'nin üçüncü toplantı yılını açarken yaptığı konuşmada şöyle diyordu.

"... yedi asırdan beri cihanın dört bir köşesine sevk ederek kanlarını akıttığımız, kemiklerini topraklarında bıraktığımız ve yedi asırdan beri emeklerini ellerinden alıp israf eylediğimiz ve buna mukabil daima tahkir ve tezlil ile mukabele ettiğimiz ve bunca fedakârlık ve ihsanlarına karşı nankörlük, küstahlık, cebbarlıkla uşak seviyesine indirmek istediğimiz, bu gerçek sahibin huzurunda (o zamanki Türk köylülerini kastediyor) *bugün utanç ve saygı ile hakiki durumumuzu alalım..."*

İzmir İktisat Kongresi'nde yaptığı konuşmada da şöyle diyordu:

"... *bizim milletimiz de böyle Fatihlerin arkasında serserilik etmiş ve kendi ana yurdunda çalışmamış olmasından dolayı bir gün onlara* (İktisaden güçlenmiş olan ülkelere) *mağlup olmuştur...*"

* * *

Yirmi beş yıl kadar önce bir gün, Gazi'nin eleştirilerindeki yıldırımlı cümlelerden birini, tırnak içinde bir yazıma almıştım.

Bir hafta sonra C. Savcılığı'ndan bir çağrı geldi.

Savcı, Gazi'ye ait olan cümlede suç unsuru görmüştü. Yazıda Gazi'nin adı geçmediği için de; beni, daha önce açtığı davaların uzantısında bir kez daha zora sokmak fırsatını yakaladığına inanıp, hakkımda yeni bir soruşturma başlatmaya kalkmıştı. (Yazar düşmanlığı gerçekten çok gelişmiştir bizde.)

Sorgulamada, içinde suç unsuru bulunduğu iddia edilen cümlenin Atatürk'e ait olduğunu söyledim ve kaynağını gösterdim.

Savcı:

– O zaman başka, dedi, keşke o sözü Atatürk'ün söylemiş olduğunu da yazsaydınız...

O zamanki Cumhuriyet Savcısı'nın ceza hukuku anlayışına göre, yazılan söz Gazi'ye ait olunca nurani ve rahmani; başkasına ait olunca da melunane ve iblisane oluyordu...

* * *

Sivil yahut militer, yüreğinde yanan vatan aşkının ateşiyle başa geçip bozuklukları düzeltmek ve resmi siyah arabalarda egemenliğini fosurdatmak isteyen yüzlerce politikacı, yerli

yersiz *"Atatürk şöyle dedi, Atatürk böyle dedi"* diye az gırtlak patlatmamıştır.

Bir tanesinin nutkunda dahi, Gazi'nin Osmanlı sultanları hakkında İzmir İktisat Kongresi'nde yapmış olduğu geniş analizlerden bir tek alıntı bulamazsınız.

Neden?

Çünkü beyinselliklerinin oz elektriğinde, *"Cumhuriyetçilik felsefesinin"* elektronları yoktur.

Cumhuriyetçiliğin ne olup ne olmadığını tüm boyutlarıyla algılayamadan, demokrasi taklidi yapmaya kalkınca, anlamsız ve belalı bir takım kör dövüşlerinden kurtulamamak da olağandır.

• • •

Kanuni Sultan Süleyman'ın büyük oğlu Şehzade Mustafa'yı boğdurtmasına, damadı ve vezir-i azamı Rüstem Paşa neden olmuştu.

Şehzade Mustafa'nın babası aleyhinde İran şahıyla mektuplaştığını iddia ederek, altına Mustafa'nın imzasını taklit edip attığı, bir takım uydurma mektuplar yazmıştı.

Bu yetmemiş, ayrıca Mustafa'nın yeniçeriyle bir olup Kanuni'yi devirme hesapları içinde olduğu haberlerini uçurmuştu padişaha...

Rüstem Paşa, Hürrem Sultan'ın da damadıydı. Kanuni'nin ondan olma kızı Mihrimah Sultan'ın kocasıydı.

Ve Hürrem Sultan, kendi oğullarından şehzade Beyazıt'ın tahta çıkması için, damadıyla birlikte hazırlıyordu bütün bu kumpasları.

• • •

Sultan Süleyman'ın kumandasındaki ordu İran üstüne gider-

ken, Konya Ereğlisi'nden sonra Aktepe mevkiinde Şehzade Mustafa idam edilince, yeniçeriler öfkelenmişti.

Kanuni de ortalığı yatıştırmak için vezir-i azam Rustem Paşa'yı o an azletmiş, yerine Kara Ahmet Paşa'yı vezir-i azam yapmıştı.

Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Rüstem Paşa hakkında şunları yazıyor:

"Rüstem Paşa ikinci defa vezir i azam oluncaya kadar zevcesine ait (Mihrimah Sultan) *Üsküdar'daki sayfiyesinde oturmuş, zevcesi ile kayınvalidesinin çevirdikleri dolap neticesinde Kara Ahmet Paşa katledilince, Rüstem Paşa davet edilerek ikinci defa vezir-i azam tayin olunmuştur."*

Hürrem Sultan, kızı Mihrimah Sultan ve kocası vezir-i azam Rüstem Paşa'nın -I. Süleyman'ın da onayıyla- gerçekleştirdikleri siyasal cinayetler listesine bir bakalım:

Vezir-i azam Makbul İbrahim Paşa (Şehzade Mustafa yanlısı olduğu için).

Şehzade Mustafa...

Vezir-i azam Kara Ahmet Paşa (Rüstem Paşa'nın yerine geçtiği için).

• • •

Rüstem Paşa'nın bütün bu kanlı entrikalarla sağlanmış serveti ne kadardı acaba?

Onların da bir bölümünü sıralayalım:

Bin yedi yüz kole.

İki bin dokuz yüz savaş atı.

Bin yüz altı deve.

Yedi yüz bin sikke-i hasene (altın).

Beş bin dikilmiş kaftan ve elbise.

Bin yüz adet uskuf.

Altı yüz gümüş eyer, beş yüz altın eyer, bin beş yüz gümüş at başlığı ve yüz otuz çift altın özengi...

Kalıp altın, nakit altın ve gümüşle karışık altın.

Gümüş eşya ve mücevherat bunların dışında...

Bütün bunlar İmparatorluğun zenginliğine uygun bir servet ölçüsünü aşıyordu. Kanuni ölüp de yerine Sarı Selim geçtiği zaman, yeniçeriye dağıtılacak cülus akçesi bulmakta zorluk çekilmiş ve yeniçeri bir ayaklanma gösterisi yapmıştı.

* * *

Şehzade Mustafa'nın idamı ve onun acısına dayanamayarak ölen Şehzade Cihangir'den sonra, Kanuni Sultan Süleyman'ın sadece iki oğlu kalmıştı hayatta: Şehzade Selim ve Şehzade Beyazıt... İkisi de Hürrem'den doğmuştu.

Ve küçük kardeş, Beyazıt, annesinin, kızkardeşinin ve enişte si Rüstem Paşa'nın kanlı çabaları sonunda, artık yürekten inanıyordu ki, babasının yerine kendisi padişah olacaktır.

Şehzade Selim de, annesinin, kardeşi Beyazıt için çalıştığını biliyor ve şöyle diyordu:

– Tevekkel-tü ta-al-Allah, mukadderat ne ise o olur.

* * *

Siz gelin görün ki, 1558 Şubat'ında Hürrem Sultan birden ölüverdi.

Kanuni ölürse, yerine oğlu Beyazıt'ı çıkarmak için her türlü kanlı üçkâğıdı çevirmiş ve Kanuni'nin ölümünden tam sekiz yıl önce ayrılıvermişti dünyadan...

Hürrem Sultan'ın ölümüyle Şehzade Selim ve Şehzade Beyazıt, gözü dönmüş iki boğa gibi birbirlerine düştüler.

Sultan Süleyman, oğulları arasındaki bu çekişmeyi hafifletmek için bir çare düşündü.

Şehzade Selim'i Manisa Valiliği'nden alıp Konya'ya atadı.

Şehzade Beyazıt'ı da, Kütahya'dan Amasya'ya...

Selim hemen itaat etti babasının fermamna...

Beyazıt'ın ise içine bir kurt düştü... Neden İstanbul'a yakın olan Kütahya'dan çok daha uzak olan Amasya'ya gönderiliyordu?

Babası ölünce çarçabuk başkente gelip tahta çıkmasın diye mi?

Ve direndi Amasya'ya gitmemekte.

I. Süleyman her iki oğluna da, nasihatçı olarak iki vezir gönderdi: Selim'e, o zamanlar henüz vezir-i azamlığa çıkmamış olan Sokollu Mehmet Paşa'yı; Beyazıt'a da vezir Pertev Paşa'yı...

Kanuni Süleyman, oğulları kavgayı sürdürürlerse tahtı yeğeni Osman-Şah Bey'e bırakacağını da söylüyordu. Osman-Şah Bey, Yavuz'un kızı ve Kanuni'nin kızkardeşi Hatice Sultan'ın oğluydu.

Ve o sıralarda damat Rüstem Paşa ikinci kez vezir-i azam olmuştu.

* * *

Rüstem Paşa'nın rakibi ve düşmanı olan Lala Mustafa Paşa vardı. Şehzade Beyazıt'ın emrinde ve ona bağlı olan bir paşaydı.

Rüstem Paşa ikinci kez vezir-i azam olduğunda, Lala Mustafa Paşa'dan öç almak için, allem kallem onu Şehzade Selim'in yanına göndertti. Selim, kardeşini tutmuş olan Lala Paşa'yı ezip mahvetsin diye...

Ama hesap ters çıktı.

Lala Mustafa Paşa, birinci sınıf bir Selim yandaşı ve birinci sınıf bir Beyazıt düşmanı kesildi.

Ve Beyazıt'ı tuzağa düşürmek için bir mektup tezgâhı da o kurdu.

Şehzade Selim'in bilgisi altında, Şehzade Beyazıt'a, *"Selim'in yok edilmesi gerektiğini"* anlatan mektuplar yazıyordu.

Beyazıt, Lala Mustafa Paşa'yı kendisinden bildiği için, o da Selim'i nasıl yok edeceğinin planlarını Lala Paşa'ya mektuplarla iletiyordu.

Lala Mustafa Paşa da Beyazıt'ın mektuplarını babası Kanuni Sultan Süleyman'a gönderiyordu.

* * *

Kanuni Sultan Süleyman, oğlu Beyazıt'a nasihat mektupları yazıyordu:

"Beyazıt Han'ım, biraderinle nifak ve şikakı defetmek husul-i meramına sebeptir, benim hayır duamı almak istersen bundan sonra bu yakışıksız hallerden sakın..."

Lala Mustafa Paşa, padişahın küçük oğluna gönderdiği mektupları yolda yakalatıyor ve mektubu götüren ulağı da öldürüyordu.

Ve bütün bu serkeşlikle terslikleri Şehzade Beyazıt'ın yaptığını bildiriyordu Kanuni'ye...

Beyazıt'ın babasından özür dileyen mektupları da yolda yakalanıyor ve o mektuplar da I. Süleyman'ın eline geçmiyordu. (Tam bir gerilimli sinema senaryosu.)

* * *

Vezir-i azam Rüstem Paşa, Selim'in yanındaki Lala Mustafa Paşa'nın *"mektuplar"* konusunda çevirdiği hokkabazlığı öğrenmişti. Ne var ki, vaktiyle Şehzade Beyazıt'ı tutup, Şehzade Mustafa'yı öldürtmüş olduğu için, bir kez daha savunamıyordu Beyazıt'ı...

Lala Mustafa Paşa da, vezir-i azam Rüstem Paşa'nın Beyazıt'ı kışkırttığını söylüyordu Sultan Süleyman'a...

Bu yüzden padişah, vezir-i azamının söylediklerine hiç güvenmiyordu.

* * *

Şimdi bundan sonrasını Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın kaleminden okuyalım:

"Nihayet bu hileli hareketlerin tesiri görülüp, maiyyetine epey kuvvet toplamasının ve kardeşi Selim üzerine gitmek istemesi üzerine Beyazıt, babasına karşı âsi ilan edilerek Sokollu Mehmet Paşa kumandasıyla İstanbul'dan kuvvet sevkedildi. Beyazıt, Selim ile yaptığı Konya muharebesinde evvela galip gelmiş ise de sonra bozularak Amasya'ya kaçtı; iş işten geçtikten sonra Lala Mustafa Paşa'nın kendisini iğfal ettiğine vakıf olup babasına affı için arizalar takdim ettiyse de, bunlar da yolda Lala Mustafa Paşa'nın eline geçerek imha edildi. Neticede derdini babasına anlatmaya muvaffak olamayan Beyazıt, dört oğlunu yanına alıp, haremini Amasya'da bırakarak bin kadar adamıyla İran'a gitmek üzere yola çıktı."

* * *

Ve yine Uzunçarşılı'nın kaleminden:

"Sultan Süleyman tarafından İran Şahı Tahmasb Han'a yazılan namede Beyazıt'ın teslimi veya idam olunması ısrarla Şah'tan istenmiş ve üç defa heyet gidip gelmişti. Padişah Şah'a birçok para vaat ettiği gibi saltanat rakibinden kurtulan Şehzade Selim de İran Şahı'na heyet ve hediyeler yolladı.

Nihayet üçüncü defa olarak giden Van Beylerbeyi Hüsrev

Paşa ve Kapıcıbaşı Sinan Ağa ve Selim tarafından da gönderilen Çavuşbaşı Ali Ağa'dan mürekkep heyet, Şah Tahmasb'ı ikna ve itma ile Şehzadeyi, Selim'in adamları teslim alıp onu orada dört oğluyla boğdular.

Şah, Beyazıt'ı teslim etmeyeceğine ve öldürmeyeceğine dair yemin etmiş olduğundan durumu nazikti. Bu yemin işi için bir tevil çaresi bulundu. Şah, Şehzade'yi Padişah'a teslim etmeyerek, Selim'in göndereceği heyete teslim edeceğini bildirdi ve öyle yapıldı."

Tarih 1561.

* * *

Şu da İsmail Hami Danişmend'in açıkladığı bir ayrıntı:

"... Beyazıt'ın Orhan, Abdullah, Mehmet, Mahmut ve Osman isimlerinde beş oğlu vardır; bunların ilk dördü babalarıyla beraber İran'da şehit edilmiş ve üç yaşlarında bulunduğu rivayet edilen en küçük oğlu Osman da babasının İran'a firarı üzerine Amasya'dan nakledilmiş olduğu Bursa'da anasının kucağından alınarak boğulmuştur."

* * *

Osmanlı tarihi çok daha derinliğine incelendiğinde, bizdeki politika kavgalarının hangi tür alışkanlıklardan geliştiğini ve zaman zaman gölgesini günümüz demokrasisine daha nasıl yansıttığını sanırım daha açık anlarız.

X

Kanuni'nin 46 yıllık saltanatı - Sefere çıkmaya hoş veren Padişah, Sarı Selim - Şiir, müzik, içki ve sohbet - III. Murat'ın boğdurttuğu 5 şehzade - Venedikli Bafo'ların kızı Safiye Sultan - III Mehmet ve 19 şehzade cenazesi - Oğlunu öldüren uçuncu padişah - Sünnetsiz tahta çıkan I Ahmet - İktidarda üç ay kalabilen I. Mustafa - Genç Osman'ın boğdurttuğu Şehzade Mehmet

Kanuni Sultan Suleyman, kırk altı yıl sürmüş saltanatıyla, otuz altı padişah içinde "en uzun saltanat" rekorunu kırdıktan sonra, Zigetvar seferinde yetmiş bir yaşındayken oldu. Tarih 1566.

Tahta çıktığında 6 kız kardeşinden başka üç erkek kardeşi olmadığı için kardeş öldürmek zorunda kalmamıştı. Ancak yine de iktidarı sırasında büyük amcası Cem Sultan'ın oğluyla torununu, kendi iki oğlunu ve altı tane erkek torununu boğdurttu.

Öldüğü zaman tahtın sadece bir vârisi vardı, hayattaki tek oğlu II. Selim, yahut Sarı Selim.

• • •

Sarı Selim ehlikeyif bir adamdı. Kafayı çekmesini sevdiği için adı aynı zamanda Sarhoş Selim'e çıkmıştı.

İki özelliğinden biri, zevkine pek düşkün olmasıydı, ikincisi de, -iktidara geçtikten sonra- ne ailesinden, ne de vezir-i azamlarından kimseyi öldürmemiş olması...

Orduyla birlikte sefere çıkmayan ilk padişah odur, İstanbul'da ölmüş olan ilk padişah da odur.

Uzunçarşılı'nın yazdığına göre, şehzadeliğinde henüz

çok gençken yakın dostu Celal Bey'le oturmuş içiyorlarmış. Bir ara kadehini kaldırarak sormuş:

– Halk arasında bizim için ne derler, saltanatı kime tahmin ederler?

Celal Bey de, Sultan Mustafa'yı askerin, Şehzade Beyazıt'ı da Hürrem Sultan'la babasının ve Rüstem Paşa'nın tuttuğunu, onların bu tür uğraşları yamında kendisinin hiçbir önlem almadığını söylemiş.

Selim:

– Sultan Mustafa'yı en kuvvetlisi istesin, Beyazıt Han'ı ana ve babası talep etsin; Selim fakire de mevlası rağbet etsin; biz safamızı görelim, yarının sahibi var, demiş.

Ve kalkıp tuttuğu kadehi dikmiş başına.

* * *

II. Selim kırk dört yaşında, on birinci Osmanlı padişahı olarak çıktı tahta...

Babası Kanuni'nin son vezir-i azamı Sokollu Mehmet Paşa'ya kızını verdi ve tüm devlet yönetimini ona bırakarak, sekiz yıllık iktidarı süresince *"rahat ve huzur içinde sadece keyfederek yaşadı"*.

Bir gün, sarayda yaptırmış olduğu hamamı gezdiği sırada, ayağı kayarak düşüp hastalanmış ve bir süre sonra da –bir söylentiye göre– bir şişe Kıbrıs şarabı içip, ölmüştür. Tarih Aralık 1574.

Siz kaderin cilvesine bakın ki, padişah Sarhoş Selim'in adını taşıyan en evrensel anıt, Mimar Sinan'ın Edirne'de yapmış olduğu Selimiye Camii'dir.

Divan şiirini sevenler de günümüzde bile hâlâ sık sık anımsarlar ondan arta kalmış olan şu güzel beyiti:

Biz bülbül-i muhrik-dem-i şekva-yı firakız
Ateş kesilür geçse saba gülşenimizden.

* * *

II. Selim'in on bir çocuğu vardı; yedi oğlan, dört kız.

Yedi şehzadeden Mehmet, kendisinden iki yıl önce ölmüştü.

Ve kendisi de ölünce, vezir-i azam Sokollu Mehmet Paşa, Manisa'da sancak beyi olan en büyük Şehzade Murat'a çarçabuk haber göndererek, tahta çıkmaya Murat'ı davet etti.

İstanbul'da bulunan öteki beş şehzade, babaları II. Selim'in öldüğünden habersiz tutuldular.

Şehzade Murat, Manisa'dan koştura koştura Mudanya kıyısına geldi. Sözde kendisini Kaptan Kılıç Ali Paşa alacaktı.

Ama ortalıkta ne Kılıç Ali Paşa vardı, ne de donanması.

Sultan Murat, Mudanya kıyısında bir rastlantı olarak bulunan Tevkiî Ferudun Bey'in kayığına bindi.

Yedi saat boyunca sert bir lodos rüzgârında, kaygılana çalkalana, çalkalana kaygılana, binbir zorlukla Sarayburnu'nda karaya çıkabildi.

* * *

III. Murat'ın ilk yaptığı şey, saraydaki beş erkek kardeşini derhal boğdurtmak oldu.

Şehzade Süleyman, Şehzade Mustafa, Şehzade Cihangir, Şehzade Abdullah ve Şehzade Osman hemen hemen aynı anda öldürüldüler.

Ve II. Selim'in, saraydan çıkan cenazesini, büyük oğlu tarafından boğdurulmuş, beş küçük oğlunun cenazesi izledi.

On birinci Osmanlı padişahı ile beş şehzadesi aynı gün, Ayasofya Camii yanındaki türbeye gömüldüler. 21 Aralık 1574.

* * *

I. Murat iki kardeşiyle bir oğlunu öldürmuştu.

II. Murat, amcası Mustafa ile kardeşi küçük Mustafa'yı öldürmüş, oteki iki kardeşinin de gozlerini çıkartmıştı.

Kendisi o zaman yirmi dokuz yaşındaydı.

Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, III. Murat'ın padişah olur olmaz kardeşlerini öldürmesiyle ilgili olarak şoyle yazıyor:

"Kanuni Suleyman, culus ettiği zaman kendisinden başka şehzade bulunmadığı için kardeş kanı dökülmemiş ve yarım asırdan fazla bir zaman geçmesi sebebiyle kanlı cülus işi unutulmuştu. Sultan Murat'ın cülusiyle beş şehzadenin boğulması halkta acıklı bir tesir bırakmıştır."

• • •

III. Murat döneminde, sarayın içi de tam bir curcuna dönemi yaşamaya başladı.

Venedik'in önde gelen buyuk ailelerinden Bafo'ların hoş ve çekimli kızı -ki babası Korfu Adası valisiydi- Türk korsanlarına tutsak duşup Osmanlı sarayına sunulmuştu.

• • •

III. Murat da, Osmanlı tarihinde Safiye Sultan diye bilinen Bafo'ya iyice tutulmuştu.

Safiye Sultan'ın bir dediği iki olmuyordu.

Ancak III. Murat'ın bir de çok bilmiş anası vardı, Yahudi kokenli olduğu soylenen Nurbanu Sultan...

Oğlu, bu Venedikli cilve kumkumasından soğusun diye, III. Murat'a boyuna yeni cariyeler sunuyordu.

Öyle ki Murat'ın hoşlandığı gözdelerinin sayısı kırka, ilgilendiği cariyelerin sayısı da beş yüze çıkmıştı.

Bu arada Nurbanu Sultan'ın ölümünden sonra, bir de Canfeda Kadın çıktı sahneye; hem de çok bilmiş saraylılardan Raziye Hatun'la birlikte...

Canfeda Kalfa, padişaha sunulacak cariyelerin eğitiminden sorumluydu. Ve hem saray ilişkilerinde, hem de hukumet işlerinde akıl almaz bir etkenliğe sahipti.

Eh... Raziye Hatun da, az çok oyleydi..

• • •

III. Murat'ın yirmi bir yıllık iktidarı süresince, babası olduğu çocukların sayısı yüzü bir hayli aştı... Kimi tarihçiye göre yüz dört oldu, kimi tarihçiye göre yüz on dört.

Boylece Osmanlı sultanları arasında çocuk yapma rekorunu da o kırdı. Bir sürü sepet çocuk ordusundan, boyuna birileri ölüyor ve yine onlara boyuna birileri ekleniyordu.

III. Murat 1595'te kırk dokuz yaşındayken öldüğü zaman, arkasında tam kırk yedi tane çocuk bırakmıştı.

Bunlardan yirmisi erkek, yirmi yedisi de kızdı.

Erkeklerin en büyüğü o sıralarda yirmi dokuz yaşında olan Şehzade Mehmet'ti. Safiye Sultan'dan; o büyük Venedik ailesi Bafo'ların cilveli, hoş ve ihtiras şeytanlı kızından doğmuştu.

• • •

Şehzade Mehmet, babası III. Murat'ın yerine, Sultan III. Mehmet olarak tahta çıkar çıkmaz, erkek kardeşlerinin ondokuzunu da boğdurttu.

Babası III. Murat, sadece "*Sultan Muratlar*" arasında en çok kardeş öldurme rekorunu sahipti.

III. Mehmet, tüm Osmanlı padişahları arasında ve bir daha asla kırılamayacak biçimde sahip oldu bu rekora...

Ayrıca boğdurttuğu iki ergin şehzadeden daha önce hamile kalmış olan yedi cariyeyi de, ilerde ne olur olmaz, diye denize attırdı.

Ve bir de on altı yaşındaki büyük oğlu Şehzade Mahmut'u boğdurttu.

Böylece I. Murat'la I. Süleyman'dan sonra oğlunu öldüren üçüncü padişah da yine o oldu.

* * *

Şehzade Mahmut, kendisine saygı duyduğu şeyh efendilerden birinin etkisi altında, padişah babasının aleyhinde mektuplar yazmaya başlamış bazı önemli kişilere...

Mektuplar kızlarağası aracılığıyla elde edilmiş.

Ve Şehzade Mahmut önce hapsedilmiş.

Sonra da boğdurulmuş.

Ve annesi de denize atılmış.

Ve ayrıca büyük şehzadeyi bu yola iten şeyh efendi de denize atılmış.

Ve bu işe bulaşmış daha kimler varsa, hepsi denize atılmış. Tarih Haziran 1603.

III. Mehmet de bu olaydan yedi ay sonra, otuz yedi yaşındayken ölmüş. Ancak sekiz yıl sürebilmiş iktidarı.

* * *

Sultan III. Mehmet arkasında iki oğul bırakmıştı. On dört yaşındaki Ahmet'le on üç yaşındaki Mustafa...

On dört yaşında tahta çıkan I. Ahmet'in değil çocuğu, henüz sünneti bile yoktu.

Babası III. Mehmet, unutmuştu şehzadelerinin sünnetini. Oysa kendisi için kendi babası III. Murat, dillere destan öyle bir sünnet düğünü yapmıştı ki, iki ay süreyle tüm İstanbul tam bir Osmanlı karnavalının şenliğini yaşamıştı.

Kimbilir belki de Sultan Mehmet, kendi sünnetinin çok uzun sürmüş olan o şenlikleri sırasında bir hayli sıkıldığı için unutmuştu oğullarının sünnetini...

* * *

Henüz sünnet olmadan tahta çıkmış bulunan I. Ahmet, kardeşi on üç yaşındaki Mustafa'yı boğdurtursa ve sonra kazara kendisine de bir emirhak vaki olursa, Osmanlı tahtı sahipsiz kalacaktı.

Onun için Mustafa'yı *"akılca zayıftır size bir ziyanı dokunmaz"* gerekçesiyle boğdurtmadılar ve kendisini bir kafese kapamakla yetindiler.

Böylece Fatih'in 1477'den sonra resmileştirdiği *"kardeşin kardeşi öldürme"* yasası, sünnet bile olmadan padişah olmuş Ahmet'in küçüklüğü yüzünden azıcık rafa kalktı.

Sultan I. Ahmet'i de tahta çıktıktan sonra sünnet ettiler.

I. Ahmet, on dört yıl kalabildi iktidarda ve yirmi sekiz yaşındayken öldü. Tarih 1617.

Sultan I. Ahmet, sünnet olmadan tahta çıkmış, ama yirmi sekiz yaşında öldüğü zaman arkasında bir Sultanahmet Camii ve yedi şehzade bırakmıştı:

Osman, Mehmet, Murat, Beyazıt, Süleyman, Kasım ve İbrahim.

En büyük Şehzade Osman, henüz on üçündeydi.

Ve ilk kez tahta, bir padişahtan sonra –çok küçük olduğu için– oğlu değil, kardeşi çıktı.

* * *

Kanuni'yle birlikte kendiliğinden yeni bir gelenek başlamıştı. Tahta çıkan şehzadeler ya hayatta tek olan şehzadelerdi, ya en büyük olan şehzadelerdi.

Ve I. Ahmet'ten sonra yeni bir gelenek daha başlıyor, ölen padişahın kardeşi Mustafa tahta çıkıyordu. Tarih 1617.

I. Mustafa tahta çıktığı zaman yirmi yedi yaşındaydı. Ne var ki düpedüz deliydi. Cinneti saklanamayacak bir duruma geldiğinden, saltanatı ancak üç ay on gün sürdürebildi ve kendisini tahttan indirdiler.

Böylece I. Mustafa da Timur'un yenip tutsak alarak tahttan indirdiği I. Beyazıt'tan ve Yavuz Selim'in ordu tehdidiyle tahttan indirdiği babası II. Beyazıt'tan sonra, kendi iradesi dışında tahttan indirilmiş üçüncü padişah oluyordu.

• • •

I. Mustafa'nın üç aylık saltanatından sonra, Osmanlı tahtına ister istemez I. Ahmet'in büyük şehzadesi on üç yaşındaki II. Osman çıkarıldı. Tarih 1618.

II. Osman'ın, tarihsel lakabıyla Genç Osman'ın, altı erkek kardeşi vardı. Çocuk padişah bir süre dokunmadı onların hayatına. Hepsi kapatıldıkları kafeslerde, her gün cellat bekleyerek, nefes alıp vermeye devam ettiler.

Ancak II. Osman, iktidarının üçüncü yılında Lehistan seferine çıkarken kendisinin yokluğunda herhangi bir *"olupbitti"* olasılığını engellemek için, altı kardeşinden en büyüğü olan Şehzade Mehmet'i boğdurttu. Tarih 1621.

• • •

Oysa bir yıl sonra kendisini de yeniçeriler devirip öldürecek ve tarihe Osmanlı sultanları arasında tahttan indirilmiş dördüncü, anne tahttan indirildikten sonra oldurulmuş ilk padişah olarak geçecekti.

XI

Boğularak öldürülmenin nedeni – II. Osman nasıl devrildi? – Hüsyeleri sıkılarak öldürülen padişah – IV. Murat'ın boğdurttuğu üç şehzade – Deli İbrahim'in halli ve boğulması – Dayakla getirilen cellat Kara Ali – 7 yaşında sünnet olmadan padişah olan Avcı Mehmet – Tahttan zorla indirilen altıncı hükümdar – II. Süleyman, idama gittiğini sanarak çıktı tahta –

Saray dışındaki idam uygulamaları, çokçası mahkûmun palayla kafası kesilerek yapılırken, hanedan üyesi olan kişiler neden kementle boğularak öldürülüyordu?

Bu konuda Prof. Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl* adlı yapıtında şöyle diyor:

"Kanunname gereğince (Fatih yasası), idam edilen kardeş ve yeğenlerin katli için soruşturma ve yargılama yapılması ve fetva alınması gereksizdir. Zira onlar, kanun gereğince "yaşaması mümkün olmayan" kimselerdir. Bu yüzden cülus vaki olunca derhal katledilirler. Bu hal kardeş katlini doğuran sebeplerin ortaya çıkardığı bir usuldür.

... Hanedan üyelerinin idamının infazında ise eski Türk-Moğol geleneğine büyük bir titizlikle riayet edilirdi. Osmanlı Devleti'nde kuruluşundan itibaren, katledilen bütün hanedan üyeleri 'kanları akıtılmadan' yani boğularak idam edilmişlerdir.

Frazer'in incelemelerine göre kan en önemli tabulardan birisidir. Bu tabuya dünyanın çeşitli yerlerinde rastlanır. Orta Asya'da da bu göze çarpar. Moğollar, yenecek hayvanları bile kan dökmeden öldürürler ve bu hususa riayet etmeyeni idam ederlerdi.

... Bu yasağın hanedan üyelerine de yaydırılmasının sebebi

anlaşılmaktadır. Bildiğimiz gibi hanedan kutsaldır. O halde kutsal olan bu kimselerin katlinde kanlarının akıtılmaması gerektir.

... İdam edilecek bütün hanedan üyeleri mutlaka kement ile boğulurlar, doğum anında katledilecek yavrular da göbekleri düğümlenerek öldürülürlerdi. Zira onların bile kanlarının akıtılması Osmanlı hanedanına saygısızlık addedilirdi. Hanedan üyelerinin kanlarının akıtılmadan idam edilmesine yalnız III. Selim'in katli istisna teşkil eder. Bunun dışında kan akıtmama yasağına riayet edilmiştir.

... Yüksek devlet memurları da asil sayılarak, istisnaları dışında bu yasağa riayet edilerek idam edilmişlerdir.

Katledilen hanedan üyesinin cesedine ihtimam edilir. Kafası kesilmez. Ekseriya babalarının türbelerine gömülürler. Mamafih tabii ki bu hususlarda istisnalar olabilir."

Örneğin Yıldırım'dan sonraki kardeşler kavgası sırasında Edirne'de saltanat kurmuş olan Süleyman Çelebi'yi katledenler onu boğduktan sonra, kestikleri kafasını kardeşi Musa Çelebi'ye götürmüşlerdir.

Bundan sonra Musa Çelebi'nin de ortadan kaldırılması sırasında cesedinden kafası kesilerek kopartılmış ve kardeşi Mehmet Çelebi'ye götürülmüştür.

* * *

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu 1300 yılından, II. Osman'ın zorla tahttan indirildiği 1622 yılına kadar, tam on altı hükümdar gelip geçmiştir iktidardan.

Bunlardan üçü, kendi iradeleri dışında saltanattan düşürülmüş, dördüncüsü Genç Osman ise, yeniçeri ayaklanmasıyla devrilip, Yedikule Zindanı'nda husyeleri sıkılarak öldürülmüştür.

Olayın gelişmesi:

* * *

1) II. Osman büyük kardeşi Şehzade Mehmet'i boğdurarak çıktığı Lehistan seferinden beklediği başarıyla dönememişti. Bunun nedeni olarak askerin gevşekliğini görüyor ve devlette köklü düzeltmeler yapmak istiyordu.

* * *

2) Uzunçarşılı'nın yazdığına göre, *"Bilhassa Kızlarağası Süleyman Ağa ile hocası Ömer Efendi, bu hususta padişahı tahrik etmişler ve hatta kendisine Osmanlı askeri olmaya layık Mısır ve Şam askeridir; yoksa bunlara verilen ulufeye günahtır, diyerek padişahı, maiyeti askerinden soğutmuşlar ve maksatlarını kuvveden fiile çıkarmak isteyerek, planlarını örtmek için de, bilhassa Kızlarağası ile hocası Ömer Efendi, sultan Osman'ı hacca gitmeye teşvik eylemişlerdi."*

* * *

3) Padişahın kayınpederi olan Şeyhülislam Esat Efendi ile ünlü şeyhler ve ordu, II. Osman'ın Hicaz'a gitmesine karşıydı. Esat Efendi, *"Padişahların hacca gitmesine gerek yoktur"* diye bir de fetva çıkartmıştı.

* * *

4) Asker ocakları ayaklanarak Sultanahmet Alanı'nda toplandılar ve önce padişahın hocası Ömer Efendi'nin konağını yağmaladılar. Başlıca istekleri padişahın hacdan vazgeçmesi ve Kızlarağası Süleyman Ağa ile hocası Ömer Efendi'nin sürgün edilmeleriydi.

* * *

5) II. Osman, hacca gitmekten vazgeçtiğini, ama kimseyi azletmeyeceğini söyledi.

* * *

6) Bu kez askerler müftü ve kazaskeri de aralarına alarak tekrar Sultanahmet Alanı'nda toplandılar. Şimdi artık iki kişinin azlini değil, Vezir-i azam Dilaver Paşa da dahil, birçok kişinin kellesini istiyorlardı.

* * *

7) II. Osman, kellesi istenen kişilerin öldürülmesini reddetti. Saraya gelen ulema heyeti ise padişahtan bu isteklere uymasını rica ediyor, yoksa ayaklanmanın büyüyeceğini söylüyorlardı. Ama Genç Osman, ödün vermemekte direndi. Ve sözcü olarak gönderilmiş ulema heyetini sarayda alıkoydu.

* * *

8) Murahhas olarak saraya gönderilen ulemanın gelmediğini gören isyancılar, saraya girmeye karar verdiler.

Ve girdiler. Şimdi artık üç beş kişinin kellesini istemiyor, aynı zamanda *"Sultan Mustafa'yı isteriz"* diye de bağırıyorlardı. İşin rengi bir anda değişmişti.

* * *

9) Şehzade Mustafa'nın bulunduğu *"Kadınlar Dairesi'ne"* gittiklerinde, dairenin kapısını açamadıklarından dama çıkıp kubbesini deldiler ve Sultan Mustafa'yı damdan dışarı çıkardılar.

* * *

10) II. Osman ödün vermeme ısrarından vazgeçmiş ve Vezir-i

azam Dilaver Paşa ile Kızlarağası Süleyman Ağa'yı isyancılara teslim etmişti. Askerler her ikisini de hemen parçaladılar. Ama ayaklanma durmadı. Artık ille de Sultan Mustafa'yı istiyorlardı.

* * *

11) Genç Osman isyancıların elebaşlarına *"Bilmezlik ile size cefa ettim ise affeyleyin, siz etmeyin, dün sabah padişah-ı cihan idim, şimdi üryan kaldım; merhamet edip halimden ibret alın; dünya size dahi kalmaz; hangi padişahın kulları padişahlarına bu ihaneti ettiler"* diye onların merhametine sığınmak istedi ve ağladıysa da, sözlerine kulak asmadılar.

* * *

12) İkindiden sonra II. Osman'ı bir pazar arabasına koyup, Yedikule Zindanı'na götürdüler. Cebecibaşı kement atıp kendisini boğmak istediyse de, Osman güçlü kuvvetli olduğundan hepsiyle epey uğraştı. İçlerinden birisi, Osman'ın omzuna balta ile vurarak yere düşürdü ve nihayet Kilindir Uğrusu denilen subaşı kethüdası, husyelerini sıkmak suretiyle kendisini şehit ettiler. Cebecibaşı ölümünden nişane olarak kulağını kesip yeni padişahın annesine götürdü. Ertesi gün cesedini yeni saraya nakledip yıkadıktan sonra merasimle babası I. Ahmet'in türbesine defnettiler. Tarih Mayıs 1622. Bu arada Genç Osman'ın bir gün önce ocak ağalarına vermeye kalktığı altınlar da yağmalandı.

* * *

II. Osman'ın öldürülmesinden sonra ikinci kez tahta çıkan Deli Mustafa, akli dengesini tümden yitirmişti. Her yönde anarşi kol geziyordu. Hazine ise tamtakırdı. Sarayın önde gelen kişileri, kendi aralarında karar alıp Deli Mustafa'yı 9 Ey-

lül 1623 Pazar günü, ikinci kez yine indirdiler tahttan ve yerine o tarihte I. Ahmet'in en büyük şehzadesi olan on bir yaşındaki IV. Murat'ı çıkardılar.

* * *

IV. Murat da önce, tıpkı II. Osman gibi kardeşlerine dokunmadı. Hani neredeyse Fatih'in yasası artık iyice uygulamadan çıkmak üzereydi.

Ne var ki dış seferlere çıkarken, içerde beklenmedik bir iktidar değişikliği olmasından kaygı duyuyordu.

Bu yüzden Revan seferine başlamadan kardeşlerinin en büyükleri olan Şehzade Beyazıt ile Şehzade Süleyman'ı boğdurttu. Tarih 1635.

Bağdat seferine çıkarken de Şehzade Kasım'ı boğdurttu. 1638.

Böylece yirmi sekiz yaşında ölen I. Ahmet'in yedi şehzadesinden sadece ikisi kalmıştı hayatta.

Biri iktidardaki IV. Murat, öteki de saray kafesindeki şehzade İbrahim.

* * *

IV. Murat'ın saltanatı on yedi yıl sürdü. O da babası gibi yirmi sekiz yaşında ölüverdi. Hem de dünyaya hiçbir şehzade getirmeden. Tarih 1640.

Tahtın tek varisi, IV. Murat'ın son kardeşi I. İbrahim'di... Amcası Deli Mustafa gibi akli dengesi tam olmadığından, onun da adı Deli İbrahim'e çıktı.

İktidarı sekiz yıl sürdü.

Askeri ocaklardan samur vergisi almaya kalkması üstüne, yeniçerilerle birlikte Şeyhülislam Abdurrahim Efendi ile ulema ve bazı önde gelen kişiler, Sultan I. İbrahim'i tahttan

indirip, yerine yedi yaşındaki büyük oğlu IV. Mehmet'i geçirdiler. 7 Ağustos 1648 Cumartesi.

* * *

Sonradan Şeyhülislam olan Bahai Efendi, I. İbrahim'in taht-tan indirildikten sonra kapatıldığı yeri şöyle anlatıyor:

"Hemen hayyen (diri diri) *defnolundu; zira bir gusulhane ve bir abdesthane ile bir ocağı havi iki küçük oda ile bacası gökyüzüne bakan bir ocak ve bir yemek sahanı sığacak kadar bir pencere yeri olup başka hiçbir taraf görünmez idi."*

* * *

Bundan sonra ne olup bittiğini Uzunçarşılı'nın kaleminden okuyalım:

"Bu kadar ihtimam gösterilen hapis hayatı, Sultan İbrahim'in dışarı çıkabilmesini önledi ise de ağlayıp bağırmasına tahammül edilmez olmuştu. Hatta bazı enderunların, aralarında görüşerek kendisini tekrar cülus ettirmek istedikleri dışardan duyulduğu gibi, kapıkulu süvarileri de, padişah henüz çocuktur, memleket işlerini bilmez, yine babasının hükümdar olması lazım gelir, yollu sözlerle ve İbrahim'in hal'ine itiraza başlamaları üzerine devlet erkanı telaşa düşüp 'Madem ki İbrahim hayattadır, nizam-ı âlem olamaz' diye ağalarla beraber öldürülmesine karar verdiler.

... (Ocaklının sadarete getirdiği) Vezir-i azam'la Şeyhülislam'ın adamları, İbrahim'in bulunduğu yerin kapısını yıktılar; öldürülmek istendiğini anlayan İbrahim:

- Beni göz göre göre öldürüyorlar, benim iyiliğimi görmüş olanlardan bana acıyacak kimse yok mu?

Diye feryada başlamıştı. Taş yürekli cellat Kara Ali bile kaçmış, bir tarafa sinmişti. Vezir-i azam Sofu Mehmet

Paşa, Kara Ali'yi saklandığı yerden çıkararak döve döve Sultan İbrahim'i boğmaya götürdü..."

Deli İbrahim boğularak öldürüldüğünde otuz beş yaşındaydı.

On sekiz padişah arasında zorla tahttan indirilmiş dördüncü ve indirildikten sonra da öldürülmüş ikinci padişah oluyordu.

Gerçi Yavuz Selim de, babası II. Beyazıt'ı tahtından indirdikten sonra zehirleterek öldürtmüştü ama, o ölüm bir ayaklanma sonucu ve bir idam biçiminde olmamıştı.

* * *

İbrahim'in yedi yaşında tahta çıkarılan büyük oğlu IV. Mehmet, tıpkı dedesi I. Ahmet gibi padişah olduktan sonra vezir-i azam kucağında sünnet oldu. Ve tam otuz dokuz yıl kaldı iktidarda. Avlanmayı çok sevdiği için adı Avcı Mehmet'e çıkmıştı. Babaannesi Kösem Sultan, Avcı ilk tahta çıktığında, onu zehirletmek istemişti. Böylece Avcı'nın annesi Turhan Sultan devre dışı kalacaktı. Ve altmış beş yaşındaki Kösem'in, kocası I. Ahmet ve oğulları IV. Murat'la Deli İbrahim dönemlerinde çok güçlü öten borusu, yeniden çınlamaya başlayacaktı. Kösem'in komplosu haber alındı ve küçük Mehmet, babaannesini perde ipiyle boğdurtarak öldürttü.

Avcı Mehmet de otuz dokuz yıllık iktidarı sonunda, vezir-i azamlık tayini üstüne birtakım kulis entrikalarıyla ilgili olarak sarayın önde gelen kişilerinin kararı ve kendilerini yeniçerilerin desteklemesiyle tahtından zorla indirildi. 1687.

Yerine kardeşi II. Süleyman geçirildi.

* * *

Ağabeyi Avcı Mehmet'in iktidarı boyunca kafeste hapis yatan II. Süleyman, kendini tahta çıkarmak için gelenleri, canına almaya gelen infaz heyeti sanarak, Kızlarağası'na:

– İzalemiz emrolundu ise söyle, iki rekat namaz kılayım. Ondan sonra emri yerine getir, çocukluğumdan beri kırk yıldır hapis çekerim, her gün ölmektense bir gün evvel ölmek yeğdir, bir can için ne bu çektiğimiz korku, diye ağlamaya başlamıştı.

Ağa ise öpmek için Süleyman'ın ayağına kapanmış şöyle diyordu:

– Estağfurullah haşa size bir kast ola, taht kurulmuş, cümle kulların size bakar...

II. Süleyman kafesten çıkarıldığında, üstü başı perişandı. Hemen bir samur kürk getirip giydirdiler ve öyle çıkardılar tahta. 9 Kasım 1687. Süleyman kırk yedi yaşındaydı o tarihte.

* * *

Tahttan indirilen Avcı Mehmet'e gelince... Kızlarağası Ali Ağa, yeni padişah II. Süleyman'ın hatt-ı hümayununu getirdi kendisine ve:

– Muradullah bu imiş, buyurun hapishaneye, dedi.

IV. Mehmet sordu.

– Bize katl var mı?

Ağa:

– Hayır, dedi, sadece hapis emrolundunuz.

Ve IV. Mehmet, iki oğlu Mustafa ve Ahmet'le birlikte kardeşi Süleyman'ın kırk yıldır oturduğu Şimşirlik Dairesi'ne götürülerek kafese kondu.

... Elli üç yaşına kadar beş yıl daha yaşadı ve Ocak 1693'te öldü. Annesi Turhan Sultan'ın yaptırmış olduğu Yenicami'deki türbeye defnedildi.

Avcı, on dokuz padişah arasında devrilmiş altıncı padişah oluyordu.

Oğulları II. Mustafa ile III. Ahmet de, yine ilerde tek tek devrileceklerdi.

XII

Ankara'ya taşınan "Osmanlı şürekası" – Şark'ın, "abartma ve yakıştırma hastalığı", Yazar'ı olmayan bir İmparatorluk – "I. Edirne vakası" – Devrilen 7. padişah II. Mustafa – Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin papazlara sürükletilen cesedi – Saltanatta "seniorat" düzeni – Şehzadelerin kafes hayatı – Doğar doğmaz öldürülen bebekler – 280 yıl gecikmeyle gelen matbaa – İlk basılan kitap 35 kuruştu – III. Ahmet de devrik 8. padişah olacaktı

Fransız Devrimi, kendisiyle başlayan dönemi, monarşi döneminden giyotinle kesercesine koparıp ayırmıştır. Kültür birikimlerinin ortak bahçesi ise aşırı bir bağnazlıkla tümden tarumar edilmemiştir.

Bizde ise tam tersi oldu. Cumhuriyet dönemi, monarşi dönemlerinin egemenler despotluğundan kendini bir türlü kurtaramadı. Buna karşılık kültür birikimlerinin ortak bahçeleri temelinden depreme uğratıldı.

Bir gün Yakup Kadri Karaosmanoğlu'yla Ankara Palas'ta baş başa öğle yemeği yerken, kendisine bu sakatlıkla çarpıklığın nerden kaynaklandığını sormuştum.

– Ankara'nın devlet yönetecek kadroları yoktu. Hepsi yavaş yavaş Osmanlı Babıali'sinden taşındı Ankara'ya. Onlar da eskiden bildiklerini yeniden okumaya koyuldular, demişti.

Eski bildiklerini, Cumhuriyet döneminde de okumayı sürdüren, Osmanlı Babıali'sinin değeri öneminin çok altındaki *"bakiyyet-üs-süyuf"*u...

* * *

II. Abdülhamit'le I. Vahdettin dışında Osmanlı övgüsü, eski zamanlardakini de aşan bir abartma kanatlanmasına ulaştı.

Öyle ki, kaydıra, yuttura, yuvarlaya bir yakıştırmacılık yalpazeciliği, karşı çıkılmaz bir resmi felsefe halini aldı.

Tarih üstündeki bilimsel arantılarla, analitik bakışlar ve sanatsal yaklaşımlar bir kıyıya itilince, beyinsel yaratıcılık ve özellikle de yazarlık iyice mumyalanmış oldu.

Kendi masallarının içine gömülen megalomanik bir rüzgârlanma sarhoşluğu ise; bilimsel gerçeklerle sanatsal yaratıcılıkların, ikiz aynalar gibi birbirini sonsuzlaştırdığı evrensel platformlarda, çok prestij kaybettirdi bize...

Ayrıca toplumu, gerçek dışı ayrıntıların içine soktuk. VE tarihsel olaylarda asla kıyaslanmalı bir gerçekliğe yönelemedik. Bu da genç kuşakların dikkat ve ilgisini, dünyadaki değişik dönemlerin özelliklerine karşı diri taze tutma yerine, onları iyice pörsütüp yoz bir şişirmeciliğe sürükledi.

Osmanlı Babıali'sinin eski esnafı, belki böylece kendi değersizliğini, *"önemli kişi"* görüntüleriyle maskelemeyi başardı, ama Cumhuriyet'in de yeni bir dönem olma iddiasını bir hayli küllendirdi.

Sonuç, 20. yüzyılda da çağı yakalayamadık, hak ve hukuk anlayışından hâlâ yoksun bulunduğumuz suçlamalarından da yakamızı kurtaramadık.

• • •

On altıncı yüzyıl, Rabelais gibi, Montaigne gibi, Cervantes gibi büyük romancılarla, yazar ve düşünürlerin çıktığı; edebiyatla felsefede Rönesans'ın yıldız yıldız çiçeklendiği bir yüzyıldır...

Bizde ise o yüzyılda saray okumuşları, hangi şehzadeyi padişah yapıp, hangi şehzadeyi kazıkların diye düzmece mektuplar yazmakla uğraşıyorlardı. Fuzuli gibi, Baki gibi büyük ozanlar ise, şiirin içinde, ama düzyazı ile matbaa üretiminin çok dışındaydılar.

Şayet yazı ve düşünce yaratıcılığı, bizde de geleneksel

bir kurumlaşma göstermiş olsaydı; 20. yüzyılın ilk yarısında ne Refik Halit'i yirmi iki yıl sürgünde tutar, ne Nazım'la Kemal Tahir'i on dört yıl hapiste tutar; ne Sabahattin Ali'yi kafasına odun vurarak öldürürdük...

Yazı ve yazar düşmanlığı tefrikasının, bitip tükenmediği cumhuriyetlerle demokrasilerde, tarih de, kendi gerçeklerinin canlılığında değil, resmi görüş yakıştırmacılığının, sarkık bir terlik ponponu ilginçliğinde kalıyor.

• • •

On yedinci yüz yıl biterken Osmanlı egemenleri hâlâ daha, öldürme ve ölme saraları içinde, dış dünyalardaki gelişmelerden habersiz, kendi yüceliklerinin hipnozlarına kilitlenmiş duruyorlardı.

IV. Mehmet, otuz dokuz yıllık bir iktidardan sonra tahttan indirilip yerine kardeşi II. Süleyman çıkarıldığı zaman, kimsenin ne yeni keşfedilen basınç yasalarından haberi vardı, ne Amerika'dan Avrupa'ya akan altınlardan, ne de Batı tiyatrolarından...

Tahttan indirilince, oğullarıyla kardeşlerini kapalı tuttuğu kafese konan Avcı Mehmet, ne halt etmeye annesi Turhan Sultan'ın sözünü dinleyerek kardeşi Süleyman'ı boğdurtmadığına yanıyordu.

• • •

Osmanlı sarayında kardeşin kardeşi öldürme dönemi artık kapanmıştı. Her şehzade yaş sırasıyla, birbirinden sonra tahta çıkıyordu. Yani artık kendiliğinden *"seniorat"* düzeni denilen, kardeşlerin yaş sırasına göre hükümdar olma düzeni kabul edilmiş oluyordu.

• • •

Avcı Mehmet'in kardeşi II. Süleyman dört yıllık bir iktidardan sonra, kırk dokuz yaşında öldü. 1691.

Yerine, kırk sekiz yaşındaki küçük kardeşi II. Ahmet geçti. Onun da iktidarı dört yıla yakın sürdü. Kırk üç yıl boyunca bir kafesin içinde, her iki ağabeyinden sonra padişah olmayı beklemiş; ne çare ki bu uzun bekleyişe karşı, sadece üç yıl, sekiz ay, yirmi beş günlük bir saltanatla yetinmek zorunda kalarak, elli iki yaşında dünyadan ayrılmıştı. 1695.

Deli İbrahim'in üç oğlu da padişahlık sırasını savmış olduğu için, artık sıra Avcı Mehmet'in büyük şehzadesi II. Mustafa'ya gelmişti.

* * *

II. Mustafa otuz iki yaşında hükümdar oldu. Osmanlı tahtı 18. yüzyıla onun padişahlığında girdi.

Kendisi iktidarda sekiz yıl kalacak ve tıpkı babası, dedesi ve dedesinin büyük ağabeyi gibi saltanattan yeniçerinin ayaklanmasıyla indirilecekti.

Ve o güne dek tahta çıkmış yirmi iki hükümdar içinde, yedinci devrik padişah olmak da ona rastlayacaktı.

Olayların özeti:

1- II. Mustafa da, tıpkı babası Avcı Mehmet gibi, Edirne'de oturup avlanmaya meraklıydı... İstanbul'la yeterince ilgilenmiyordu.

2- Şehzadeliğindeki hocası Feyzullah Efendi'yi, yanına getirtip Şeyhülislam yapmıştı. Feyzullah Efendi ise, tüm devleti kendisinin yönettiği inancıyla ne oldum delisi olmuş, hısım akrabasını en üst yerlere yerleştirmiş, karşısında da bir yığın düşman biriktirmişti.

3- Vezir-i azam Rami Mehmet Paşa'nın da göz yummasıyla İstanbul'da bir başkaldırı örgütü kuruldu. Örgüt büyüdükçe büyüdü. Adeta İstanbul'a el koydular ve Edirne'deki II. Mustafa'ya bir ültimatom heyeti gönderdiler. Özellikle

Şeyhulislam Feyzullah Efendi'yle oğlu ve yakınlarının azledilerek kendilerine teslim edilmeleri isteniyordu.

4- Feyzullah Efendi, Edirne'ye gelen heyetin ne istediğini bildiği için, heyet üyelerini Edirne dışına sürdürdü. Padişah bu olayı geç öğrendi. Ve Feyzullah Efendi'yi hemen azletti ama, iş işten geçmişti.

5- İstanbul'daki isyancılar, II. Mustafa'nın kardeşi III. Ahmet'i padişah ilan etikten sonra Edirne'ye yürüdüler. Edirne'deki asker de II. Mustafa'ya sadık kalacağına dair *"Kuran-ı Kerim, ekmek, tuz ve kılıç"* üstüne yemin ettiği halde, İstanbul kuvvetleri Edirne yakınlarına gelip mevzilenince, onlarla birleşiverdi. Bunun üzerine II. Mustafa Edirne sarayında annesinin yanına gelerek:

Kul beni tahttan indirmişler, yerine karındaşım Sultan Ahmet'i padişah eylemişler; Allah mubarek eyleye, evlatlarım ve hassaten cariyelerim kenduye Allah emaneti olsun, deniş ve beş oğluyla birlikte, biraderi Ahmet'in Edirne'deyken oturtulduğu "daire-i uzlet"e çekilmişti.

6- Azledilip Erzurum'a sürülen Feyzullah Efendi, Edirne'ye geri getirilerek oğullarıyla birlikte zindana atıldı ve kendilerine servetlerinin yerlerini söylemeleri için ağır işkenceler yapıldı.

Feyzullah Efendi de, oğulları da işkenceye dayandılar ve hiçbir şey söylemediler.

• • •

Yeni padişah III. Ahmet'in izniyle, eski Şeyhülislam Feyzullah Efendi, zindandan çıkarılarak bir hammal beygirine bindirildi ve Bitpazarı'na getirilerek orada kafası kesildi.

"Bundan sonra ayaktakımından bazıları, maktulun ayağına ip takmışlar ve zorla üç yüz kadar Hıristiyan'ın eline verip, papazlara ayin yaptırarak bir buçuk saatlik yerden

yeniçeri karargâhına getirdikten sonra cesedi Tunca Nehri'ne atmışlardır. Başı bir sırığa takılıp gezdirildikten sonra, o da Tunca Nehri'ne atılmıştır.
Bir zaman sonra kendisini sevenler, cesedini gizlice Tunca'dan çıkarıp Edirne'de Sitti Sultan Camii yakınındaki Abdülkerim mektebinin avlusuna gömmüşler."

* * *

II. Mustafa gerek bir anda patlayıp büyüyen olaylar, gerek tahttan indikten sonraki bunalımlı günler sırasında, sağlığını iyice yitirmiş ve yatağa düşmüştü. O arada mesanesi de tıkandığından bir daha yataktan kalkamadı. 29 Ocak 1704 Cumartesi günü, kırk bir yaşında dünyadan ayrıldı. Babası Avcı Mehmet'in Yenicami'deki türbesinde onun ayakucuna defnedildi. Tarihlerin *"I. Edirne vakası"* diye adlandırdığı ayaklanmaların bir sonucu da bu...

* * *

Şehzadeler, artık eskisi gibi ne padişah olunca boğdurtuyorlardı küçük kardeşlerini; ne de padişahken devrilen ağabeylerinin tahtına geçince, devrik büyük kardeşlerini.

Ne de olsa 18. yüzyıla girilmişti. Vezir-i azamların arada sırada boğdurulması sürse de, şehzadelerin öldürülmesi mayna olmuştu. Kardeşler, tıkıldıkları kafeslerde, yaş sırasına göre padişah olma gününü bekliyorlardı. Her padişahın en büyük oğlunun tahta çıktığı *"primogenitur"* düzeni, Kanuni'den I. Ahmet'e kadar sürmüş, sonra da -olayların zorlamasıyla- yerini *"seniorat"* düzenine bırakmıştı. Saltanat babadan sadece büyük oğula değil, yaş sırasına göre kardeşten kardeşe de kalmaya başlamıştı.

* * *

Prof. Ahmet Mumcu, *"seniorat"* düzeninin, yeni bir siyasal cinayet türü geliştirdiğini söyleyerek şunları yazıyor:

"Kardeş katlinin kalkması, başka çeşit bir katlin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sarayda, özel dairelerinde bir çeşit hapis hayatı yaşayarak, saltanat sıralarını bekleyen şehzadeler, sınırlı sayıda cariyeler ile temasta bulunabilirlerdi. Bu cariyelere temastan önce ve sonra çeşit çeşit, gebeliğe engel olucu ilaçlar içirilirdi. Eğer bu ilaçlar gebeliği önleyemezse o zaman çocuk, doğar doğmaz, derhal öldürülürdü. Bu çirkin geleneğin ne zaman kalktığını kesin olarak bilmiyoruz. Herhalde XIX. yüzyıl başına kadar devam etmiş olmalıdır."

* * *

Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı da *Osmanlı Devleti'nde Saray Teşkilatı* isimli kitabında şehzadelerle ilgili şu bilgileri veriyor.

"Şehzadeler inziva hayatında cariyeler tarafından tahsil görürler ve bazıları can sıkıntısından vakit geçirmek için mücevhercilik, kuyumculuk, tornacılık gibi sanat öğrenirler; ok ve yay yaparlar, bağa ve fildişi ve abanoz işlerler, sahtiyan üstüne nakış yaparlar, yazı yazarlar ve Kuran-ı Kerim istinsah ederlerdi. Birinci Mahmut (Devrik II. Mustafa'nın oğlu) *mücevhercilikte mahirdi.*

Şehzadeler bu kafes hayatında yaşarken yetişmiş ve teehhül çağına gelmiş iseler hizmetindeki cariyelerle vukua gelen temasta cariye gebe kalıp çocuk doğurursa, doğan çocuk derhal ifna edilirdi; fakat bazen habersizce doğan çocuğun hariçte bir sütanaya verilip büyütüldüğü vaki; fakat pek enderdi. Mesela I. Abdülhamit'in (Devrik III. Ah-

met'in oğlu) *kafes hayatında iken doğan bir kızı bu suretle büyütülmüş ve kendisine Ahiretlik Hanım denilmişti.*"

• • •

II. Mustafa'nın yerine çıkan kardeşi III. Ahmet, padişah olduğu zaman yirmi dokuz yaşındaydı.

Onunla Osmanlı tarihinde bir başka dönem daha başlıyordu. Daha ince, daha süzülmüş, daha renkli ve hayatın sade kahrı değil, tadı da olduğunu görmeye başlayan bir dönem...

Sonradan Yahya Kemal'in "*Lale Devri*" adını taktığı bu dönemin gerçek mimarı, Vezir-i azam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ydı.

İcadından 289 yıl sonra da olsa, ilk matbaa Nevşehirli zamanında kuruldu İstanbul'da. İlk basılan kitap Vanlı Mehmed bin Mustafa'nın 'Vankulu Lügatı'ydı... Tarih 31 Ocak 1729. Bin nüsha basılmış ve ciltsiz olarak tanesinin 35 kuruştan satılması, İstanbul kadısınca uygun görülmüş.

• • •

Üçüncü Ahmet saltanatını yirmi yedi yıl sürdü. Ve Patrona Halil'in başını çektiği bir sokak ayaklanmasıyla tahttan indirildi.

Boylece 23 padişah arasında devrik sekizinci hukumdar olmak talihsizliği de ona rastladı.

XIII

Henüz düzenlenmemiş 90 milyon belge – Geçmişe karşı merak boşluğu – 14 devrik padişahtan sekizincisi olan III. Ahmet · Lale Devri'ni başlatan yangın – Sefere çıkma numarası – Patrona Halil'i kim kışkırttı? – Nevşehirli İbrahim Paşa'nın sonu – Yağma edilen kasırlar ve köşkler

Bugün devlet arşivlerinde henüz elden geçirilerek derlenip düzenlenmemiş doksan milyona yakın belge bulunduğu söylenir.

Kendi aile ortamlarımızda da, daha önce yaşamış olanlardan arta kalmış mektupları, fotoğrafları, kitapları, yazıları, defterleri doğru dürüst toplayarak, kuşaklardan kuşaklara miras kalacak bir aile arşivi yaratmaya merak sarmış kaç insanımız vardır?

Ne mezarlıklarımızın açık seçik bir planıyla envanterlerini yapmışızdır; ne eski mahkeme kararlarını bilgisayara yükleyerek hukukçularla toplumun yararlanabileceği bir adalet arşivi kurabilmişizdir ne de geçmişteki yaşamlarla günümüz arasında sevimli bir el sıkışmayı canlı tutabilmişizdir...

• • •

Örneğin otuz altı padişahtan on dördünün devrilmiş olması, neden kamuoyuna tam mal edilmemiştir bilinmez...

Bunlardan sekizincisi de Lale Devri'nin ünlü padişahı III. Ahmet'ti.

Ağabeyi II. Mustafa'nın devrilmesinden sonra, 1703'te otuz yaşındayken tahta çıktı.

Yirmi yedi yıl kaldı iktidarda.

Patrona Halil olayı diye bilinen, pek de büyük sayılmaya-

cak bir halk ayaklanmasıyla tahtından inmek zorunda bırakıldı. Tarih 1730.

• • •

Patrona Halil ayaklanması, değişik büyüteçler altına konarak, tekrar tekrar incelenmesi gereken tuhaf bir olay...

Toplumdaki üretim kurumlarıyla, onu bağlı yaşam biçimlerinde eski alışkanlıklarla köklü bir gelenekselliğin ağırlığını sürdürürken; saray çevreleriyle o çevrelerin uzantısında daha renkli, daha ince, daha zarif bir dönemin kendiliğinden uç göstermesi; gönüllerinde yatan arslanlara rağmen aradıkları itibarı bir türlü bulamamış olan sarıklı ve kavuklu Osmanlı politikacılarına tam bir provokasyon ortamı yaratmıştı.

Sokağı ayaklandıracak kışkırtıcı kundaklamaların her türlü fitili hazırdı.

Kaldı ki artık pek bir işe yaramadığı iyice ortaya çıkan yeniçeri örgütünü değiştirmek için de bazı yeni girişimler başlamıştı.

III. Ahmet'in vezir-i azamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Üsküdar'da yeni bir kışla yaptırarak, Fransa'dan getirttiği uzmanlarla, askerlikte çağdaş yöntemler uygulamaya kalkmıştı.

• • •

Lale Devri sultanı III. Ahmet'in devrilmesiyle sonuçlanan olayların özetine kısaca bir göz atalım:

1- Nevşehirli Damat İbrahim Paşa 10 Mayıs 1718'de vezir-i azam oldu. Kendisi altmışına yakındı. Karısı da III. Ahmet'in on dört yaşındaki dul kızı Fatma Sultan'dı.

• • •

2- Vezir-i azam Damat İbrahim Paşa'nın sadarete çıkmasından iki ay kadar sonra, 17 Temmuz 1718'de, neredeyse tüm İstanbul'u bir kül yığınına çeviren bir yangın felaketi yaşandı.

Bir hafta boyunca süren yangınlar, binlerce insanı evsiz barksız bıraktı. Her semtte kol kol yağmacı çeteleri türedi.

• • •

3- Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, yanıp yıkılmış İstanbul'u yeni baştan kurdu. Salıpazarı'nda Eminabad, Fenerbahçe'de Feraliabad; Alibeyköy yakınlarında Hüsrevabad, Defterdar'da Neşatabad ve Kâğıthane'de Sadabad kasırları da bu arada yapıldı. Kâğıthane deresinin yatağı değiştirildi, her iki kıyısına mermer rıhtımlı kanallar açıldı.

Bütün bunlar ne kadar zamanda oldu biliyor musunuz, altmış günde.

• • •

4- III. Ahmet'in Sadabad Kasrı'ndaki görkemli eğlenceleriyle birlikte, Osmanlı tarihinde de yeni bir dönem başlamıştı; İstanbul artık yaşamasını ve eğlenmesini öğreniyordu.

Her yer lale bahçeleriyle donanmıştı. Baharla yaz aylarındaki Çırağan sefalarının gecelerine, zamanın ünlü ozanlarıyla musikişinasları katılır, kaplumbağaların üstüne dikilmiş yüzlerce kıpırtılı mumun titrek ışıkları içinde, perisel masallar yaşanırdı.

Kışın ise ağırlık helva sohbetlerine kayardı.

• • •

5- Rus Çarı Büyük yahut Deli Petro, Tebriz'i ele geçirmişti. Bundan yüreklenen İranlılar da Osmanlı hudutlarında saldırıya geçmişlerdi.

III. Ahmet, yeni savaşlara girmenin astarı yüzünden pahalıya mal olacağına inanıyordu. Savaşa gitmeye tümden boşveriyormuş gibi görünmek de hoş değildi. Halk ayaklanabilirdi.

* * *

6– Tarihte kimsenin aklına gelmemiş bir iş yapıldı. Savaşa gitmeden savaşa çıkılıyormuş gibi görkemli bir tiyatro hazırlandı.

Parlak bir savaş alayıyla Üsküdar'a geçildi. Bu sırada bütün donanma da kıyı boyunca Boğaz'a doğru açılıyordu. Bu geçit töreni dört saat sürdü.

Üsküdar'da da halkı kandırmak için her türlü önlem alınmıştı.

* * *

"Bir yandan padişahın tuğları çekiliyor, III. Ahmet, çevresindeki uzun sorguçlu silahlı muhafız takımının ortasında at üzerinde gidiyordu. Arkada sarayın ileri gelenleri, padişahın kılıcını, yedek sarığını, aptes ibriğini taşıyordu. Halkta, savaş ilanı düşüncesini uyandırmak için her çareye başvurulmuştu. Fakat Kadıköy'e gelindiğinde, alay dağılmış, herkes kasırlara ve Boğaziçi'ndeki yalılara dönerek yeniden zevk ve sefa âlemlerine dalınmıştı. Bu aldatmacanın foyası çabucak ortaya çıkmış, halkın kızgınlığını daha da arttırmıştı." (Suikastlar ve Ayaklanmalar Tarihi)

* * *

7– İlk ayaklanma belirtileri, düzmece seferberlik tiyatrosundan iki ay sonra kendisini gösterdi. Ayaklanmayı perde arka-

sında İstanbul kadısı Zülali Hasan Efendi ile Ayasofya vaizi İspirzade Ahmet Efendi yönetiyordu. Patrona Halil ve adamları aslında o ikisinin kuklasıydı.

• • •

8- Ayaklanmaya katılanlar, akşam evlerine döndüklerinde ortalıkta kırk-elli kişi ya kalmış ya kalmamıştı. Saray ise gereksiz bir telaş içindeydi. Sancak-ı şerifi çıkarıp adam toplama derdine düşmüş, ama onu da becerememişti.

• • •

9- İsyancılar, Damat İbrahim Paşa ile iki damadının ve bir de Şeyhülislam Abdullah Efendi'nin kellelerini istiyorlardı.

İbrahim Paşa'nın damatlarından biri, Kaptan-ı Derya Kaymak Mustafa Paşa, öteki de sadaret kethüdası Mehmet Paşa idi. Ayrıca kellesi istenenlerin toplamı 37 kişiye varıyordu.

• • •

10- III. Ahmet'in kızkardeşi Hatice Sultan padişaha, *"isyancıların istediği kelleleri ver, tahtını kurtar"* demişti.

• • •

Bundan sonrasını Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın kaleminden okuyalım.

"III. Ahmet, asilere teslim edilmesi istenen İbrahim, Mustafa ve Mehmet paşaları kurtaramayacağını anlayınca, kendisini indirilmekten kurtarma kaygısına düştü. Asilerin yaptıkları tayinleri kabul etti. Damad İbrahim Paşa ile diğer ikisinin diri diri asiler eline teslim edilmeleri muva-

fık görulmediğinden, padişahın mührü İbrahim Paşa'dan alındıktan sonra, kayn ürsünü gönderilip, daha evvel oraya gönderilen iki damadı ile beraber boğularak cesetleri Alayköşkü duvarından dışarı atılmak istendiyse de, sonra bundan vazgeçilerek, bir öküz arabasıyla At Meydanı'na yollandı...

... Saraydu boğulan uç vezirin cesedi At Meydanı'na getirildikten sonra asiler, saltanat tebeddülü hakkındaki maksatlarını yavaş yavaş meydana koyarak:

Kusur kalan cümle şöyle dursun; Sultan İbrahim nice oldu? Bunun bize cevabını versin, dediler."

• • •

Kastettikleri Sultan İbrahim, III. Ahmet'in küçük amcası Sultan II. Ahmet'in oğluydu.

Avcı IV. Mehmet tahttan indirilince önce kardeşleri II. Süleyman'la, II. Ahmet tahta geçmişti. Sonra da büyük oğlu II. Mustafa...

Yeniçeriler Sultan II. Mustafa'yı devirdikleri zaman bir süre kararsız kalmışlardı; II. Mustafa'nın kardeşi III. Ahmet'i mi tahta geçirelim; yoksa, Avcı'nın küçük kardeşi II. Ahmet'in oğlu İbrahim'i mi, diye...

III. Ahmet'in tahta çıkması uygun görülmüştü. Ve bir süre sonra da Sultan III. Ahmet (söylentilere göre) yeğeni Sultan İbrahim'i boğdurtmuştu.

Onun için şimdi isyancılar;

– Sultan İbrahim nice oldu, diye bağırıyorlardı...

• • •

Besbelli ki Patrona Halil'in adamları, III. Ahmet'in tahtta kalmasını istemiyorlardı. Hem de vezir-i azamiyle onun iki damadını da boğdurtup cesetlerini kendilerine vermiş olduğu halde...

Ve şöyle diyorlardı:

– Padişahımız İbrahim Paşa'yı saklayıp kürkçü Manol'u ona feda eylemiş. Halife olan bir padişaha böyle yalan yakışır mı?

Oysa İbrahim Paşa'yı tanıyor ve boğulup kendilerine verilen cesedin, İbrahim Paşa'nın cesedi olduğunu biliyorlardı.

Ama bela çıkarmak istiyorlardı.

* * *

Nevşehirli İbrahim Paşa'mn cesedini, bir hamal beygirine yükleyip, Bab-ı Hümayun önüne getirmeye kalktılar. Yolda ceset attan düştü. Bunun üstüne boğazına bir ip takıp, ipi atın kuyruğuna bağladılar ve cesedi sürükleyerek götürdüler Bab-ı Hümayun'a...

Bağırıp çağırıyorlardı:

– Bu ceset İbrahim Paşa'nın cesedi değil.

Sultan Ahmet, Alay Köşkü penceresini açarak:

– O değilse yarın asıl kendisini verelim, demiş ve pencereyi kapatmıştı.

Sonra da saltanattan çekilmeye karar vermişti. Tarih 2 Ekim 1730.

* * *

III. Ahmet'in yerine devrik ağabeyi II. Mustafa'nın oğlu, I. Mahmut geçti. Sultan Ahmet haremdeki dairesine çekildi.

"Bütün isteklerini elde eden isyancılar, bununla da yetinmemiş, İstanbul'un çeşitli semtlerine dağılarak yağmaya başlamışlardı. Bir hafta sonra on iki yıl içinde binlerce altın liraya yaptırılan kasır ve köşklerden, dünyaya ün salan lale bahçelerinden geriye yalnızca yıkıntılar kalmıştı."

Sultan Ahmet, tahttan indirildikten sonra daha beş yıl yaşa-

mış ve 13 Haziran 1736'da, altmış üç yaşındayken ölmüştür. Kabri, Yenicami turbesindedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son bulmasına kadar daha böyle altı padişah devrilecekti.

Padişahlar, şehzadeler, vezir-i azamlar da dahil, kimsenin güvencesinin olmadığı bir imparatorluktu Osmanlı İmparatorluğu...

Kimin kimi ne zaman devireceği de belli olmazdı, kimin kimi ne zaman öldüreceği de...

XIV

Futbol maçı anlatılan tarih sınavları - Kürsünün tepesine çıkan Bomba Halit - Boğdurtulan son şehzade - "Nizam-ı cedid" ve Kabakçı Mustafa - Devrilen 9. padişah III. Selim - Selim'in hançerlenmesi - Devrilen 10. padişah IV. Mustafa - Mustafa'nın boğulması - Tarih mi ilginçtir, futbol maçı mı?

Bundan kırk beş, elli yıl önce, bizim lisedeki tarih hocaları, o zamana dek yüzlerce öğrenci yetiştirmiş, sağlam donatımlı, üst düzeyde insanlar oldukları halde, kuru kuruya yazılmış okul kitaplarının pek dışına çıkmazlar; bizlerde daha derinliğine bir tarih zevkiyle, bir tarih merakı uyandırmaktan adeta kaçınırlardı.

Genellikle uyguladıkları yöntem, kitapta çalışacağımız bölümleri işaretleyip, sonra da o bölümlerden sıramız geldikçe hepimizi tek tek kara tahta önünde sözlüye kaldırmaktı.

Bazen de hiç beklemediğimiz bir gün, sınıfa girince:

– Birer beyaz kâğıt çıkarın, der ve yazılı yaparlardı.

Çoğumuzda hoşafın yağı kesilirdi.

Kimimiz, dirsek dürtmeleriyle yanımızdakinden yardım ister; kimimiz hocaya sezdirmeden ileri doğru azıcık meğillenip önümüzdekinin yazdıklarından bir şeyler kopartmaya çalışırdık.

Kopyecilikte şampiyonluğu tekellerinde tutanlar ise, ne olur ne olmaz diye daha önceden yırtıp rulo halinde sıranın altındaki raptiyelenmiş lastikler arasına sıkıştırdıkları kitap sayfalarında, soruların yanıtını bulmaya uğraşırlardı.

* * *

Bomba Halit, diye bir tarih hocamız vardı. Yazılılarda kürsü-

nün tepesine çıkıp ayakta durur, tüm sınıfı gözlerinin projektörleriyle sınav sonuna kadar tarardı.

Kendine özgü bir sınav türü icat etmişti.

Soruları toptan yazdırmazdı. Her sorduğunun yanıtı için iki dakikalık bir zaman süresi tanır ve iki dakika dolunca:

– Yazmadıysan çek X'i diye bağırıp öteki soruya geçerdi.

Bomba Halit'in sınav kâğıtlarını okumadığını ve sadece X'leri sayarak, kaç soruya yanıt verilmemişse, notu ona göre attığını anlamıştık.

Artık o kürsünün tepesine çıkıp soruyu sordu mu, yanıtını bilmesek de X'i çekmiyor, aklımızdan bir şeyler uyduruyorduk. Daha doğrusu kuşku uyandırmamak için, iki yahut üç X'le yetiniyor ve beleşinden 8'leri, 7'leri topluyorduk.

Sonradan dostum olan Bomba Halit'e, okuldayken kendisine karşı yaptığımız bu madrabazlığı anlatmıştım.

– Sen öyle zannet, demişti. Kıtırcıları saptayıp, önce onları sözlüye kaldırmak için yapardım o testleri... En hoşuma giden de hangi savaşı sorsam, genellikle Galatasaray Fener maçından bölümler yazmalarıydı.

* * *

Bomba Halit'le de, daha başka tarihçi dostlarımla da, özellikle Osmanlı tarihinin neden salt bir kahramanlar resmi geçidiymiş gibi sunulmak istendiğini çok konuştuk.

Değişik Osmanlı dönemlerinden hemen hepsi, üstünde inceden inceye durulması gereken garip bir anarşi tayfunuydu.

Bu, bitmez tükenmez anarşinin kökündeki zehirli kaynak, neden hiç kurutulamadı?

Nasıl oldu da otuz altı padişahtan on dördü, kendi iradelerinin dışında indirildi tahttan?

Öğrenci kuşaklarında bu merak uyandırılmadığı zaman,

tarih sorularına Galatasaray-Fener maçı yazarak yamt vermek de adeta doğallaşıyordu.

• • •

Patrona Halil ayaklanması sonucu tahtından inen Lale Devri padişahı III. Ahmet, hiç şehzade boğdurttu mu?

Patrona'nın adamları, Sultan III. Ahmet'in *"küçük amcası II. Ahmet'in oğlu"* yeğeni Şehzade İbrahim'i boğdurttuğu iddiasındaydılar.

Prof. Uzunçarşılı ise bu konuda şöyle yazıyor:

"... yirmi iki yaşında vefat eden ve veliaht olan bu şehzadenin cenazesi Darüssaade kapısı önünde teneşir tahtasına konulduğu zaman, halkın fikr-i fasidini izale için padişahın emriyle vezirler, ulema ve ocak ağaları, açıp baktıktan sonra gasl olunmuş ve bir su-i kast olmadığı görülmüştür."

• • •

1754–1757 arasında uç yıl iktidarda kalmış olan III. Osman da, o sırada kırk iki yaşında olan (küçük amcası III. Ahmet'in oğlu) yeğeni veliaht Şehzade Mehmet'i boğdurtmuştur. Tarih, Aralık 1756.

Tahta çıkmadan öldürülmüş son veliaht şehzade de Mehmet olmuştur.

Öldurulmuş şehzadelerle devrilmiş padişahları, becerebildiğimiz kadarıyla anlatmaya çalışırken, nihayet sıra III. Selim'e geldi.

Kendisi devrilmiş padişahların dokuzuncusu... Genel sıralamada ise yirmi sekizinci padişah...

1789'da, Fransız devriminin başladığı yıl, yirmi dokuz yaşındayken çıktı tahta...

Osmanlı devletinin çağdaş bir devlet olmadığı, gün günden daha çok berraklaşıp aynalaşıyordu.

Daha 17. yüzyılın başında bunu sezenler olmuş ve Yeniçeri ocağını değiştirip yenilemek dahi düşünülmüştü.

Sultan II. Osman'ın tahttan indirilip husyeleri sıkılarak öldürülmesinin de asıl nedeni buydu.

* * *

18. yüzyılın ortasına doğru III. Ahmet'in vezir-i azamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın da, Üsküdar'da bir kışla yaptırarak, Fransa'dan getirttiği uzmanlarla askerlikte yeni bir yöntem uygulamaya başlaması; Patrona Halil ayaklanmasının gizli fitillerinden en etkilisini tutuşturmuştur.

III. Ahmet tahttan indirilmiş, Nevşehirli'nin isyancılara teslim edilen cesedi paramparça edilmişti; hem de *"bu ceset Damat İbrahim Paşa'nın değil"* nağralarıyla yer gök inletilmişti.

* * *

Şimdi de III. Selim, "Nizam-ı Cedid" "Yeni Düzen" diye, devleti modernleştirmede yeni atılımlara kalkmıştı.

Yine Fransa'dan ordu ve tersane işlerinde çalışacak uzmanlar getirtilmiş, yeniçeri örgütü dışında yeni bir ordunun biçimlendirilmesi için de "Talimli Asker Nezareti" diye bir bakanlık kurulmuştu.

Bu konuda Prof. Enver Ziya Karal şöyle diyor:

"Nizam-ı cedid programının yürütülmesi için, kuvvetli bir ıslahatçı ekibin varlığı, aydın sınıfın ıslahat düşüncesini açık gönül ile kabul etmesi ve imparatorlukta bir barış devrinin kurulması gerekli idi.

Halbuki III. Selim devrinde, bu şartların hiçbir vakit ve hiçbir suretle gerçekleşmediği görülmektedir."

• • •

Gerçekten de o dönemde camilerde şu tür vaazlar veriliyordu:

"Askere setre pantol giydirip imanına halel getiren, önlerine muallim diye frenkleri düşüren padişahı elbette Allah yardımını çok görür."

Enver Ziya Karal'a göre:

Bu propagandanın tesiri en çok yeniçeriler arasında görüldü ve o kadar görüldü ki, onlardan birine bir gün latife olarak:

– Nizam-ı cedid olur musunuz? denildikte,

Hâşâ, Moskof olurum, Nizam-ı cedid olmam diye cevap vermiştir.

Tutucularla yenilikçiler Trakya'da silahlı bir iç savaşa girmek üzereydiler. III. Selim, belanın daha büyümemesi için savaşı önledi. Tarih 1806.

II. Mustafa'nın asker zoruyla Edirne'de devrilmesine nasıl "I. Edirne vakası" denmişse, buna da "II. Edirne vakası" denmiştir.

• • •

Özet olarak III. Selim'in tahttan indirilerek öldürülmesi:

1– Boğaz'daki kalelere Trabzon dolaylarından iki bin kadar "yamak asker" getirilip yerleştirilmişti. *"Nizam-ı Cedid"* kılığına girmeyiz, diye önce onlar ayaklandı. 1807. İçlerinden Kabakçı Mustafa'yı başlarına lider seçtiler.

• • •

2- Kabakçı Mustafa, ayaklanmanın nedenini halka şöyle açıkladı:

"Ey ahali, meramımız Nizam-i Cedid belasını kaldırmaktır. Başka niyetimiz yoktur. Müslüman olanlar, kendilerini ocaklı bilenler bizimle beraber olsunlar."

• • •

3- III. Selim'in yeğeni veliaht Şehzade Mustafa ve Şeyhülislam Topal Ataullah Efendi, Kabakçı'yı tutuyorlardı.

Vezir-i azam vekili Köse Mustafa Paşa da, *"yamaklar ayaklanması"*nı bastıracağına, *"basit bir iş"* diye padişahı uyuttu. Yoksa yeni kurulan *"Nizam-ı cedid askeri"* çok çabuk bastırabilirdi olayı.

• • •

4- III. Selim, *"Nizam-ı Cedid"*in kaldırıldığına dair bir hatt-ı hümayun yazdı. Vezir-i azam vekili Musa Paşa el altından Kabakçı'ya on bir kişilik bir *"kurban"* listesi gönderdi. Kabakçı da *"kurban"* listesindekileri öldürmek için III. Selim'den istedi.

• • •

5- III. Selim, listede adları olanları Kabakçı Mustafa ile adamlarına teslim etti. İsyancılar da *"on bir kurbanı"* korkunç işkencelerle paramparça ettiler.

• • •

6- Bu kez de III. Selim'in tahttan indirilmesi sorunu getirildi gündeme. İstanbul kadısı, Yeniçerilerle şu sorunu tartışıyor-

du: *"Bundan sonra bu padişaha emniyet olmaz. Sultan Selim'in saltanatta istiklali yok. Hükûmeti birtakım zalimlerin eline verdi. Kendisi zevk-u sefa ile meşgul. Devlete getirdikleri de fukaraya ve reayaya zulûm yapıyorlar; böyle bir padişahın hilafeti sahih midir?"*

• • •

7- Şeyhülislam Topal Ataullah Efendi *"değildir"* cevabını verdi ve *"hal fetvası"*nı yazdı.

• • •

8- Isyancılar, *"Sultan Selim'i istemiyoruz. Sultan Mustafa efendimizi istiyoruz"* diye bağırıp çağırıyorlardı.

Ve III. Selim padişahlıktan çekildiğini açıkladı. 1807.

• • •

9- IV. Mustafa padişah oldu. Ancak bu olaya pek kızmış biri vardı, eski bir *"Serhat beyi"* olan Alemdar Mustafa Paşa...

• • •

10- Alemdar Mustafa Paşa, önce yeni padişah IV. Mustafa ile vezir-i azamı Çelebi Mustafa Paşa'nın güvenlerini kazandı. Ve III. Selim'in devrilmesinden bir yıl kadar sonra, saraydan izin alarak ordusuyla Rumeli'den İstanbul'a geldi.

• • •

11- Ve aynı gün Babıali'yi basarak, Çelebi Mustafa Paşa'dan sadaret mührünü aldı. Tarih, 28 Temmuz 1808.

• • •

12- IV. Mustafa ve adamları korku içindeydiler. Önlerinde tek bir kurtuluş yolu vardı. Devrik III. Selim'le, yeni padişahın yirmi dört yaşındaki küçük kardeşi Mahmut'u, Alemdar saraya gelmeden öldürürlerse, Osmanlı hanedanından sadece bir IV. Mustafa kalacaktı hayatta. Böyle bir durumda da IV. Mustafa'yı kimse tahttan indiremezdi.

• • •

13- Bu kanlı plan hemen uygulandı. Alemdar saray kapısından içeri girdiği sırada, IV. Mustafa'nın adamları dairesinde kitap okumakta olan III. Selim'i hançerleye hançerleye öldürdüler. Vakit olmadığı için, hanedan üyelerine uygulanan *"boğarak, kan dökmeden öldürme"* geleneği rafa kaldırılmıştı.

• • •

14- Cellat ekibi, Selim'i öldürdükten sonra Şehzade Mahmut'un dairesine koştu. Oradaki Cevahir Kalfa diye yürekli bir cariye, gelenlerin gözlerine kül fırlattı. O sırada birkaç kişi de Şehzade Mahmut'u bacadan dama çıkararak kurtardı.

* * *

15- Alemdar Mustafa Paşa, IV. Mustafa'yı tahttan indirdi, yerine yirmi dört yaşındaki küçük kardeşi Şehzade Mahmut'u çıkardı.

Ve Sultan II. Mahmut sonunda ağabeyi IV. Mustafa'yı boğdurttu.

* * *

Böylece IV. Mustafa indirilmiş padişahların onuncusu oluyordu. Eğer Yavuz Selim'in tahtan indirildikten sonra zehirlenerek öldürdüğü babası II. Beyazıt'ı saymazsak; IV. Mustafa, Genç Osman, Deli İbrahim, III. Selim'den sonra öldürülmüş padişahların da dördüncüsü oluyordu. Tarih 1808.

Genel sıralamada ise kendisi 29. padişahtı.

* * *

Bizim gençliğimizdeki yazılı tarih sınavlarında bazı arkadaşlar, yanıtını bilmedikleri bir soru geldiği zaman, sorunun karşılığını boş bırakmamak için, Galatasaray-Fener maçından bölümler aktarırlardı.

Şayet Hoca, kâğıtları okumadan sadece göz gezdirmekle yetinirse, yanıtı verilememiş soru bolluğu dikkatini çekmesin diye...

Bir futbol maçı kadar bile ilgi uyandırmamış bir tarih mi olur hiç?

Tabii tarihin gerçek yüzü geri planlara itilip tarih diye ortaya sadece mehter takımının davul gümbürtüsü çıkartılırsa, o başka...

XV

Rusça neden Romanov'ca değil? Bizim eski dil neden Osmanlıca? – Ülke adı ayrı, hanedan adı ayrı olmayınca – Son kardeş cinayeti · Yeniçeri'nin yok edilmesi "Hayırlı Olay" · Mecit'e kardeşi Aziz'i öldürme önerisi – Devrilen 11 padişah – Batılı doktor raporuyla üç ayda devrilen V. Murat · Abdulhamit devrilmiş 13. sultandı – Sonuncu devrik padişah, Sultan Vahdettin – Her tahta çıkan, padişah sayılır mı? – Neden "Osmanoğulları ansiklopedisi" yok – Apollon tapınağının üstündeki yazı: "Kendi kendini tanı"

Geldik kitabın sonuna...

Bizde Osmanlı tarihiyle ilgili yazıların en düğümlü yanı nedir biliyor musunuz?

Ülkeyle o ülkeyi yönetmiş olan Osmanlı ailesinin, aşırı ölçüde özdeş, daha doğrusu *"aynı şey"* sayılması...

Ne Rus İmparatorluğu'yla, bu imparatorluğu yönetmiş olan Romanov'lar; ne Fransa İmparatorluğu'yla, onun yönetimini elinde tutmuş olan Bourbon'lar; ne Avusturya İmparatorluğu'yla, onun ünlü hanedanı Habsburg'lar; yönettikleri ülkelerle bu kadar özdeş ve bu kadar *"aynı şey"* olarak görülmüştür...

Rusça, Romanov'ca değildi. Fransızca da Bourbon'ca değildi. Almanca da Habsburg'ca olmadığı gibi...

Oysa bizim ülkemiz de Osmanlı ülkesiydi; imparatorluğumuz da Osmanlı İmparatorluğu'ydu; dilimiz de Osmanlı'caydı...

Öyleyse bizler kimdik?

Sadece bir tek ailenin kulları mı?

• • •

Her kul, kulluğunu ettiği kişilerin *"Çok büyük, çok üstün, çok değerli, çok güçlü, çok bahadır, çok kutsal vs."* olduğuna kendini inandırarak; neden onunla eşit değil de, ona kul olduğuna dair bir gerekçe yaratır.

Ve bu görünmez gerekçe, toplumsal bir koşullanmaya döner sonunda.

Öyle bir koşullanmaya ki, kullar da, kulluğunu ettikleri kişilerin başarılarından kendilerine onur payı çıkarmaya başlarlar.

Böylesi bir *"kulluk"* alışkanlığıyla kireçlenmesini kıramadıkça, toplumu, havasız bir mağarada kalıplaşıp kalmaktan kurtarma olanağı yoktur...

Bir toplumun yaşamsal solunumu, özgün düşünce fırtınalarının taşıdığı taze oksijenlerle güçlenip gelişebilir ancak...

* * *

Her hanedan gibi, Osmanlı Hanedanı da bir aileydi. Ne var ki bu ailenin tarihi –imparatorluk tarihinden ayrı olarak– hiç yazılmadı. Eğer anaları, babaları, dedeleri, nineleri, kayınpederleri, kayınvalideleri, gelinleri, damatları, torunları vs. ile kimin kim olduğunu belirleyen bir *"Osmanoğulları ansiklopedisi"* yapılmış olsaydı, sanırız yoğun ilgi görürdü.

* * *

Osmanlı ailesi neden birbirini yemekten kurtulamadı ve kendi kendini aşamadı?

Bunun analizlerini yapmak ayrı bir konu. Bana sorarsanız, *"kişisel ve sınırsız bir irade hipnozu"*, akılcı ve kendi kendini doğrulama kaygısı taşıyan her türlü düzenlemeyle tutarlığın ötesine taşıyordu... Ve kanlı boğuşmalarla, anlamsız bir kaosun içinde yuvarlanıp durmaktan bir türlü kurtulamıyor-

du. Boyuna kardeş kardeşi öldürüyor, boyuna yeniçeriler ayaklanıyor, sık sık padişahlar devriliyor ve ekonomik yapı hiçbir şahlanma göstermiyordu. Hukuksal yapının da hiçbir gelişme göstermemesi gibi...

* * *

Devrilmiş onuncu padişah olan IV. Mustafa'dan sonra kardeşi II. Mahmut çıktı tahta. 1808.

Yeniçeri yine ayaklandı. IV. Mustafa'yı devirip yerine II. Mahmut'u çıkarttıktan sonra vezir-i azamlığa getirilmiş olan Alemdar Mustafa Paşa'yı öldürdü.

Yeniçerinin asıl derdi II. Mahmut'u alaşağı etmek ve saltanata eski devrik padişah IV. Mustafa'yı bir kez daha oturtmaktı.

II. Mahmut bir hayli düşündükten sonra fetva alarak boğdurttu ağabeyini. Kardeşi tarafından öldürülen son Osmanlı sultanı da IV. Mustafa oldu.

O tarihlerde Montgolfier kardeşlerin, kendi icat ettikleri balonla yaptıkları ilk uçma gösterisinin üstünden tam yirmi beş yıl geçmişti.

* * *

II. Mahmut otuz bir yıl kaldı iktidarda, Yeniçeri Ocağı'nın binlerce adamını kılıçtan geçirerek ağaçlara astı. Tarih 1826. Bu eski ve yozlaşmış ocağın ortadan kaldırılmasına *"Vak'a-i Hayriye"*, *"Hayırlı Olay"* dendi.

Sultan II. Mahmut elli beş yaşında öldü. 1839.

Yerine on altı yaşındaki Sultan Abdülmecit geçti.

Bir ara saltanatın, büyük kardeşten sonra gelen kardeşe değil de, doğrudan doğruya babadan oğula geçmesini düşünmüştü.

Vezir-i azamı Mehmet Paşa, böyle bir uygulama için kü-

çük kardeşi Şehzade Abdülaziz'i boğdurtması gerektiğini ima etmişti.

Prof. Enver Ziya Karal'a göre Abdülmecit, *"bu imalı teklifi nefretle karşılamıştı."*

Sultan Mecit, yirmi iki yıl kaldı iktidarda ve devrilmeden öldü. Tarih 1861.

* * *

Sultan Abdülmecit'in yerine, kardeşi Sultan Abdülaziz geçtiği zaman otuz bir yaşındaydı.

On beş yıl kaldı iktidarda.

Ve tahttan zorla indirildi. Böylece Sultan Aziz genel sıralamada otuz ikinci padişah, devrik padişahlar sırasında da on birinci oluyordu.

Yeni ve gizli bir siyasal kuruluş olan ve *"Hürriyet"* isteyen, *"Yeni Osmanlılar"* Avrupa'da eyleme geçmişlerdi.

"Talebe-i ulum" da eyleme geçmişti.

Sultan Aziz'in bir türlü ödeyemediği dış borçlar da artarak 250.000.000 altına çıkmıştı.

İstanbul'da siyasal hava ağırlaşmıştı.

Sarayın önde gelen vezir, nazır ve komutanları 30 Mayıs 1876 günü bir hükümet darbesi yaparak Sultan Abdülaziz'i tahttan indirdiler.

Sultan Aziz, tahttan indirildiğinin dördüncü günü bileklerini kesmiş olarak ölü bulundu...

Bu bir cinayet miydi, yoksa intihar mıydı?

Hâlâ aydınlatılmış değil.

* * *

Sultan Aziz'in yerine, Abdülmecit'in büyük oğlu Beşinci Murat çıkarıldı. Otuz altı yaşındaydı.

Mayıs'tan Ağustos'a kadar dört ay kalabildi iktidarda.

31 Mayıs 1876'da çıkmıştı tahta. 31 Ağustos 1876'da indirildi ve Çırağan Sarayı'nda gözaltına alındı.

Çevresindeki nazırlar, el altından kardeşi II. Abdülhamit ile anlaşmışlar ve V. Murat'ın, ruhsal sağlığı açısından, sıkı bir kontrolden geçmesi gerektiğini düşünerek, Avrupa'dan özel doktorlar getirmişlerdi.

Doktorlar, V. Murat'ın akli dengesinin yerinde olmadığına dair rapor verdiler. Tahttan hemen indirilmesine güçlü bir gerekçe oldu bu rapor...

Genel sıralamada otuz üçüncü padişahtı; devrik padişahlar arasında on ikinci...

• • •

1876'da otuz dört yaşında tahta çıkan Sultan II. Abdulhamit, otuz üç yıl kaldı iktidarda. Sonra da zorla indirildi tahtından. 1909.

O da on üçüncü devrik padişah oldu.

Eski tarihle 31 Mart 1325-13 Nisan 1909'da bir ayaklanma oldu İstanbul'da... Selanik'te kurulan Hareket Ordusu, 23-24 Nisan gecesi İstanbul'a girerek ayaklanmayı bastırdı.

II. Abdülhamit bu ayaklanmayı kışkırttığı gerekçesiyle 27 Nisan'da indirildi tahtından ve Selanik'e götürüldü.

Üç yıl kaldı Selanik'te.

1912'de tekrar İstanbul'a getirildi ve Beylerbeyi Sarayı'nda gözaltına alındı. 10 Şubat 1918'de de orada öldü.

• • •

1909'da altmış beş yaşında tahta çıkarılan Sultan Reşat, Sultan Abdulmecit'in üçüncü oğluydu.

Onu kimse devirmedi.

Dokuz yıl kaldı iktidarda ve yetmiş dört yaşındayken eceliyle öldü.

• • •

Abdülmecit'in dördüncü oğlu Sultan Vahdettin 1918'de, elli yedi yaşında çıktı tahta...

Dört yıl sürdü saltanatı.

17 Ekim 1922'de bir İngiliz zırhlısına binerek, saltanatından da, İstanbul'dan da ayrıldı.

Böylece de hem otuz altıncı son padişah oldu, hem de devrilmiş on dördüncü padişah...

• • •

Yıldırım Beyazıt'ın tutsak düşmesinden sonraki *"kardeşler kavgası"* döneminde, aynı anda saltanat sürdürmüş şehzadeler vardır. Süleyman Çelebi gibi, Musa Çelebi gibi; II. Murat döneminde (Düzmece) Mustafa Çelebi gibi..

Dış kaynaklardan bazıları, onları da Osmanlı padişahları arasında gösteriyor.

O değerlendirmeye göre de padişah sayısı otuz dokuza, devrik sultan sayısı on yediye çıkmış oluyor...

Hani neredeyse yarı yarıya...

• • •

Osmanlı egemenleriyle Osmanlı dünyası bir de psikolojik ve psiko-sosyolojik yönden ele alınarak, enine boyuna dört dörtlük incelenseydi...

Belki o zaman sanatta da, yaratıcılıkta da, düşüncede de, gözlemcilik, gerçekçilik ve yorumculukta da evrensel ölçüleri yakalar ve beyinsellik bayrağını çağın en önünde koşturanların arasına girerdik.

• • •

İsa'dan önce 5. yüzyılda Delfi'deki Apollon tapınağının üstün-

de ünlü bir yazı vardı: *"Kendi kendini tanı."* Sokrates'in ağzından düşürmediği bir sözdü bu...

Ne insanlar kendi kendilerini tam tanıyabilirler, ne de toplumlar.

Ama savsaklamadan, kaytarmadan ve daha gerçeğini bulmaya çalışarak, sürekli kendini tanıma çabaları; sade geçmişte değil, her dönemde *"Var olma ufuklarını"* avuç menzili içinde tutabilmenin tek yöntemi galiba...

Gönül ister ki bizim de avuçlarımız, her gerçeğe daha içten, daha yüreklice yaklaşsın...

ÇETİN ALTAN

Kavak Yelleri

ve

Kasırgalar

Elli yıllık bir yazı hayatının ilk filizlenmeye başladığı yıllarla o yılların içinden akıp geçtiği donuk ışıklı, tek düze ve kesik soluklu ortamların, yarım yüzyılı aşkın bir uzaklıktan anlatılmış anıları...

Yaşandı mı, yaşanmadı mı?..

Fırından alınan ekmeğin de elbet bir buğday tarlası vardı, unundan hamurunun karıldığı...

Sofrada lokmayı tutan elin çok dışındadır o tarla...

Ama ağızdaki yudumun içindedir.

Kavak Yelleri ve Kasırgalar bir yaşam serüveninin başında, dünyaya henüz kırpışarak bakan çocuk gözleri...

Hangi kasırgalara doğru gittiğinden habersiz...

O yıllar yaşandı mı, yaşanmadı mı?

Yaşanmış olmalı ki lise sıralarında yazılmış ilk şiirlerle yazılar iki formalık bir kitapçığa dönüşmüş sonunda...

İlk gençlik mevsiminin ilk ürünü, ilk kitap:

Üçüncü Mevki.

O dönem tarlasından bir dilim ekmek gibi, çocukluk anılarının sonuna eklemeden edemedik o ilk kitabı...

Böylece son kitaplardan biri, ilk kitapla kapattı son sayfasını...

Altmış beş yaşını, on sekiziyle buluşturmanın garip tadını paylaşmak istediği okuyucu dostlarla...

Ç.A.

ÇETİN ALTAN

Bir Yumak İnsan

İnsanlar birbirlerine hem benzerler, hem benzemezler...

Tıpkı aynı dokudan oluşan değişik renkteki iplikler gibi...

Kimi suskun, kimi konuşkan, kimi titiz, kimi adam sendeci, kimi enerjik, kimi hantal...

Ama hepsinin de üzüntüleri, korkuları, umutları, kuruntuları vardır.

Hepsi de doğar, kendilerine göre çocukluklarını, gençliklerini yaşayarak hayatın içinden süzülüp kaybolurlar...

Bir Yumak İnsan kendi serüvenlerini değişik ortamlarda yaşayıp gitmiş, kimi çok ünlü, kimi sıradan insanların peşpeşe dizilmiş portreleri...

Ve hiçbir portrede sahibinin adı yok...

Sokakta rasgele çekilmiş fotoğraf gibi...

Aralarında ola ki tanıyacaklarınız vardır, tanımayacaklarınız da...

Kimlik kartlarından soyutlanmış değişik insanlar albümünde kendimizle ortak özelliklere dahi rastlamak olası...

Çünkü insanlar hem benzemezler birbirlerine hem de benzerler...
Bunun görünmez bir kanıtı vardır bu kitapta.

Ç. A.

"... 1459'dan 1821'e kadar üçyüzkırkmışsekiz yılda idam edilmiş kırkdört vezir-i azamın acıklı ve kanlı anılarını, tarihin kalın toz yığınları altından şöyle azıcık silkeleyerek çıkarmaya çalışlık...

Şehzadeler, şeyhülislamlar, yeniçeri ağaları, hasodabaşılar, bostancılar ve sarayların kuytularında durmadan birbirlerinin kuyularını kazmış olanların tümü de kitap rallarından uzanmış, el sallıyor gibiydiler.

Kaç yüzyıldan beri uyuyup durdukları mezarlarından, sağ oldukları günlere doğru yapmaya çalıştığımız bu ortak yolculuk artık hiçbirinin yanıt veremeyeceği küçücük bir soruyla yeniden geçmişe karışıyor:

Değer miydi?"

Daha önce yayınlanmış olan *İdam Edilen 44 Vezir-i Azamın Dramı* ile *Öldürülmüş Şehzadeler ve Devrilmiş Padişahlar* adlı kitapları tek bir başlık altında toplayan *Tarihin Saklanan Yüzü* Osmanlı ailesinin şimdiye dek su yüzüne çıkarılmak istenmemiş siyasal cinayetlerinin insanı dehşete düşüren kanlı bir antolojisidir.

ISBN 975-414-258-0

9 789754 142587